તત્વજ્ઞાન.

નિવેદન

સ્વર્ગસ્થ શ્રી બાલાભાઇ આત્મારામના સ્મરણાર્થે શ્રીયુત આત્મારામ માણેકલાલે શ્રી સનાતન જૈન ધર્મ શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આશ્રમ (અગાસ) જ્ઞાન ખાતામાં રૂ. ૫૦૧) પરમાર્થે આપ્યા છે.

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

श्रीमद् राजचंद्र प्रणित

तत्त्वज्ञान

માંથી

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર:

મુમુક્ષુ

આવૃત્તી સાતમી.

પ્રત ૧૦૦૦

સંવત ૧૯૮૪ સને ૧૯૨૮

Printed by Jadavji Pitamber Thakker at the
Lady Northcote Hindu Orphanage
K. N. Sailor Press, 3, Chowpaty Road,
Bombay No. 7 and Published by
Sheth Chhotalal Maluckchand—Ahmedabad.

ॐ

અહો સત્પુરૂષનાં વચનામૃત, મુદ્રા અને સત્સમાગમ.

સુષુપ્ત ચેતનને જાગ્રત કરનાર, પડતી વૃત્તિને સ્થિર રાખનાર, દર્શનમાત્રથી પણ નિર્દોષ, અપૂર્વ સ્વભાવને પ્રેરક, સ્વરૂપ પ્રતિતિ, અપ્રમત્ત સંયમ, અને પૂર્ણ વીતરાગ, નિર્વિકલ્પ સ્વભાવના કારણ-ભૂત,–છેલ્લે અયોગી સ્વભાવ પ્રગટ કરી, અનંત અવ્યાબાધ સ્વરૂપમાં સ્થિતિ કરાવનાર.

ત્રિકાળ જયવંત્ વર્તો.

ॐ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પ્રણિત.

તત્વજ્ઞાન

માંથી

પુષ્પમાળા.

૧ રાત્રિ વ્યતીક્રમી ગઇ, પ્રભાત થયો; નિદ્રાથી મુકત થવા ભાવનિદ્રા ટાળવાનો પ્રયત્ન કરજો.

૨ વ્યતીત રાત્રિ અને ગઇ જીંદગી પર દૃષ્ટિ ફેરવી જાઓ.

૩ સફળ થયેલા વખતને માટે આનંદ માનો અને આજનો દિવસ પણ સફળ કરો. નિષ્ફળ થયેલા દિવસને માટે પશ્ચાત્તાપ કરી નિષ્ફળતા વિસ્મૃત કરો.

૪ ક્ષણ ક્ષણ જતાં અનંતકાળ વ્યતીત થયો છતાં સિદ્ધિ થઇ નહીં.

૫ સફળજન્ય એકકે બનાવ તારાથી જો ન બન્યો હોય તો ફરી ફરીને શરમા.

૬ અઘટિત કૃત્યો થયાં હોય તો શરમાઇને મન, વચન, કાયાના યોગથી તે ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લે.

૭ જો તું સ્વતંત્ર હોય તો સંસાર-સમાગમે તારા આજના દિવસના નીચે પ્રમાણે ભાગ પાડ.

૧ પ્રહર-ભક્તિકર્ત્તવ્ય.
૧ પ્રહર-ધર્મકર્તવ્ય.
૧ પ્રહર-આહારપ્રયોજન.
૧ પ્રહર-વિદ્યાપ્રયોજન.
૨ પ્રહર—નિદ્રા.
૨ પ્રહર—સંસારપ્રયોજન.
―――
૮

૮ જો તું ત્યાગી હોય તો ત્વચા વગરની વનિતાનું સ્વરૂપ વિચારીને સંસાર ભણી દૃષ્ટિ કરજે.

૯ જો તને ધર્મનું અસ્તિત્વ અનુકૂળ ન આવતું હોય તો નીચે કહું છું તે વિચારી જજે. તું જે સ્થિતિ ભોગવે છે તે શા પ્રમાણથી ? આવતી કાલની વાત શા માટે જાણી શકતો નથી ? તું જે ઇચ્છે છે તે શા માટે મળતું નથી ? ચિત્રવિચિત્રતાનું પ્રયોજન શું છે ?

૧૦ જો તને અસ્તિત્વ પ્રમાણભૂત લાગતું હોય અને તેના મૂળતત્ત્વની આશંકા હોય તો નીચે કહું છું.

૧૧ સર્વ પ્રાણીમાં સમદૃષ્ટિ,–

૧૨ કિંવા, કોઇ પ્રાણીને જીવિત રહિત કરવું નહી. ગજા ઉપરાંત તેનાથી કામ લેવું નહીં.

૧૩ કિંવા, સત્પુરૂષો જે રસ્તે ચાલ્યા તે.

૧૪ મૂળતત્વમાં ક્યાંય ભેદ નથી, માત્ર દૃષ્ટિમાં ભેદ છે; એમ ગણી આશય સમજી પવિત્ર ધર્મમાં પ્રવર્તન કરજે.

૧૫ તું ગમે તે ધર્મ માનતો હોય તેનો મને પક્ષપાત નથી માત્ર કહેવાનું તાત્પર્ય એ કે જે રાહથી સંસારમળ નાશ થાય તે ભક્તિ, તે ધર્મ અને તે સદાચારને તું સેવજે.

૧૬ ગમે તેટલો પરતંત્ર હો તોપણ મનથી પવિત્રતાને વિસ્મરણ કર્યા વગર આજનો દિવસ રમણીય કરજે.

૧૭ આજે જો તું દુષ્કૃતમાં દોરાતો હો તો મરણને સ્મર.

૧૮ તારા દુઃખ સુખના બનાવોની નોંધ આજે કોઇને દુઃખ આપવા તત્પર થાય તો સંભારી જા.

૧૯ રાજા હો કે રંક હો–ગમે તે હો, પરન્તુ આ વિચાર વિચારી સદાચાર ભણી આવજો કે આ કાયાનાં પુદ્ગળ થોડા વખતને માટે માત્ર સાડાત્રણ હાથ ભૂમિ માંગનાર છે.

૨૦ તું રાજા હો તો ફીકર નહી પણ પ્રમાદ ન કર કારણ નીચમાં નીચ, અધમમાં અધમ, વ્યભિચારનો,

ગર્ભપાતનો, નિર્વંશનો, ચંડાલનો, કસાઇનો અને વેશ્યાનો એવો કણુ તું ખાય છે. તો પછી ?

૨૧ પ્રજાનાં દુઃખ, અન્યાય, કર એને તપાસી જઈ આજે ઓછાં કર. તું પણુ હે રાજા ! કાળને ઘેર આવેલો પરૂણો છે.

૨૨ વકીલ હોતો એથી અર્ધાં વિચારને મનન કરી જજે.

૨૩ શ્રીમંત હો તો પૈસાના ઉપયોગને વિચારજે. રળવાનું કારણુ આજે શોધીને કહેજે.

૨૪ ધાન્યાદિકમાં વ્યાપારથી થતી અસંખ્ય હિંસા સંભારી ન્યાયસંપન્ન વ્યાપારમાં આજે તારૂ ચિત્ત ખેંચ.

૨૫ જો તું કસાઈ હોય તો તારા જીવના સુખનો વિચાર કરી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કર.

૨૬ જો તું સમજણો બાલક હોય તો વિદ્યા ભણી અને આજ્ઞા ભણી દૃષ્ટિ કર.

૨૭ જો તું યુવાન હોય તો ઉદ્યમ અને બ્રહ્મચર્ય ભણી દૃષ્ટિ કર.

૨૮ જો તું વૃદ્ધ હોય તો મોત ભણી દૃષ્ટિ કરી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કર.

૨૯ જો તું સ્ત્રી હોય તો તારા પતિ પ્રત્યેની ધર્મકરણીને

સંભાર;—દોષ થયા હોય તેની ક્ષમા યાચ અને કુટુંબ ભણી દૃષ્ટિ કર.

૩૦ જો તું કવિ હોય તો અસંભવિત પ્રશંસાને સંભારી જઈ આજના દિવસમાં પ્રવેશ કર.

૩૧ જો તું કૃપણ હોય તો,—

૩૨ જો તું અમલમસ્ત હોય તો નેપોલિયન બોનાપાર્ટનું બન્ને સ્થિતિથી સ્મરણ કર.

૩૩ ગઈ કાલે કોઇ કૃત અપૂર્ણ રહ્યું હોય તો પૂર્ણ કરવાનો સુવિચાર કરી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કર.

૩૪ આજે કોઇ કૃત્યનો આરંભ કરવા ધારતો હો તો વિવેકથી સમય, શક્તિ અને પરિણામને વિચારી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કર.

૩૫ પગ મૂકતાં પાપ છે; જોતાં ઝેર છે; અને માથે મરણ રહ્યું છે: એ વિચારી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કર.

૩૬ અઘોર કર્મ કરવામાં આજે તારે પડવું હોય તો રાજપુત્ર હો તો પણ ભિક્ષાચારી માન્ય કરી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૩૭ ભાગ્યશાળી હો તો તારા આનંદમાં બીજાને ભાગ્ય-

શાળી કરજે, પરંતુ દુર્ભાગ્યશાળી હો તો અન્યનું બુરૂં કરતાં રોકાઈ આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૩૮ ધર્માચાર્ય હો તો તારા અનાચાર ભણી કટાક્ષ દષ્ટિ પુરી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૩૯ અનુચર હો તો પ્રિયમાં પ્રિય એવા શરીરના નિભાવનાર તારા અધિરાજની નિમકહલાલી ઇચ્છી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૪૦ દુરાચારી હો તો તારી આરોગ્યતા, ભય, પરતંત્રતા, સ્થિતિ અને સુખ એને વિચારી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૪૧ દુઃખી હો તો આજીવિકા (આજની) જેટલી આશા રાખી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૪૨ ધર્મકરણીનો અવશ્ય વખત મેળવી આજની વ્યવહાર સિદ્ધિમાં તું પ્રવેશ કરજે.

૪૩ કદાપિ પ્રથમ પ્રવેશે અનુકૂળતા ન હોય તો પણ રોજ જતા દિવસનું સ્વરૂપ વિચારી આજે ગમે ત્યારે પણ તે પવિત્ર વસ્તુનું મનન કરજે.

૪૪ આહાર, વિહાર, નિહાર એ સંબંધીની તારી પ્રક્રિયા તપાસી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૪૫ તું કારીગર હો તો આળસનો અને શક્તિના ગેર ઉપ-
યોગનો વિચાર કરી જઈ આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૪૬ તું ગમે તે ધંધાર્થી હો, પરંતુ આજીવિકાર્થે અન્યાય
સંપન્ન દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરીશ નહીં.

૪૭ એ સ્મૃતિ ગ્રહણ કર્યા પછી શૌચ ક્રિયા યુકત થઈ ભગ-
વદ્‌ભક્તિમાં લીન થઈ ક્ષમાપના યાચ.

૪૮ સંસાર પ્રયોજનમાં જો તું તારા હિતને અર્થે અમુક
સમુદાયનું અહિત કરી નાખતો હો તો અટકજે.

૪૯ જુલમીને, કામીને, અનાડીને ઉત્તેજન આપતો હો તો
અટકજે.

૫૦ ઓછામાં ઓછા પણ અર્ધ પ્રહર ધર્મ કર્તવ્ય અને
વિદ્યાસંપત્તિમાં ગાળ્ય ગણજે.

૫૧ જીંદગી ટુંકી છે, અને જંજાળ લાંબી છે માટે જંજાળ
ટુંકી કર તો સુખરૂપે જીંદગી લાંબી લાગશે.

૫૨ સ્ત્રી, પુત્ર, કુટુંબ લક્ષ્મી ઇત્યાદિ બધાં સુખ તારે ઘેર
હોય તો પણ એ સુખમાં ગૌણતાએ દુઃખ રહ્યું છે, એમ
ગણી આજના દિવસમાં પ્રવેશ કર.

૫૩ પવિત્રતાનું મૂળ સદાચાર છે.

૫૪ મન તુરંગી થઇ જતું જાળવવાને,—

૫૫ વચન શાંત, મધુર, કોમળ, સત્ય અને શૌચ બોલવાની સામાન્ય પ્રતિજ્ઞા લઇ આજના દિવસમાં પ્રવેશ કરજે.

૫૬ કાયા મળમૂત્રનું અસ્તિત્વ છે, તે માટે "હું આ શું અયોગ્ય પ્રયોજન કરી આનંદ માનું છું?" એમ આજે વિચારજે.

૫૭ તારે હાથે કોઇની આજીવિકા આજે તૂટવાની હોય તો,—

૫૮ આહારક્રિયામાં હવે તેં પ્રવેશ કર્યો. મિતાહારી અકબર સર્વોત્તમ બાદશાહ ગણાયો.

૫૯ જો આજે દિવસે તને સુવાનું મન થાય તો તે વખતે ઇશ્વરભકિતપરાયણ થજે, કે સત્‌શાસ્ત્રનો લાભ લઇ લેજે:—

૬૦ હું સમજું છું કે એમ થવું દુર્ઘટ છે, તો પણ અભ્યાસ સર્વનો ઉપાય છે.

૬૧ ચાલ્યું આવતું વૈર આજે નિર્મૂળ કરાય તો ઉત્તમ, નહીં તો તેની સાવચેતી રાખજે.

૬૨ તેમ નવું વૈર વધારીશ નહીં, કારણ વૈર કરી કેટલા કાળનું સુખ ભોગવવું છે? એ વિચાર તત્વજ્ઞાનીઓ કરે છે.

૬૩ મહારંભી—હિંસાયુક્ત--વ્યાપારમાં આજે પડવું પડતું હોય તો અટકજે.

૬૪ બહોળી લક્ષ્મી મળતાં છતાં આજે અન્યાયથી કોઇનો જીવ જતો હોય તો અટકજે.

૬૫ વખત અમૂલ્ય છે—એ વાત વિચારી આજના દિવસની ૨૧૬૦૦૦ વિપળનો ઉપયોગ કરજો.

૬૬ વાસ્તવિક સુખ માત્ર વિરાગમાં છે, માટે જંજાળ મોહિનાથી આજે અભ્યંતર મોહિની વધારીશ નહીં.

૬૭ નવરાશનો દિવસ હોય તો આગળ કહેલી સ્વતંત્રતા પ્રમાણે ચાલજે.

૬૮ કોઇ પ્રકારની નિષ્પાપી ગમ્મત કિંવા અન્ય કંઈ નિષ્પાપી સાધન આજની આનંદનીયતાને માટે શોધજે.

૬૯ સુયોજક કૃત્ય કરવામાં દોરાવું હોય તો વિલંબ કરવાનો આજનો દિવસ નથી, કારણ આજ જેવો મંગળદાયક દિવસ બીજો નથી.

૭૦ અધિકારી હો તો પણ પ્રજાહિત ભૂલીશ નહીં, કારણ જેનું (રાજાનું) તું લુણ ખાય છે, તે પણ પ્રજાના માનીતા નોકર છે.

૭૧ વ્યવહારિક પ્રયોજનમાં પણ ઉપયોગપૂર્વક વિવેકી રહે-વાની સત્પ્રતિજ્ઞા લઇ આજના દિવસમાં વર્તજે.

૭૨ સાયંકાળ થયા પછી વિશેષ શાન્તિ લેજે.

૭૩ આજના દિવસમાં આટલી વસ્તુને બાધ ન અણાય તોજ વાસ્તવિક વિચક્ષણુતા ગણાય

૧ આરોગ્યતા.	૨ મહત્તા.
૩ પવિત્રતા.	૪ ફરજ.

૭૪ જો આજે તારાથી કોઇ મહાન કામ થતું હોય તો તારાં સર્વ સુખનો ભોગ પણ આપી દેજે.

૭૫ કરજ એ નીચ (ક-રજ) છે, કરજ એ યમના હાથથી નીપજેલી વસ્તુ છે, (ક-રજ) કર એ રાક્ષસી રાજાના જુલમી કરને ધરાવનાર છે. એ હોય તો આજે ઉતા-રજે, અને નવું કરતાં અટકજે.

૭૬ દિવસ સંબંધી કૃત્યનો ગણિત ભાગ હવે જોઇ જા.

૭૭ સવારે સમૃતિ આપી છે, છતાં કંઇ અયોગ્ય થયું હોય તો પશ્ચાતાપ કર અને શિક્ષા લે.

૭૮ કંઈ પરોપકાર, દાન, લાભ કે અન્યનું હિત કરીને આવ્યો હો તો આનંદ માની નિરભિમાની રહે.

૭૯ જાણતાં અજાણતાં પણ વિપરીત થયું હોય તો હવે તે માટે અટકજે.

૮૦ વ્યવહારનો નિયમ રાખજે અને નવરાશે સંસારની નિવૃત્તિ શોધજે.

૮૧ આજ જેવો ઉત્તમ દિવસ ભોગવ્યો તેવી તારી જીંદગી ભોગવવાને માટે તું આનંદિત થા તો જ આ૦

૮૨ આજ જે પળે તું મારી કથા મનન કરે છે, તેજ તારૂં આયુષ્ય સમજી સદ્‌વૃત્તિમાં દોરાજે.

૮૩ સત્પુરૂષ વિદૂરના કહ્યા પ્રમાણે આજે એવું કૃત્ય કરજે કે રાત્રે સુખે સુવાય.

૮૪ આજનો દિવસ સોનેરી છે, પવિત્ર છે-કૃતકૃત્ય થવા રૂપ છે, એમ સત્પુરૂષોએ કહ્યું છે; માટે માન્ય કર.

૮૫ જેમ બને તેમ આજના દિવસ સંબંધી સ્વપત્ની સંબંધી પણ વિષયાસકત ઓછો રહેજે.

૮૬ આત્મિક અને શારિરીક શકિતની દિવ્યતાનું તે મૂળ છે. એ જ્ઞાનીઓનું અનુભવ સિદ્ધ વચન છે.

૮૭ તમાકુ સુંધવા જેવું નાનું વ્યસન પણ હોય તો આજે પૂર્ણ કર.–(૦) નવીન વ્યસન કરતાં અટક.

૮૮ દેશ, કાલ, મિત્ર એ સઘળાંનો વિચાર સ૰ મનુષ્યે આ પ્રભાતમાં સ્વશાન્તિ અર્થે કરવો ઉચિત છે.

૮૯ આજે કેટલા સત્પુરૂષોનો સમાગમ થયો, આજે વાસ્તવિક આનંદ સ્વરૂપ શું થયું ? એ ચિંતવન વિરલા પુરૂષો કરે છે.

૯૦ આજે તું ગમે તેવા ભયંકર પણ ઉત્તમ કૃત્યમાં તત્પર હો તો નાહિમ્મત થઇશ નહીં.

૯૧ શુદ્ધ સચ્ચિદાનંદ, કરૂણામય પરમેશ્વરની ભકિત એ આજનાં તારા સત્કૃત્યનું જીવન છે.

૯૨ તારૂં, તારા કુટુંબનું, મિત્રનું, પુત્રનું, પત્નિનું, માતાપિતાનું, ગુરૂનું, વિદ્વાનનું, સત્પુરૂષનું યથાશકિત હિત, સન્માન, વિનય, લાભનું કર્તવ્ય થયું હોય તો આજના દિવસની તે સુગંધ છે.

૯૩ જેને ઘેર આ દીવસ કલેશ વગરનો, સ્વચ્છતાથી, શૌચતાથી, સંપથી, સંતોષથી, સૌમ્યતાથી, સ્નેહથી, સભ્યતાથી, સુખથી જશે તેને ઘેર પવિત્રતાનો વાસ છે.

૯૪ કુશલ અને કહ્યાગરા પુત્રો, આજ્ઞાવલંબની ધર્મયુકત અનુચરો, સદ્‌ગુણી સુંદરી, સંપીલું કુટુંબ, સત્પુરૂષ

જેવી પોતાની દશા જે પુરૂષની હશે તેનો આજનો દિવસ આપણે સઘળાંને વંદનીય છે.

૯૫ એ સર્વ લક્ષણસંયુકત થવા જે પુરૂષ વિચક્ષણતાથી પ્રયત્ન કરે છે, તેનો દિવસ આપણને માનનીય છે.

૯૬ એથી પ્રતિભાવવાળું વર્તન જ્યાં મચી રહ્યું છે, તે ઘર આપણી કટાક્ષ દૃષ્ટિની રેખા છે.

૯૭ ભલે તારી આજીવિકા જેટલું તું પ્રાપ્ત કરતો હો, પરંતુ નિરૂપાધિમય હોય તો ઉપાધિમય પેલું રાજસુખ ઇચ્છી તારો આજનો દિવસ અપવિત્ર કરીશ નહિ.

૯૮ કોઇએ તને કડવું કથન કહ્યું હોય તે વખતમાં સહન-શીલતા—નિરૂપયોગી પણ,

૯૯ દિવસની ભુલને માટે રાત્રે હસજે, પરંતુ તેવું હસવું ફરીથી ન થાય તે લક્ષમાં રાખજે.

૧૦૦ આજે કંઇ બુદ્ધિપ્રભાવ વધાર્યો હોય, આત્મિક શકિત ઉજવાળી હોય, પવિત્ર કૃત્યની વૃધ્ધી કરી હોય તો તે,—

૧૦૧ અયોગ્ય રીતે આજે તારી કોઇ શકિતનો ઉપયોગ કરીશ નહીં;—મર્યાદલોપનથી કરવો પડે તો પાપભીરૂ રહેજે.

૧૦૨ સરળતા એ ધર્મનું બીજસ્વરૂપ છે પ્રજ્ઞાએ કરી સરળતા શેવાઇ હોય તો આજનો દિવસ સર્વોત્તમ છે.

૧૦૩ બાઈ, રાજપત્નિ હો કે દીનજનપત્નિ હો પરંતુ મને તેની કંઇ દરકાર નથી. મર્યાદાથી વર્તતી મેં તો શું પણ પવિત્ર જ્ઞાનીઓએ પ્રશંસી છે.

૧૦૪ સદ્‌ગુણથી કરીને જો તમારા ઉપર જગતનો પ્રશસ્ત મોહ હશે તો હે બાઈ! તમને હું વંદન કરૂં છું.

૧૦૫ બહુમાન, નમ્રભાવ, વિશુધ્ધ અંતઃકરણથી પરમાત્માના ગુણ સંબંધી ચિંતવન-શ્રવણ મનન, કીર્તન, પૂજા-અર્ચા એ જ્ઞાની પુરૂષોએ વખાણ્યા છે, માટે આજનો દિવસ શોભાવજો.

૧૦૬ સત્‌શીલવાન્ સુખી છે. દુરાચારી દુઃખી છે. એ વાત જો માન્ય ન હોય તો અત્યારથી તમે લક્ષ રાખી તે વાત વિચારી જુઓ.

૧૦૭ આ સઘળાંનો સહેલો ઉપાય આજે કહી દઉં છું કે દોષને ઓળખી દોષને ટાળવા.

૧૦૮ લાંબી ટુંકી કે ક્રમાનુક્રમ ગમે તે સ્વરૂપે આ મારી કહેલી, પવિત્રતાનાં પુષ્પોથી છવાયલી માળા પ્રભાતના વખતમાં, સાયંકાળે અને અન્ય અનુકૂળ નિવૃત્તિએ વિચારવાથી મંગળદાયક થશે. વિશેષ શું કહું ?

વચનામૃત.

૧ આ તો અખંડ સિધ્ધાંત માનજો કે સંયોગ, વિયોગ, સુખ, દુખ, ખેદ, આનંદ, અણુરાગ, અનુરાગ ઇત્યાદિ યોગ કોઈ વ્યવસ્થિત કારણને લઇને રહ્યાં છે.

૨ એકાંત ભાવી કે એકાંત ન્યાયદોષને સન્માન ન આપજો.

૩ કોઇનો પણ સમાગમ કરવો યોગ્ય નથી છતાં જ્યાં સુધી તેવી દશા ન થાય ત્યાં સુધી સત્પુરૂષનો સમાગમ અવશ્ય સેવવો ઘટે છે.

૪ કોઇને અંતઃકરણ આપશો નહીં, આપો તેનાથી ભિન્નતા રાખશો નહીં. ભિન્નતા રાખો ત્યાં અંતઃકરણ આપ્યું તે ન આપ્યા સમાન છે.

૫ એક ભોગ ભોગવે છે છતાં કર્મની વૃદ્ધિ નથી કરતો, અને એક ભોગ નથી ભોગવતો છતાં કર્મની વૃદ્ધિ કરે છે; એ આશ્ચર્યકારક પણ સમજવા યોગ્ય કથન છે.

૬ યોગાનુયોગે બનેલું કૃત્ય બહુ સિદ્ધિને આપે છે.

૭ આપણે જેનાથી પટંતર પામ્યા તેને સર્વસ્વ અર્પણ કરતાં અટકશો નહીં.

૮ લોકાપવાદ સહન કરવા કે જેથી તેજ લોકો પોતે કરેલા અપવાદનો પુનઃ પશ્ચાત્તાપ કરે.

૯ હજારો ઉપદેશવચનો સાંભળવા કરતાં તેમાંનાં થોડાં વચનો પણ વિચારવાં તે વિશેષ કલ્યાણકારી છે.

૧૦ નિયમથી કરેલું કામ ત્વરાથી થાય છે, ધારેલી સિદ્ધિ આપે છે; આનંદના કારણરૂપ થઇ પડે છે.

૧૧ જ્ઞાનીઓએ એકત્ર કરેલા અદ્ભૂત નિધિના ઉપભોગી થાઓ.

૧૨ સ્ત્રીજાતિમાં જેટલું માયાકપટ છે તેટલું ભોળપણું પણ છે.

૧૩ પઠન કરવા કરતાં મનન કરવા ભણી બહુ લક્ષ આપજો.

૧૪ મહાપુરૂષનાં આચરણ જોવા કરતાં તેનું અંતઃકરણ જોવું એ વધારે પરીક્ષા છે.

૧૫ વચનસપ્તશતી પુનઃ પુનઃ સ્મરણમાં રાખો

૧૬ મહાત્મા થવું હોય તો ઉપકાર બુદ્ધિ રાખો, સત્પુરૂષના સમાગમમાં રહો, આહાર વિહારાદિમાં અલુબ્ધ અને નિયમિત રહો, સત્શાસ્ત્રનું મનન કરો, ઉંચી શ્રેણીમાં લક્ષ રાખો.

૧૭ એ એકકે ન હોય તો સમજીને આનંદ રાખતાં શીખો.

૧૮ વર્ત્તનમાં બાલક થાઓ, સત્યમાં યુવાન થાઓ, જ્ઞાનમાં વૃદ્ધ થાઓ.

૧૯ રાગ કરવો નહીં, કરવો તો સત્પુરૂષપર કરવો, દ્વેષ કરવો નહીં, કરવો તો કુશીલ પર કરવો.

૨૦ અનંત જ્ઞાન, અનત દર્શન અને અનત વીર્યથી અભેદ એવા આત્માનો એક પળ પણ વિચાર કરો.

૨૧ મનને વશ કર્યું તેણે જગતને વશ કર્યું.

૨૨ આ સંસારને શું કરવો ? અનંત વાર થયેલી માને આજે સ્ત્રીરૂપે ભોગવીએ છીએ.

૨૩ નિર્ગ્રંથતા ધારણ કરતાં પહેલાં પૂર્ણ વિચાર કરજો; એ લઇને ખામી આણવા કરતાં અલ્પારંભી થજો.

૨૪ સમર્થ પુરૂષો કલ્યાણનું સ્વરૂપ પોકારી પોકારીને કહી ગયા; પણ કોઇ વિરલાને જ તે યથાર્થ સમજાયું.

૨૫ સ્ત્રીના સ્વરૂપપર મોહ થતો અટકાવવાને વગર ત્વચાનું તેનું રૂપ વારંવાર ચિંતવવા યોગ્ય છે.

૨૬ કુપાત્ર પણ સત્પુરૂષના મુકેલા હસ્તથી પાત્ર થાય છે. જેમ છાશથી શુદ્ધ થયેલો સોમલ શરીરને નિરોગી કરે છે.

૨૭ આત્માનું સત્યસ્વરૂપ એક શુદ્ધ સચ્ચિદાનંદમય છે. છતાં ભ્રાંતિથી ભિન્ન ભાસે છે. જેમ ત્રાંસી આંખ કરવાથી ચંદ્ર બે દેખાય છે

૨૮ યથાર્થ વચન ગ્રહવામાં દંભ રાખશો નહીં, કે આપનાર-નો ઉપકાર ઓળવશો નહીં.

૨૯ અમે બહુ વિચાર કરીને આ મૂળતત્વ શોધ્યું છે કે, "ગુપ્ત ચમત્કારજ સૃષ્ટિના લક્ષમાં નથી."

૩૦ રડાવીને પણ બચ્ચાંના હાથમાં રહેલો સોમલ લઇ લેવો.

૩૧ નિર્મળ અંતઃકરણથી આત્માનો વિચાર કરવો યોગ્ય છે.

૩૨ જ્યાં 'હું' માને છે ત્યાં 'તું' નથી, જ્યાં 'તું' માને છે ત્યાં 'હું' નથી.

૩૩ હે જીવ! હવે ભોગથી શાંત થા, શાંત. વિચાર તો ખરો કે એમાં કયું સુખ છે?

૩૪ બહુ કંટાળીને સંસારમાં રહીશ નહીં.

૩૫ સત્જ્ઞાન અને સત્યશીલને સાથેજ દોરજે.

૩૬ એકથી મૈત્રી કરીશ નહીં, કર તો આખા જગત્થી કરજે.

૩૭ મહા સૌંદર્યથી ભરેલી દેવાંગનાના ક્રીડા વિલાસ નિરીક્ષણ કરતા છતાં જેના અંતઃકરણમાં કામથી વિશેષ વિશેષ વિરાગ છુટે છે તેને ધન્ય છે.

૩૮ તેને ત્રિકાળ નમસ્કાર છે.

૩૯ ભોગના વખતમાં યોગ સાંભરે એ હળુ કર્મિનું લક્ષણ છે.

૪૦ આટલું હોય તો હું મોક્ષની ઇચ્છા કરતો નથી; આખી સૃષ્ટિ સત્શીળને સેવે, નિયમિત આયુષ્ય, નિરોગી શરીર, અચળ પ્રેમી પ્રેમદા, આજ્ઞાંકિત અનુચર, કુળ દિપક પુત્ર, જીવન પર્યંત બાલ્યાવસ્થા, આત્મતત્ત્વનું ચિંતવન.

૪૧ એમ કોઇ કાળે થવાનું નથી માટે હું તો મોક્ષનેજ ઇચ્છું છું .

૪૨ સૃષ્ટિ સર્વ અપેક્ષાએ અમર થશે ?

૪૩ શુક્લ નિર્જનાવસ્થાને હું બહુમાન્ય કરૂં છું.

૪૪ સૃષ્ટિલીલામાં શાંતભાવથી તપશ્ચર્યા કરવી એ પણ ઉત્તમ છે.

૪૫ એકાંતિક કથન કથનાર જ્ઞાની ન કહી શકાય.

૪૬ શુક્લ અંતઃકરણ વિના મારાં કથનોને કોણ દાદ આપશે ?

૪૭ જ્ઞાતપુત્ર ભગવાનના કથનની જ બલિહારી છે.

૪૮ દેવ દેવીની તુષમાનતાને શું કરીશું? જગતની તુષમાનતાને શું કરીશું? તુષમાનતા સત્પુરૂષની ઇચ્છો.

૪૯ હું સચ્ચિદાનંદ પરમાત્મા છું.

૫૦ એમ સમજો કે તમે તમારા આત્માના હિત માટે પ્રવર્ત્તવાની અભિલાષા રાખતા છતાં એથી નિરાશા પ્રાપ્ત થઇ તો તે પણ તમારૂં આત્મહિત જ છે.

૫૧ તમારા શુભ વિચારમાં પાર પડો; નહીં તો સ્થિર ચિત્તથી પાર પડયા છો એમ સમજો.

૫૨ જ્ઞાનીઓ અંતરંગ ખેદ અને હર્ષથી રહિત હોય છે.

૫૩ જ્યાં સુધી તે તત્ત્વની પ્રાપ્તિ નહિ થાય ત્યાં સુધી મોક્ષની તાત્પર્યતા મળશે નહિ.

૫૪ સંસાર રૂપી કુટુંબને ઘેર આપણો આત્મા પરૂણો દાખલ છે.

૫૫ એજ ભાગ્યશાળી, જે દુર્ભાગ્યશાળીની દયા ખાય છે.

૫૬ શુભ દ્રવ્ય એ શુભ ભાવનું નિમિત્ત મહર્ષિયો કહે છે.

૫૭ સ્થિર ચિત્ત કરીને ધર્મ અને શુક્લ ધ્યાનમાં પ્રવૃત્તિ કરો.

૫૮ પરિગ્રહની મૂર્છા પાપનું મૂળ છે.

૫૯ જે કૃત્ય કરવા વખતે વ્યામાહ સંયુકત ખેદમાં છે, અને પરિણામે પણ પસ્તાઓ છો, તો તે કૃત્યને પૂર્વકર્મનો દોષ જ્ઞાનીઓ કહે છે.

૬૦ જડભરત અને જનક વિદેહીની દશા મને પ્રાપ્ત થાઓ.

૬૧ સત્પુરૂષના અંતઃકરણે આચર્યો કિંવા કહ્યો તે ધર્મ.

૬૨ અંતરંગ મોહગ્રંથી જેની ગઇ તે પરમાત્મા છે.

૬૩ વ્રત લઇને ઉલ્લાસિત પરિણામે ભાંગશો નહીં.

૬૪ એક નિષ્ટાએ જ્ઞાનીની આજ્ઞા આરાધતાં તત્ત્વજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

૬૫ ક્રિયા એ કર્મ, ઉપયોગ એ ધર્મ, પરિણામ એ બંધ, ભૂલ એ મિથ્યાત્વ, શોકને સંભારવો નહીં; આ ઉત્તમ વસ્તુ જ્ઞાનીઓએ મને આપી.

૬૬ જગત્ જેમ છે તેમ તત્ત્વજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ જુઓ.

૬૭ શ્રી ગૌતમને ચાર વેદ પઠન કરેલા જોવાને શ્રીમત્ મહાવીરસ્વામીએ સમ્યક્નેત્ર આપ્યાં હતાં.

૬૮ ભગવતીમાં કહેલી પુદ્દગલ નામના પરિવ્રાજકની કથા તત્ત્વજ્ઞાનીઓનું કહેલું સુંદર રહસ્ય છે.

૬૯ વીરનાં કહેલાં શાસ્ત્રોમાં સોનેરી વચનો છુટક છુટક અને ગુપ્ત છે.

૭૦ સમ્યક્નેત્ર પામીને તમે ગમે તે ધર્મશાસ્ત્ર વિચારો તો પણ આત્મહિત પ્રાપ્ત થશે.

૭૧ કુદરત, આ તારો પ્રબલ અન્યાય છે કે, મારી ધારેલી નીતિએ મારો કાલ વ્યતીત કરાવતી નથી! (કુદરત તે પૂર્વકર્મ.)

૭૨ માણુસ પરમેશ્વર થાય છે એમ, જ્ઞાનીઓ કહે છે.

૭૩ ઉત્તરાધ્યયન નામનું જૈનસૂત્ર તત્વદૃષ્ટિએ પુનઃ પુનઃ અવલોકો.

૭૪ જીવતાં મરાય તો ફરી મરવું ન પડે એવું મરણ ઇચ્છવા યોગ્ય છે.

૭૫ કૃતઘ્નતા જેવો એકકે મહાદોષ મને લાગતો નથી.

૭૬ જગત્માં માન ન હોત તો અહીંજ મોક્ષ હોત!

૭૭ વસ્તુને વસ્તુગતે જુઓ.

૭૮ ધર્મનું મૂળ વિ૦ છે.

૭૯ તેનું નામ વિદ્યા કે જેનાથી અવિદ્યા પ્રાપ્ત ન થાય.

૮૦ વીરના એક વાકયને પણ સમજો

૮૧ અહંપદ, કૃતઘ્નતા, ઉત્સૂત્રપ્રરૂપણા, અવિવેક ધર્મ એ માઠી ગતિનાં લક્ષણો છે.

૮૨ દેહ અને દેહાર્થમમત્વ એ મિથ્યાત્વ લક્ષણ છે.

૮૩ અભિનિવેશના ઉદયમાં ઉત્સૂત્ર પરૂપણા ન થાય તેને, હું મહાભાગ્ય જ્ઞાનીઓના કહેવાથી કહું છું.

૮૪ સ્યાદ્વાદ શૈલીએ જોતાં કોઇ મત અસત્ય નથી.

૮૫ સ્વાદનો ત્યાગ એ આહારનો ખરો ત્યાગ જ્ઞાનીઓ કહે છે.

૮૬ અભિનિવેશ જેવું એકકે પાખંડ નથી.

૮૭ આ કાલમાં આટલું વધ્યું:—ઝાઝા મત, ઝાઝા તત્ત્વ-જ્ઞાનીઓ, ઝાઝી માયા અને ઝાઝો પરિગ્રહ વિશેષ.

૮૮ આખા જગતના શિષ્ય થવારૂપ દૃષ્ટિ જેણે વેદી નથી તે સદ્દગુરૂ થવાને યોગ્ય નથી.

૮૯ કોઇ પણ શુદ્ધાશુદ્ધ ધર્મકરણી કરતો હોય તો તેને કરવા દ્યો.

૯૦ આત્માનો ધર્મ આત્મામાંજ છે.

૯૧ મહાવીરે જે જ્ઞાનથી આ જગતને જોયું છે તે જ્ઞાન, સર્વ આત્મામાં છે, પણ આવિર્ભાવ કરવો જોઇએ.

૯૨ બહુ છકી જાઓ તોપણ મહાવીરની આજ્ઞા તોડશો નહી. ગમે તેવી શંકા થાય તો પણ મારી વતી વીરને નિ:શંક ગણજો.

૯૩ પાર્શ્વનાથ સ્વામીનું ધ્યાન યોગીઓએ અવશ્ય સ્મરવું જોઇએ છીએ. નિ:૦ એ નાગની છત્રછાયા વેળાનો પાર્શ્વનાથ ઓર હતો !

૯૪ પવિત્ર પુરૂષોની કૃપાદ્રષ્ટિ એજ સમ્યક્દર્શન છે.

૯૫ ભતૃહરીએ કરેલો ત્યાગ વિશુધ્ધ બુધ્ધિથી વિચારતાં ઘણી ઉર્ધ્વજ્ઞાનદશા થતાં સુધી વર્તે છે.

૯૬ શિથિલ બંધ દ્રષ્ટિથી નીચે આવીને જ વિખેરાઈ જાય. (જો નિર્જરામાં આવે તો-)

૯૭ સત્પુરૂષો કહેતા નથી, કરતા નથી; છતાં તેની સત્પુરૂષતા નિર્વિકાર મુખમુદ્રામાં રહી છે.

૯૮ સંસ્થાનવિચયધ્યાન પૂર્વધારીઓને પ્રાપ્ત થતું હશે એમ માનવું યોગ્ય લાગે છે. તમે પણ તેને ધ્યાવન કરો.

૯૯ આત્મા જેવો કોઇ દેવ નથી.

૧૦૦ કોણ ભાગ્યશાળી ? “ અવિરતી સમ્યક્દ્રષ્ટિ કે વિરતી ? ”

૧૦૧ કોઇની આજીવિકા તોડશો નહીં.

મહાવીરના બોધને પાત્ર.

૧ સતપુરૂષનાં ચરણનો ઈચ્છક,—

૨ સદૈવ સૂક્ષ્મ બોધનો અભિલાષી,—

૩ ગુણપર પ્રશસ્તભાવ રાખનાર,—

૪ બ્રહ્માવ્રતમાં પ્રીતિ રાખનાર,—

૫ જ્યારે સ્વદોષ દેખે ત્યારે તેને છેદવાનો ઉપયોગ રાખનાર,—

૬ ઉપયોગથી એક પગ પણ ભરનાર,

૭ એકાંતવાસને વખાણનાર,—

૮ તિર્થાદિ પ્રવાસનો ઉછરંગી,—

૯ આહાર, વિહાર, નિહારનો નિયમી,—

૧૦ પોતાની ગુરૂતા દબાવનાર,—

—એવો કોઇ પણ પુરૂષ તે મહાવીરના બોધને પાત્ર છે, સમ્યક્દશાને પાત્ર છે. પેહેલા જેવું એકે નથી.

હે જીવ! ભૂલ માં તને સત્ય કહું છું.
ભ્રમા માં તને હિત કહું છું.

આ મારૂં છે એ ભાવની વ્યાખ્યા પ્રાયે ન કર.

આ તેનું છે એમ માની ન બેસ.

આ માટે આમ કરવું છે, એ ભવિષ્ય નિર્ણય ન કરી રાખ.

આ માટે આમ ન થયું હોત તો સુખ થાત એમ સ્મરણ ન કર

આટલું આ પ્રમાણે હોય તો સારૂં એમ આગ્રહ ન કરી રાખ.

આણે મારા પ્રતિ અનુચિત કર્યું એવું સંભારતાં ન શીખ.

આણે મારા પ્રતિ સુચિત કર્યું એવું સ્મરણ ન રાખ.

આ મને અશુભ નિમિત્ત છે, એવો વિકલ્પ ન કર

આ મને શુભ નિમિત્ત છે, એવી દ્રઢતા માની ન બેસ.

આ ન હોત તો હું બંધાત નહીં એમ અચળ વ્યાખ્યા નહીં કરીશ.

પૂર્વકર્મ બળવાન છે માટે આ બધો પ્રસંગ મળી આવ્યો એવું એકાંતિક ગ્રહણ કરીશ નહીં.

પુરૂષાર્થનો જય ન થયો, એવી નિરાશા સ્મરીશ નહીં.

બીજાના દોષે તને બંધન છે એમ માનીશ નહીં.

તારે નિમીત્તે પણ બીજાને દોષ કરતો ભુલાવ.

તારે દોષે તને બંધન છે, એ સંતની પહેલી શિક્ષા છે.

તારો દોષ એટલો જ કે અન્યને પોતાનું માનવું, પોતે પોતાને ભૂલી જવું.

એ બધામાં તારી લાગણી નથી, માટે જુદે જુદે સ્થળે તેં સુખની કલ્પના કરી છે. હે મૂઢ ! એમ ન કર **એ તને તેં હિતકહ્યું અંતરમાં સુખ છે.**

૧ એક ભોગી થવાનો બોધ કરે છે.

૨ એક યોગી થવાનો બોધ કરે છે.

૩ એ બેમાંથી કોને સમ્મત કરીશું ?

૪ બન્ને શા માટે બોધ કરે છે ?

૫ બન્ને કોને બોધ કરે છે ?

૬ કોના પ્રેરવાથી કરે છે ?

૭ કોઈને કોઇનો અને કોઇને કોઇનો બોધ કાં લાગે છે ?

૮ એનાં કારણો શું છે ?

૯ તેનો સાક્ષી કોણ છે ?

૧૦ તમે શું વાંચ્છો છો ?

૧૧ તે ક્યાંથી મળશે ? વા શામાં છે ?

૧૨ તે કોણ મેળવશે ?

૧૩ ક્યાં થઇને લાવશો ?

૧૪ લાવવાનું કોણ શીખવશે ?

૧૫ વા શીખ્યા છૈએ ?

૧૬ શીખ્યા છો તો ક્યાંથી શીખ્યા છો ?

૧૭ જીવન શું છે ?

૧૮ જીવ શું છે ?

૧૯ તમે શું છો ?

૨૦ તમારી ઇચ્છાપૂર્વક કાં નથી થતું ?

૨૧ તે કેમ કરી શકશો ?

૨૨ બાધતા પ્રિય છે કે નિર્બાધતા પ્રિય છે ?

૨૩ તે ક્યાં ક્યાં કેમ કેમ છે ?

એનો નિર્ણય કરો.

અંતરમાં સુખ છે, બહારમાં નથી, સત્ય કહું છું.

નીચેના દોષ ન આવવા જોઇએ.

૧ કોઇથી મહા વિશ્વાસઘાત.

૨ મિત્રથી વિશ્વાસઘાત.

૩ કોઇની થાપણ ઓળવવી.

૪ વ્યસનનું સેવવું.

૫ મિથ્યા આળનું મુકવું.

૬ ખોટા લેખ કરવા.

૭ હિસાબમાં ચુકવવું.

૮ જુલમી ભાવ કહેવો.

૯ નિર્દોષને અલ્પ પણ માયાથી છેતરવો.

૧૦ ન્યૂનાધિક તોલી આપવું,

૧૧ એકને બદલે બીજું અથવા મિશ્ર કરીને આપવું.

૧૨ કર્માદાની ધંધો,

૧૩ લાંચ કે અદત્તાદાન.

એ વાટેથી કાંઇ પણ રળવું નહીં. એ જાણે સામાન્ય વ્યવહાર શુધ્ધિ ઉપજીવન અર્થે કહી ગયા.

---

૧ પ્રમાદને લીધે, આત્મા મળેલું સ્વરૂપ ભૂલી જાય છે.

૨ જે જે કાળે જે જે કરવાનું છે, તે તે સદા ઉપયોગમાં રાખ્યા રહો.

૩ ક્રમે કરીને પછી તેની સિદ્ધિ કરો.

૪ અલ્પ આહાર, અલ્પ વિહાર, અલ્પ નિદ્રા; નિયમિત વાચા. નિયમિત કાયા, અને અનુકૂળ સ્થાન એ મનને વશ કરવાનાં ઉત્તમ સાધનો છે.

૫ શ્રેષ્ટ વસ્તુની જીજ્ઞાસા કરવી એ જ આત્માની શ્રેષ્ઠતા છે; કદાપિ તે જીજ્ઞાસા પાર ન પડી તોપણ જીજ્ઞાસા તે પણ તે જ અંશવત્ છે.

૬ નવાં કર્મ બાંધવાં નહીં, અને જુનાં ભોગવી લેવાં, એવી જેની અચળ જીજ્ઞાસા છે તે, તે પ્રમાણે વર્તી શકે છે.

૭ જે કૃત્યનું પરિણામ ધર્મ નથી, તે કૃત્ય મૂળથી જ કરવાની ઇચ્છા રહેવા દેવી જોઈતી નથી.

૮ મન જો શંકાશીલ થઈ ગયું હોય તો 'દ્રવ્યાનુયોગ' વિચારવો યોગ્ય છે, પ્રમાદી થઈ ગયું હોય તો 'ચરણ-કરણાનુયોગ' વિચારવો યોગ્ય છે, અને કષાયી થઈ ગયું

હોય તો 'ધર્મકથાનુયોગ' વિચારવો યોગ્ય છે. જડ થઈ ગયું હોય તો 'ગણિતાનુયોગ' વિચારવો યોગ્ય છે.

૯ પૃથ્વી સંબંધી ક્લેશ પેદા થાય તો, એમ સમજી લેજે કે, તે સાથે આવવાની નથી; ઉલટો હું તેને દેહ આપી જવાનો છું; વળી તે કંઈ મૂલ્યવાન નથી. સ્ત્રી સંબંધી ક્લેશ, શંકાભાવ થાય તો આમ સમજી અન્ય ભોક્તા પ્રત્યે હસજે કે, મળમૂત્રની ખાણમાં મોહી પડયો. (જે વસ્તુનો નિત્ય આપણે ત્યાગ કરીયે છીએ તેમાં) ! ધન સંબંધી નિરાશા કે ક્લેશ થાય તો, તે ઉંચી જાતના કાંકરા છે એમ સમજી, સંતોષ રાખજે; તો તું ક્રમે કરીને નિસ્પૃહી થઇ શકીશ.

૧૦ તેનો તું બોધ પામ કે જેનાથી સમાધિ મરણની પ્રાપ્તિ થાય.

૧૧ એક વાર જો સમાધિ મરણ થયું તો સર્વ કાળનાં અસમાધિ મરણ ટળશે.

૧૨ સર્વોત્તમ પદ સર્વ ત્યાગીનું છે.

વચનાવળી.

૧ જીવ પોતાને ભૂલી ગયો છે, અને તેથી સત્સુખનો તેને વિયોગ છે; એમ સર્વ ધર્મસમ્મત કહ્યું છે.

૨ પોતાને ભૂલીગયારૂપ અજ્ઞાન, જ્ઞાન મળવાથી નાશ થાય છે; એમ નિ:શંક માનવું.

૩ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જ્ઞાની પાસેથી થવી જોઇએ, એ સ્વાભાવિક સમજાયછે; છતાં લોકો લજ્જાદિ કારણોથી અજ્ઞાનીનો આશ્રય છોડતા નથી; એજ અનંતાનુબંધી કષાયનું મૂળ છે.

૪ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ જેણે ઇચ્છવી તેણે, જ્ઞાનીની ઇચ્છાએ વર્તવું એમ જીનાગમાદિ સર્વ શાસ્ત્ર કહે છે. પોતાની ઇચ્છાએ પ્રવર્તતાં અનાદિ કાળથી રખડયો.

૫ જ્યાં સુધી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની ઇચ્છાએ, એટલે આજ્ઞાએ નહીં વર્તાય ત્યાંસુધી, અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થવી સંભવતી નથી.

૬ જ્ઞાનીની આજ્ઞાનું આરાધન તે કરી શકે કે જે એક નિષ્ઠાએ તન, મન, ધનથી આસક્તિનો ત્યાગ કરી તેની ભકિતમાં જોડાય.

૭ જો કે જ્ઞાની ભક્તિ ઇચ્છતા નથી, પરંતુ મોક્ષાભિલાષીને તે કર્યા વિના ઉપદેશ પરિણમતો નથી; અને મનન તથા નિદિધ્યાસનાદિનો હેતુ થતો નથી; માટે મુમુક્ષુને જ્ઞાનીની ભક્તિ અવશ્ય કર્તવ્ય છે, એમ સત્પુરૂષોએ કહ્યું છે.

૯ ઋષભદેવજીએ અઠાણું પુત્રોને ત્વરાથી મોક્ષ થવાનો એજ ઉપદેશ કર્યો હતો.

૧૦ પરિક્ષત રાજાને શુકદેવજીએ એજ ઉપદેશ કર્યો છે.

૧૧ અનંત કાળ સુધી જીવ નિજછંદે ચાલી પરિશ્રમ કરે, તો પણ પોતે પોતાથી જ્ઞાન પામે નહીં, પરંતુ જ્ઞાનીની આજ્ઞાનો આરાધક અંતર્મુહુર્તમાં પણ કેવળ જ્ઞાન પામે.

૧૨ શાસ્ત્રમાં કહેલી આજ્ઞાઓ પરોક્ષ છે, અને તે જીવને અધિકારી થવા માટે કહી છે; મોક્ષ થવા માટે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનીની આજ્ઞા આરાધવી જોઇએ.

એવંભૂત દૃષ્ટિથી ૠજુ સૂત્ર સ્થિતિ કર.

ૠજુસૂત્ર દષ્ટિથી એવંભૂત સ્થિતિ કર.

નૈગમ દષ્ટિથી એવંભૂત પ્રાપ્તિ કર.

એવંભૂત દષ્ટિથી નૈગમ વિશુધ્ધ કર.

સંગ્રહ દૃષ્ટિથી એવંભૂત થા.

એવંભૂત દૃષ્ટિથી સંગ્રહ વિશુદ્ધ કર.

વ્યવહાર દૃષ્ટિથી એવંભૂત પ્રત્યે જા.

એવંભૂત દૃષ્ટિથી વ્યવહારવિનિવૃત્તિ કર.

શબ્દ દૃષ્ટિથી એવંભૂત પ્રત્યે જા.

એવંભૂત દૃષ્ટિથી શબ્દ નિર્વિકલ્પ કર.

સમભિરૂઢ દૃષ્ટિથી એવંભૂત અવલોક.

એવંભૂત દષ્ટીથી સમભિરૂઢ સ્થિતિ કર.

એવંભૂત દૃષ્ટીથી એવંભૂત થા.

એવંભૂત સ્થિતિથી એવંભૂત દૃષ્ટી શમાવ.

ૐ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ

જેને મૃત્યુની સાથે મિત્રતા હોય, અથવા જે મૃત્યુથી ભાગી છુટી શકે એમ હોય, અથવા ' હું નહી જ મરૂં ' એમ જેને નિશ્ચય હોય તે ભલે સુખે સુએ—શ્રીતિર્થંકરછજીવનિકાય અધ્યયન.

બાહ્યભાવે જગત્માં વર્તો. અને અંતરંગમાં એકાંત શીતળીભૂત નિર્લેપ રહો, એજ માન્યતા અને બોધના છે.

ગમે તેટલી વિપત્તિઓ પડે, તથાપિ જ્ઞાનીદ્વારા સંસારિક ફળની ઇચ્છા કરવી યોગ્ય નથી.

જેને કોઇપણ પ્રત્યે રાગ દ્વેષ રહ્યા નથી તે મહાત્માને વારંવાર નમસ્કાર.

પરમ ભક્તિથી સ્તુતિ કરનાર પ્રત્યે પણ જેને રાગ નથી, અને પરમ દ્વેષથી પરિષહ ઉપસર્ગ કરનાર પ્રત્યે પણ જેને ,ષ નથી તે પુરૂષરૂપ ભગવાનને વારંવાર નમસ્કાર

વિષમ ભાવના નિમિત્તો બળવાનપણે પ્રાપ્ત થયાં છતાં જે જ્ઞાની પુરૂષ અવિષમ ઉપયોગે વર્ત્યા છે, વર્તે છે, અને ભવિષ્યકાળે વર્તે તે સર્વને વારંવાર નમસ્કાર.

જગત્માં નિરાગિત્વ, વિનયતા અને સત્પુરૂષની આજ્ઞા, એ નહીં મળવાથી આ આત્મા અનાદિકાળથી રખડયો; પણ નિરૂપાયતા થઇ તે થઇ. હવે આપણે પુરુષાર્થ કરવું ઉચિત છે; જય થાઓ.

પરમાત્માને ધ્યાવવાથી પરમાત્મા થવાય છે, પણ તે ધ્યાવન, આત્મા સત્પુરૂષના ચરણકમળની વિનયોપાસના

વિના પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી એ નિર્ગ્રંથ ભગવાનનું સર્વોત્તમ વચનામૃત છે,

તેને મોહ શો ? અને તેને શોક શો કે જે સર્વત્ર, એકત્વ (પરમાત્મા સ્વરૂપ) ને જ જુએ છે.

જેની પ્રાપ્તિ પછી અનંતકાળનું યાચકપણું મટી, સર્વ કાળને માટે અયાચકપણું પ્રાપ્ત હોય છે, એવો જો કોઇ હોય, તો તે તરણુ તારણુ જાણીએ છીએ; તેને ભજો.

સર્વ પ્રકારના ભયને રહેવાના સ્થાનકરૂપ આ સંસારને વિષે માત્ર એક વૈરાગ્ય જ અભય છે !

જીવને જ્યાં સુધી સંતનો જોગ ન થાય ત્યાં સુધી,, મતમતાંતરમાં મધ્યસ્ત રહેવું યોગ્ય છે.

સહજ.

જે પુરૂષ આ ગ્રંથમાં સહજ નોંધ કરે છે તે પુરૂષ માટે પ્રથમ સહજ તે પુરૂષ લખે છે.

તેની હમણાં એવી દશા અંતરમાં રહી છે કે કાંઇક વિના સર્વ સંસારી ઇચ્છાની પણ તેણે વિસ્મૃતિ કરી નાખી છે.

તે કંઇ પામ્યો પણ છે, અને પૂર્ણનો પરમ મુમુક્ષુ છે. છેલ્લા માર્ગનો નિ:શંક જીજ્ઞાસુ છે.

હમણાં જે આવરણો તેને ઉદય આવ્યાં છે, તે આવરણોથી એને ખેદ નથી, પરંતુ વસ્તુભાવમાં થતી મંદતાનો ખેદ છે.

તે ધર્મની વિધિ, અર્થની વિધિ, કામની વિધિ, અને તેને આધારે મોક્ષની વિધિને પ્રકાશી શકે તેવો છે. ઘણાજ થોડા પુરૂષોને પ્રાપ્ત થયો હશે એવો એ કાળનો ક્ષયોપશમી પુરૂષ છે

તેને પોતાની સ્મૃતિ માટે ગર્વ નથી, તર્ક માટે ગર્વ નથી, તેમ તે માટે તેનો પક્ષપાત પણ નથી: તેમ છતાં કંઇક બહાર રાખવું પડે છે તેને માટે ખેદ છે.

તેનું અત્યારે એક વિષય વિના બીજા વિષય પ્રતિ ઠેકાણું નથી તે પુરૂષ જોકે તીક્ષ્ણ ઉપયોગવાળો છે; તથાપિ તે તીક્ષ્ણ ઉપયોગ બીજા કોઇ પણ વિષયમાં વાપરવા તે પ્રીતિ ધરાવતો નથી.

'અનંતાનુબંધી' નો બીજો પ્રકાર લખ્યો છે તે વિષે વિશેષાર્થ નીચે લખ્યાથી જાણશો.

ઉદયથી અથવા ઉદાસભાવ સંયુકત મંદ પરિણત બુદ્ધિથી ભોગાદિને વિષે પ્રવૃત્તિ થાય ત્યાં સુધીમાં જ્ઞાનીની આજ્ઞાપર પગ મુકીને પ્રવૃત્તિ થઇ ન સંભવે; પણ જ્યાં ભોગાદિને વિષે

તીવ્ર–તન્મયપણે–પ્રવૃત્તિ થાય ત્યાં, જ્ઞાનીની આજ્ઞાની કંઇ અંકુશતા સંભવે નહીં, નિર્ભયપણે ભોગ પ્રવૃત્તિ સમ્ભવે; જે નિર્ધ્વંશ પરિણામ કહ્યાં છે, તેવાં પરિણામ વર્તે ત્યાં પણ અનંતાનુબંધી' સંભવે છે. તેમજ ' હું સમજું છું, મને બાધ નથી એવાંને એવા બફમમાં રહે; અને ' ભોગથી નિવૃત્તિ ઘટે છે: ' અને વળી કંઇ પુરૂષત્વ કરે તો થઇ શકવા યોગ્ય છતાં પણ મિથ્યાજ્ઞાનથી જ્ઞાનદશા માની ભોગાદિકમાં પ્રવર્ત્તના કરે ત્યાં પણ અનંતાનુબંધી' સંભવે છે. જાગૃતમાં જેમ ઉપયોગનું શુદ્ધપણું થાય તેમ તેમ સ્વપ્નદશાનું પરીક્ષીણપણું સંભવે.

(મુંબઈ, અશાડ વદ ૦), ૧૯૫૧.

સમસ્ત વિશ્વ ઘણું કરીને પરકથા, અને પરવૃત્તિમાં વહ્યું જાય છે. તેમાં રહી સ્થિરતા ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય ?

આવા અમૂલ્ય મનુષ્યપણાનો એક સમય પણ પરવૃત્તિએ જવા દેવો યોગ્ય નથી; અને કંઇપણ તેમ થયા કરે છે, તેનો ઉપાય કંઈ વિશેષે કરી ગવેષવા યોગ્ય છે.

જ્ઞાની પુરૂષનો નિશ્ચય થઇ અંતર્ભેદ ન રહે તો આત્મપ્રાપ્તિ સાવ સુલભ છે, એવું જ્ઞાની પોકારી ગયા છતાં કેમ લોકો ભૂલે છે ?

મુંબઇ આસો શુદ ૧૩ સોમ, ૧૯૫૧

નીચેના નિયમોપર બહુ લક્ષ અપાવું જોઇએ.

૧ એક વાત કરતાં તેની અપૂર્ણતામાં અવસ્ય વિના બીજી વાત ન કરવી જોઇએ.

૨ કહેનારની વાત પૂર્ણ સાંભળવી જોઇએ.

૩ પોતે ધીરજથી તેનો સદ્-ઉત્તર આપવો જોઇએ.

૪ જેમાં આત્મશ્લાઘા કે આત્મહાની ન હોય તે વાત ઉચ્ચારવી જોઇએ.

૫ ધર્મ સંબંધી હમણા બહુજ ઓછી વાત કરવી.

૬ લોકોથી ધર્મવ્યવહારમાં પડવું નહિ.

ભાઈ આટલું તારે અવશ્ય કરવા જેવું છે.

૧ દેહમાં વિચાર કરનાર બેઠો છે તે દેહથી ભિન્ન છે ? તે સુખી છે કે દુઃખી ? એ સંભારી લે.

૨ દુઃખ લાગશે જ, અને દુઃખનાં કારણો પણ તને દૃષ્ટીગોચર થશે. તેમ છતાં કદાપિ ન થાય તો મારા૦ કોઈ ભાગને વાંચી જા, એટલે સિધ્ધિ થશે, તે ટાળવા માટે

જે ઉપાય છે તે એટલોજ કે તેથી બાહ્યાભ્યંતર રહિત થવું.

૩ રહિત થવાય છે, ઓર દશા અનુભવાય છે, એ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કહું છું.

૪ તે સાધન માટે સર્વસંગ પરિત્યાગી થવાની આવશ્યકતા છે. "નિર્ગ્રંથ સદ્‌ગુરૂના ચરણમાં જઇને પડવું યોગ્ય છે"

૫ જેવા ભાવથી ચડાય તેવા ભાવથી સર્વકાળ રહેવા માટેની વિચારણા પ્રથમ કરી લે, જો તને પૂર્વ કર્મ બળવાન લાગતાં હોય તો અત્યાગી, દેશત્યાગી, રહીને પણ તે વસ્તુને વિસારીશ નહીં.

૬ પ્રથમ ગમે તેમ કરી તું તારૂં જીવન જાણ. જાણવું શા માટે કે ભવિષ્યસમાધિ થવા, અત્યારે અપ્રમાદી થવું.

૭ તે આયુષ્યનો માનસિક આત્મોપયોગ તો નિર્વેદમાં રાખ.

૮ જીવન બહુ ટુંકું છે, ઉપાધિ બહુ છે, અને ત્યાગ થઇ શકે તેમ નથી તો નીચેની વાત પુનઃ પુનઃ લક્ષમાં રાખ.

૧ જિજ્ઞાસા તે વસ્તુની રાખવી.

૨ સંસારને બંધન માનવું.

૩ પૂર્વકર્મ નથી એમ ગણી પ્રત્યેક ધર્મ સેવ્યા જવો. તેમ છતાં પૂર્વકર્મ નડે તો શોક કરવો નહીં.

૪ દેહની જેટલી ચિંતા રાખે છે તેટલી નહીં; પણ એથી અનંત ગણી ચિંતા આત્માની રાખ, કારણ અનંત ભવ એક ભવમાં ટાળવા છે.

૫ ન ચાલે તો પ્રતિશ્રોતી થા.

૬ જેમાંથી જેટલું થાય તેટલું કર.

૭ પરિણામિક વિચારવાળો થા.

૮ અનુત્તરવાસી થઇને વર્ત્ત.

૯ છેવટનું સમયે સમયે ચુકીશ નહીં એજ ભલામણ. અને એજ ધર્મ.

સહજ-પ્રકૃતિ.

૧ પરહિત એજ નિજહિત સમજવું, અને પરદુ:ખ એ પોતાનું દુ:ખ સમજવું.

૨ સુખ, દુ:ખ એ બન્ને મનની કલ્પના છે.

૩ ક્ષમા એજ મોક્ષનો ભવ્ય દરવાજો છે.

૪ સઘળા સાથે નમ્રભાવથી વસવું એજ ખરૂં ભૂષણ છે.

૫ શાંત સ્વભાવ એ જ સજ્જનતાનું ખરૂં મૂળ છે.

૬ ખરા સ્નેહીની ચાહના એ સજ્જનતાનું ખાસ લક્ષણ છે.

૭ દુર્જનનો ઓછો સહવાસ.

૮ વિવેકબુદ્ધિથી સઘળું આચરણ કરવું.

૯ દ્વેષભાવ એ વસ્તુ ઝેરરૂપ માનવી.

૧૦ ધર્મ કર્મમાં વૃત્તિ રાખવી.

૧૧ નીતિના બાંધાપર પગ ન મૂકવો.

૧૨ જીતેંદ્રિય થવું.

૧૩ જ્ઞાનચર્ચા અને વિદ્યાવિલાસમાં તથા શાસ્ત્રાધ્યયનમાં ગુંથાવું.

૧૪ ગંભીરતા રાખવી.

૧૫ સંસારમાં રહ્યા છતાં ને તે નીતિથી ભોગવતા છતાં વિદેહી દશા રાખવી.

૧૬ પરમાત્માની ભકિતમાં ગુંથાવું.

૧૭ પરનિંદા એજ સબળ પાપ માનવું.

૧૮ દુર્જનતા કરી ફાવવું એજ હારવું એમ માનવું.

૧૯ આત્મજ્ઞાન અને સજ્જનસંગત રાખવાં.

સ્મૃતિમાં રાખવા યોગ્ય મહા વાક્યો:—

૧ એક ભેદે નિયમ એ જ આ જગતનો પ્રવર્ત્તક છે !

૨ જે મનુષ્ય સત્પુરૂષોના ચરિત્ર રહસ્યને પામે છે, તે મનુષ્ય પરમેશ્વર થાય છે !

૩ ચંચળ ચિત્ત એજ સર્વ વિષમ દુ:ખનું મૂળિયું છે.

૪ ઝાઝાનો મેળાપ અને થોડા સાથે અતિ સમાગમ એ બન્ને સમાન દુ:ખદાયક છે.

૫ સમ સ્વભાવીનું મળવું એને જ્ઞાનીઓ એકાંત કહે છે.

૬ ઇંદ્રિયો તમને જીતે અને સુખ માનો તે કરતાં તેને તમે જીતવામાં જ સુખ આનંદ અને પરમપદ પ્રાપ્ત કરશો.

૭ રાગ વિના સંસાર નથી, અને સંસાર વિના રાગ નથી.

૮ યુવાવયનો સર્વ સંગ પરિત્યાગ પરમ પદને આપે છે.

૯ તે વસ્તુના વિચારમાં પહોંચો કે જે વસ્તુ અતીંદ્રિય સ્વરૂપ છે.

ગુણીના ગુણમાં અનુરક્ત થાઓ.

બત્રીસ યોગ.

નીચેના બત્રીસ યોગનો સંગ્રહ કરી આત્માને ઉજવળ કરવાનું સત્પુરૂષો કહે છે.

૧ મોક્ષસાધક યોગ માટે શિષ્યે આચાર્ય સમીપે આલોચના કરવી.

૨ આલોચના બીજા પાસે પ્રકાશવી નહીં.

૩ આપત્તિકાળે પણ ધર્મનું દૃઢપાણું ત્યાગવું નહીં.

૪ લોક, પરલોકના સુખના ફલની વાંછના વિના તપ કરવો.

૫ શિક્ષા મળી તે પ્રમાણે યત્નાથી વર્તવું, અને નવી શિક્ષા વિવેકથી ગ્રહણ કરવી.

૬ મમત્વનો ત્યાન કરવો.

૭ ગુપ્ત તપ કરવો.

૮ નિર્લોભતા રાખવી.

૯ પરિસહ ઉપસર્ગને જીતવા.

૧૦ સરળ ચિત્ત રાખવું.

૧૧ શુધ્ધ આત્મસંયમ પાળવો.

૧૨ શુદ્ધ સમકિત રાખવું.

૧૩ ચિત્તની એકાગ્ર સમાધિ રાખવી.

૧૪ કપટરહિત આચાર પાળવો.

૧૫ વિનય કરવા યોગ્ય પુરૂષોનો યથાયોગ્ય વિનય કરવો.

૧૬ સંતોષથી કરીને તૃષ્ણાની મર્યાદા ટુંકી કરી નાખવી.

૧૭ વૈરાગ્ય ભાવનામાં નિમગ્ન રહેવું.

૧૮ માયારહિત વર્તવું.

૧૯ શુધ્ધ કરણીમાં સાવધાન થવું.

૨૦ સમ્વરને આદરવો અને પાપને રોકવાં.

૨૧ પોતાના દોષ સમભાવપૂર્વક ટાળવા.

૨૨ સર્વ પ્રકારના વિષયથી વિરક્ત રહેવું.

૨૩ મૂળ ગુણે પંચમહાવ્રતને વિશુધ્ધ પાળવાં.

૨૪ ઉત્તર ગુણે પંચમહાવ્રતને વિશુદ્ધ પાળવાં.

૨૫ ઉત્સાહપૂર્વક કાર્યોત્સર્ગ કરવો.

૨૬ જ્ઞાન ધ્યાનમાં પ્રમાદરહિત પ્રવર્તન કરવું.

૨૭ હમેશાં આત્મચરિત્રમાં સૂક્ષ્મ ઉપયોગથી વર્તવું.

૨૮ જિતેંન્દ્રિયતા અર્થે એકાગ્રતાપૂર્વક ધ્યાન કરવું.

૨૯ મરણાંત દુ:ખથી પણ ભય પામવો નહીં.

૩૦ સ્ત્રી આદિકના સંગને ત્યાગવો.

૩૧ પ્રાયશ્ચિત્ત વિશુદ્ધિ કરવી

૩૨ મરણકાળે આરાધના કરવી.

એ એકેકો યોગ અમુલ્ય છે, સઘળા સંગ્રહ કરનાર પરિણામે અનંત સુખને પામે છે,

હે જીવ ! તું ભૂલ મા.

સુખ અંતરમાં છે, બહાર શોધવાથી નહીં મળે.

અંતરનું સુખ અંતરની સ્થિતિમાં છે, સ્થિતિ થવા માટે બાહ્ય પદાર્થો સંબંધીનું આશ્ચર્ય ભૂલ.

સ્થિતિ રહેવી બહુ વિકટ છે, નિમિત્તાધીન ફરી ફરી વૃત્તિ ચલિત થઇ જાય છે; એવો દૃઢ ઉપયોગ રાખવો જોઇએ.

એક ક્રમ યથાયોગ્ય ચલાવ્યો આવીશ તો તું મુંઝાઇશ નહીં, નિર્ભય થઇશ.

હે જીવ ! તું ભૂલ મા,

વખતે વખતે ઉપયોગ ચૂકી કોઈને રંજન કરવામાં, કોઇથી રંજન થવામાં, વા મનની નિર્બળતાને લીધે અન્ય પાસે મંદ થઈ જાય છે; એ ભુલ થાય છે; તે ન કર,

હે જીવ તું ભ્રમા માં, તને હિત કહું છું.

અંતરમાં સુખ છે, બહાર શોધવાથી મળશે નહી.

અંતરનું સુખ અંતરની સમશ્રેણીમાં છે; સ્થિતિ થવા માટે બાહ્ય પદાર્થોનું વિસ્મરણ કર; આશ્ચર્ય ભૂલ.

સમશ્રેણી રહેવી દુલભ છે, નિમિત્તાધીન વૃત્તિ ફરી ફરી ચલિત થઈ જશે, ન થવા અચળ ગંભીર ઉપયોગ રાખ.

આ ક્રમ યથાયોગ્યપણે ચાલ્યો આવ્યો તો તું જીવન ત્યાગ કરતો રહીશ, મુંઝાઈશ નહી, નિર્ભય થઇશ.

ૐ નમ:

સર્વ જીવ સુખને ઇચ્છે છે.

દુ:ખ સર્વને અપ્રિય છે.

દુ:ખથી મુક્ત થવા સર્વ જીવ ઇચ્છે છે.

વાસ્તવિક તેનું સ્વરૂપ ન સમજવાથી તે દુ:ખ મટતું નથી.

તે દુ:ખના આત્યંતિક અભાવનું નામ મોક્ષ કહીએ છીએ.

અત્યંત વીતરાગ થયા વિના આત્યંતિક મોક્ષ હોય નહીં.

સમ્યગ્જ્ઞાન વિના વીતરાગ થઈ શકાય નહી.

સમ્યગ્દર્શન વિના જ્ઞાન અસમ્યક કહેવાય છે.

વસ્તુની જે સ્વભાવે સ્થિતિ છે, તે સ્વભાવે તે વસ્તુની સ્થિતિ સમજાવી તેને **સમ્યગ્જ્ઞાન** કહીએ છીએ.

સમ્યગ્જ્ઞાન દર્શનથી પ્રતીત થયેલા આત્મભાવે વર્તવું તે **ચારિત્ર** છે. એ ત્રણેની એકતાથી મોક્ષ થાય.

જીવ સ્વાભાવિક છે.

જીવ અનંત છે.

પરમાણું અનંત છે.

જીવ અને પુદ્દગળ સંબંધ છે. ત્યાં સુધી સકર્મ જીવ કહેવાય.

ભાવકર્મનું બીજું નામ વિભાવ કહેવાય છે.

ભાવકર્મના હેતુથી જીવ પુદ્દગળ ગ્રહે છે.

તેથી તૈજસાદિ શરીર અને ઓદારિકાદિ શરીરનો યોગ થાય છે.

ભાવકર્મથી વિમુખ થાય તો નિજ ભાવ પરિણામી થાય.

સમ્યગ્દર્શન વિના વાસ્તવિકપણે જીવ ભાવકર્મથી વિમુખ ન થઇ શકે.

સમ્યગ્દર્શન થવાનો મુખ્ય હેતુ જિનવચનથી તત્વાર્થ પ્રતીતિ થઇ તે છે.

વિશાળ બુદ્ધિ, મધ્યસ્થતા, સરળતા, અને જિતેંદ્રિય-પણું આટલા ગુણો જે આત્મામાં હોય તે, તત્વ પામવાનું ઉત્તમ પાત્ર છે

સમજીને અલ્પભાષી થનારને પશ્ચાતાપ કરવાનો થોડોજ અવસર સંભવે છે.

હે નાથ ! સાતમી તમતમપ્રભા નર્કની વેદના મળી હોય તો વખતે સમ્મત કરત. પણ જગતની મોહિની સમ્મત થતી નથી.

પૂર્વના અશુભ કર્મ ઉદય આવ્યે, વેદતાં જો શોચ કરો છો તો હવે એ પણ ધ્યાન રાખો કે નવાં બાંધતાં પરિણામે તેવાં તો બંધાતા નથી?

આત્માને ઓળખવો હોય તો આત્માના પરિચયી થવું, પરવસ્તુના ત્યાગી થવું.

જેટલા પોતાની પુદગલિક મોટાઈ ઇચ્છે છે તેટલા હલકા સંભવે. પ્રશસ્ત પુરૂષની ભકિત કરો, તેનું સ્મરણ કરો, ગુણ-ચિંતન કરો.

અનંતાનુબંધી-ક્રોધ, અનંતાનુબંધી-માન, અનંતાનુ-બંધી-માયા અને અનંતાનુબંધી-લોભ, એ ચાર તથા મિથ્યાત્વ-મોહિની, મિશ્રમોહિની-સમ્યકત્વ-મોહિની એ ત્રણ, એમ સાત પ્રકૃતિ જ્યાં સુધી ક્ષયોપશમ, ઉપશમ, કે ક્ષય થતી નથી ત્યાં સુધી, સમ્યક્દૃષ્ટિ થવું સંભવતું નથી.

એ સાત પ્રકૃતિ જેમ જેમ મંદતાને પામે, તેમ તેમ સમ્યક્ત્વનો ઉદય થાય છે. તે પ્રકૃતિયોની ગ્રંથી છેદવી પરમ દુર્લભ છે. જેની તે ગ્રંથી છેદાઇ તેને, આત્મા હસ્તગત થવો સુલભ છે. તત્વજ્ઞાનીઓએ એજ ગ્રંથીને ભેદવાનો ફરી ફરીને બોધ કર્યો છે. જે આત્મા અપ્રમાદપણે

તે ભેદવા ભણી દૃષ્ટિ આપશે તે આત્મા આત્મત્વ પામશે એ નિઃસંદેહ છે

સદ્ગુરૂના ઉપદેશ વિના અને જીવની સત્પાત્રતા વિના એમ થવું અટક્યું છે. તેની પ્રાપ્તિ કરીને સંસારતાપથી અત્યંત તપાયમાન આત્માને શીતળ કરવો એજ કૃતકૃત્યતા છે.

"ધર્મ" એ વસ્તુ બહુ ગુપ્ત રહી છે. તે બાહ્ય સંશોધનથી મળવાની નથી. અપૂર્વ અંતર–સંશોધન કોઈક મહાભાગ્ય સદ્ગુરૂ અનુગ્રહે પામે છે.

એક ભવના થોડા સુખ માટે અનંત ભવનું અનંત દુઃખ નહિ વધારવાનું પ્રયત્ન સત્પુરૂષો કરે છે.

સ્યાત્પદ આ વાત પણ માન્ય છે કે, બનનાર છે તે ફરનાર નથી અને ફરનાર છે તે બનનાર નથી; તો પછી ધર્મ-પ્રયત્નમાં, આત્મિક હિતમાં અન્ય ઉપાધિને આધીન થઈ પ્રમાદ શું ધારણ કરવો ? આમ છે છતાં દેશ, કાળ, પાત્ર, ભાવ જોવાં જોઈએ.

સત્પુરૂષોનું યોગબળ જગતનું કલ્યાણ કરો.

પ્રણામ નિરાગશ્રેણિ સમુચ્ચયે

વવાણીઆ મહા. ૧૯૪૫

૧ નિરાબાધ પણે જેની મનોવૃત્તિ રહ્યા કરે છે. સંકલ્પ-વિકલ્પની મંદતા જેને થઇ છે; પંચ-વિષયથી વિરકત બુદ્ધિના અંકુરો જેને ફુટયા છે; કલેશનાં કારણ જેણે નિર્મૂળ કર્યાં છે; અનેકાંત-દૃષ્ટિયુકત એકાંત-દૃષ્ટીને જે સેવ્યા કરે છે; જેની માત્ર એજ શુધ્ધ વૃત્તિ છે તે પ્રતાપી પુરૂષ જયવાન વર્તો.

૨ આપણે તેવા થવાનું પ્રયત્ન કરવું જોઇએ

સત્પુરૂષ એજ કેઃ—

નિશદિન જેને આત્માનો ઉપયોગ છે; શાસ્ત્રમાં નથી અને સાંભળ્યામાં નથી, છતાં અનુભવમાં આવે તેવું જેનું કથન છે; અંતરંગ સ્પૃહા નથી એવી જેની ગુપ્ત આચરણા છે; બાકી તો કંઇ કહ્યું જાય તેમ નથી.

અને આમ કર્યા વિના તારો કોઇ કાળે છૂટકો થનાર નથી; આ અનુભવ પ્રવચન પ્રમાણિક ગણ. વિ. સં ૧૯૪૫.

નિર્ગ્રંથ ભગવાને પ્રણીતેલા પવિત્ર ધર્મ માટે જે જે ઉપમા આપીએ તે તે ન્યૂનજ છે. આત્મા અનંતકાળ રખડયો, તે માત્ર એના નિરૂપમ ધર્મના અભાવે. જેના એક રોમમાં કિંચિત્ પણ અજ્ઞાન, મોહ કે અસમાધિ

રહી નથી તે સત્પુરૂષના વચન અને બોધ માટે કંઇ પણ નહિ કહી શકતાં, તેનાજ વચનમાં પ્રશસ્ત ભાવે પુનઃ પુનઃ પ્રસક્ત થવું, એ પણ આપણું સર્વોત્તમ શ્રેય છે.

શી એની શૈલી! જ્યાં આત્માને વિકારમય થવાને અનંતાંશ પણ રહ્યો નથી. શુદ્ધ, સ્ફટિક, ફીણ અને ચંદ્રથી ઉજ્જ્વલ શુકલ ધ્યાનની શ્રેણિથી પ્રવાહ રૂપે નિકળેલાં તે નિર્ગ્રંથનાં પવિત્ર વચનોની મને તમને ત્રિકાળ શ્રદ્ધા રહો! એજ પરમાત્માના યોગબલ આગળ પ્રયાચના!

વવાણીયા ફા, સુદ ૯ રવિ–૧૯૪૫.

તત્ત્વજ્ઞ રાજચંદ્રાખ્ય મહાનીતિ.

૧ સત્ય પણ કરૂણામય બોલવું.

૨ નિર્દોષ સ્થિતિ રાખવી.

૩ વૈરાગ્ય હૃદય રાખવું.

૪ દર્શન પણ વૈરાગ્યી રાખવું.

૫ ડુંગરની તલાટીમાં વધારે યોગ સાધવો.

૬ બાર દિવસ પત્નીસંગ ત્યાગવો.

૭ આહાર, વિહાર, આળસ, નિદ્રા ઇ. ને વશ કરવા.

૮ સંસારની ઉપાધિથી જેમ બને તેમ વિરકત થવું.

૯ સર્વ સંગ ઉપાધિ ત્યાગવી.
૧૦ ગૃહસ્થાશ્રમ વિવેકી કરવો.
૧૧ તત્વધર્મ સર્વજ્ઞતાવડે પ્રણિત કરવો.
૧૨ વૈરાગ્ય અને ગંભીરભાવથી બેસવું.
૧૩ સઘળી સ્થિતિ તેમજ.
૧૪ વિવેકી, વિનયી અને પ્રિય પણ મર્યાદિત બોલવું.
૧૫ સાહસ કર્તવ્ય પહેલાં વિચાર રાખવો.
૧૬ પ્રત્યેક પ્રકારથી પ્રમાદને દૂર કરવો.
૧૭ સઘળું કર્તવ્ય નિયમિતજ રાખવું.
૧૮ શુકલ ભાવથી મનુષ્યનું મન હરણ કરવું.
૧૯ શીર જતાં પણ પ્રતિજ્ઞા ભંગ ન કરવી.
૨૦ મન, વચન અને કાયાના યોગ વડે પરપત્નિ ત્યાગ.
૨૧ વેશ્યા, કુમારી, વિધવાનો તેમજ ત્યાગ.
૨૨ મન, વચન, કાયા અવિચારે વાપરૂં નહીં.
૨૩ નિરક્ષણ કરૂં નહીં.
૨૪ હાવભાવથી મોહ પામું નહીં.
૨૫ વાતચિત કરૂં નહીં.

૨૬ એકાંતે રહું નહીં.

૨૭ સ્તુતિ કરૂં નહીં

૨૮ ચિંત્તવન કરૂં નહીં.

૨૯ શૃંગાર વાચું નહીં.

૩૦ વિશેષ પ્રસાદ લઉં નહીં.

૩૧ સ્વાદીષ્ટ ભોજન લઉં નહીં.

૩૨ સુગંધી દ્રવ્ય વાપરૂં નહીં.

૩૩ સ્નાન મંજન કરૂં નહીં.

૩૪

૩૫ કામ વિષયને લલિત ભાવે યાચું નહીં.

૩૬ વીર્યનો વ્યાઘાત કરૂં નહીં.

૩૭ વધારે જળપાન કરૂં નહીં.

૩૮ કટાક્ષ દૃષ્ટીથી સ્ત્રીને નિરખું નહીં.

૩૯ હસીને વાત કરૂં નહીં. (સ્ત્રીથી.)

૪૦ શૃંગારી વસ્ત્ર નીરખું નહીં.

૪૧ દંપતિ સહવાસ સેવું નહીં.

૪૨ મોહની સ્થાનકમાં રહું નહીં.

૪૩ એમ મહા પુરૂષોએ પાળવું. હું પાળવા પ્રયત્ની છઉં.

૪૪ લોક નિંદાથી ડરૂં નહીં.

૪૫ રાજ્ય ભયથી ત્રાશું નહીં.

૪૬ અસત્ય ઉપદેશ આપું નહીં.

૪૭ ક્રિયા સદોષી કરૂં નહીં.

૪૮ અહંપદ રાખું કે ભાખું નહીં.

૪૯ સમ્યક પ્રકારે વિશ્વ ભણી દૃષ્ટિ કરૂં.

૫૦ નિઃસ્વાર્થપણે વિહાર કરૂં.

૫૧ અન્યને મોહની ઉપજાવે એવો દેખાવ કરૂં નહીં.

૫૨ ધર્માનુરક્ત દર્શનથી વિચરૂં.

૫૩ સર્વ પ્રાણીમાં સમભાવ રાખું.

૫૪ ક્રોધી વચન ભાખું નહીં.

૫૫ પાપી વચન ભાખું નહીં.

૫૬ અસત્ય આજ્ઞા ભાખું નહીં.

૫૭ અપથ્ય પ્રતિજ્ઞા આપું નહિ.

૫૮ સૃષ્ટિ સૌંદર્યમાં મોહ રાખું નહીં.

૫૯ સુખ દુઃખપર સમભાવ કરૂં.

૬૦ રાત્રિભોજન કરૂં નહીં.

૬૧ જેમાંથી નિશો તે સેવું નહીં.

૬૨ પ્રાણીને દુઃખ થાય એવું મૃષા ભાખું નહીં.

૬૩ અતિથીનું સન્માન કરૂં.

૬૪ પરમાત્માની ભક્તિ કરૂં.

૬૫ પ્રત્યેક સ્વયંબુધને ભગવાન્ માનું,

૬૬ તેને દિન પ્રતિ પૂજું.

૬૭ વિદ્વાનોને સન્માન આપું.

૬૮ વિદ્વાનોથી માયા કરૂં નહીં.

૬૯ માયાવિને વિદ્વાન્ કહું નહીં.

૭૦ કોઈ દર્શનને નિંદું નહીં.

૭૧ એક પક્ષી મતભેદ બાંધું નહીં.

૭૨ અજ્ઞાન પક્ષને આરાધું નહીં.

૭૩

૭૪ આત્મ પ્રશંસા ઇચ્છું નહીં.

૭૫ પ્રમાદ કોઈ કૃત્યમાં કરૂં નહીં.

૭૬ માંસાદિક આહાર કરૂં નહીં.

૭૭ તૃષ્ણાને સમાવું.

૭૮ તાપથી મુકત થવું એ મનોજ્ઞતા માનું.

૭૯ તે મનોર્થ પાર પાડવા પરાયણ થવું.

૮૦ યોગવડે હૃદયને શુકલ કરવું.

૮૧ અસત્ય પ્રમાણુથી વાત પૂર્તિ કરૂં નહીં.

૮૨ અસંભવિત કલ્પના કરૂં નહીં.

૮૩ લોક અહિત પ્રણિત કરૂં નહીં,

૮૪ જ્ઞાનીની નિંદા કરૂં નહીં.

૮૫ વૈરીના ગુણની પણ સ્તુતિ કરૂં.

૮૬ વૈરભાવ કોઇથી રાખું નહીં.

૮૭ માતા પિતાને મુકત વાટે ચઢાવું.

૮૮ રૂડી વાટે તેમને બદલો આપું.

૮૯ તેમની મિથ્યા આજ્ઞા માનું નહીં.

૯૦ સ્વસ્ત્રીમાં સમભાવથી વર્તું.

૯૧

૯૨ ઉતાવળો ચાલું નહીં.
૯૩ જોસભેર ચાલું નહીં.
૯૪ મરોડથી ચાલું નહીં.
૯૫ ઉચ્છૃંખલ અભિમાન કરૂં નહીં.
૯૬ વસ્ત્રનું અભિમાન કરૂં નહીં.
૯૭ વધારે વાળ રાખું નહીં.
૯૮ ચપોચપ વસ્ત્ર સજું નહીં.
૯૯ અપવિત્ર વસ્ત્ર પહેરૂં નહીં.
૧૦૦ ઊનના વસ્ત્ર પહેરવા પ્રયત્ન કરૂં.
૧૦૧ રેશમી વસ્ત્રનો ત્યાગ કરૂં.
૧૦૨ શાંત ચાલથી ચાલું.
૧૦૩ ખોટો ભપકો કરૂં નહીં.
૧૦૪ ઉપદેશકને દ્વેષથી જોઉં નહીં.
૧૦૫ દ્વેષ માત્રનો ત્યાગ કરૂં.
૧૦૬ રાગ દૃષ્ટિથી એકે વસ્તુ આરાધું નહીં.
૧૦૭ વૈરીના સત્ય વચનને માન આપું.
૧૦૮

૧૦૯

૧૧૦

૧૧૧

૧૧૨

૧૧૩

૧૧૪

૧૧૫

૧૧૬

૧૧૭

૧૧૮

૧૧૯

૧૨૦

૧૨૧ અળગણુ પાણી પીવું નહીં.

૧૨૨ પાપી જળે નહાઉં નહીં.

૧૨૩ વધારે જળ ઢોળું નહીં.

૧૨૪ વનસ્પતિને દુઃખ આપું નહીં.

૧૨૫ અસ્વચ્છતા રાખું નહીં.

૧૨૬ પોહોરનું રાંધેલું ભોજન કરૂં નહીં.

૧૨૭ રસેંદ્રિની વૃદ્ધિ કરૂં નહીં.

૧૨૮ રોગ વગર ઔષધનું સેવન કરૂં નહીં.

૧૨૯ વિષનું ઔષધ ખાઉં નહીં.

૧૩૦ ખોટી ઉદારતા સેવું નહીં.

૧૩૧ કૃપણ થાઉં નહીં.

૧૩૨ આજીવિકા સિવાય કોઈમાં માયા કરૂં નહીં.

૧૩૩ આજીવિકા માટે ધર્મ બોધું નહી.

૧૩૪ વખતનો અનુપયોગ કરૂં નહીં.

૧૩૫ નિયમ વગર કૃત સેવું નહીં.

૧૩૬ પ્રતિજ્ઞા વ્રત તોડું નહીં.

૧૩૭ સત્ય વસ્તુનું ખંડન કરૂં નહીં.

૧૩૮ તત્ત્વજ્ઞાનમાં શંકિત થાઉં નહીં.

૧૩૯ તત્વ આરાધતાં લોક નિંદાથી ડરૂં નહીં.

૧૪૦ તત્ત્વ આપતાં માયા કરૂં નહીં

૧૪૧ સ્વાર્થને ધર્મ ભાખું નહીં.

૧૪૨ ચારે વર્ગને મંડન કરૂં.

૧૪૩ ધર્મ વડે સ્વાર્થ પેદા કરૂં નહીં.

૧૪૪ ધર્મ વડે અર્થ પેદા કરૂં.

૧૪૫ જડતા જોઇને આક્રોશ પામું નહીં,

૧૪૬ ખેદની સમૃતિ આણું નહીં.

૧૪૭ મિથ્યાત્વને વિસર્જન કરૂં

૧૪૮ અસત્યને સત્ય કહું નહીં.

૧૪૯ શૃંગારને ઉત્તેજન આપું નહીં.

૧૫૦ હિંસાવડે સ્વાર્થ ચાહું નહીં.

૧૫૧ સૃષ્ટીનો ખેદ વધારૂં નહીં.

૧૫૨ ખોટી મોહિની પેદા કરૂં નહીં.

૧૫૩ વિદ્યા વિના મૂર્ખ રહું નહીં.

૧૫૪ વિનયને આરાધી રહું.

૧૫૫ માયા વિનયનો ત્યાગ કરૂં.

૧૫૬ અદત્તા દાન લઉં નહીં;

૧૫૭ કલેશ કરૂં નહીં.

૧૫૮ દત્તા અનીતિ લઉં નહીં.

૧૫૯ દુઃખી કરીને ધન લઉં નહીં.

૧૬૦ ખોટા તોલ તોલું નહીં.

૧૬૧ ખોટી સાક્ષી પૂરૂં નહીં.

૧૬૨ ખોટા સોગન ખાઉં નહીં.

૧૬૩ હાંસી કરૂં નહીં.

૧૬૪ સમ્ભાવથી મૃત્યુને જોઉં.

૧૬૫ મોતથી હર્ષ માનવો.

૧૬૬ કોઈનાં મોતથી હસવું નહી.

૧૬૭ વિદેહી હૃદયને કરતો જોઉં.

૧૬૮ વિદ્યાનું અભિમાન કરૂં નહીં.

૧૬૯ ગુરૂનો ગુરૂ બનું નહીં.

૧૭૦ અપૂજ્ય આચાર્યને પૂજું નહીં.

૧૭૧ ખોટું અપમાન તેને આપું નહીં.

૧૭૨ અકરણીય વ્યાપાર કરૂં નહીં.

૧૭૩ ગુણ વગરનું વકતૃત્વ સેવું નહીં.

૧૭૪ તત્વજ્ઞ તપ અકાળિક કરૂં નહીં.

૧૭૫ શાસ્ત્ર વાંચું.

૧૭૬ પોતાના મિથ્યા તર્કને ઉત્તેજન આપું નહીં.

૧૭૭ સર્વ પ્રકારની ક્ષમાને ચાહું.

૧૭૮ સંતોષની પ્રયાચના કરૂં.

૧૭૯ સ્વાત્મભકિત કરૂં.

૧૮૦ સામાન્ય ભકિત કરૂં.

૧૮૧ અનુપાશક થાઉં.

૧૮૨ નિરભિમાની થાઉં.

૧૮૩ મનુષ્ય જાતિનો ભેદ ન ગણું.

૧૮૪ જડની દયા ખાઉં.

૧૮૫ વિશેષથી નયન ઠંડા કરૂં.

૧૮૬ સામાન્યથી મિત્ર ભાવ રાખું

૧૮૭ પ્રત્યેક વસ્તુનો નિયમ કરૂં.

૧૮૮ સાદા પોશાકને ચાહું.

૧૮૯ મધુરી વાણી ભાખું

૧૯૦ મનો વીરત્વની વૃદ્ધિ કરૂં

૧૯૧ પ્રત્યેક પરિસહ સહન કરૂં

૧૯૨ આત્માને પરમેશ્વર માનું.

૧૯૩ પુત્રને સારે રસ્તે ચડાવું (પિતા ઇચ્છા કરે છે)

૧૯૪ ખોટા લાડ લડાવું નહીં.

૧૯૫ મલીન રાખું નહીં.

૧૯૬ અવળી વાતથી સ્તુતિ કરૂં નહીં.

૧૯૭ મોહિની ભાવે નિરખું નહીં.

૧૯૮ પુત્રીનું વેશવાળ યોગ્ય ગુણે કરૂં.

૧૯૯ સમવય જોઉં.

૨૦૦ સમ ગુણુ જોઉં.

૨૦૧ તારો સિધ્ધાંત ત્રુટે તેમ સંસાર વ્યવહાર ન ચલાવું.

૨૦૨ પ્રત્યેકને વાત્સલ્યતા ઉપદેશું.

૨૦૩ તત્વથી કંટાળું નહીં.

૨૦૪ વિધવા છઉં તારા ધર્મને અંગીકૃત કરૂં.

૨૦૫ સુવાશી સાજ સજું નહીં.

૨૦૬ ધર્મકથા કરૂં.

૨૦૭ નવરી રહું નહીં.

૨૦૮ તુચ્છ વિચારપર જઉં નહીં.

૨૦૯ સુખની અદેખાઇ કરૂં નહીં,

૨૧૦ સંસારને અનિત્ય માનું.

૨૧૧ શુદ્ધ બ્રહ્મચર્યનું સેવન કરૂં.

૨૧૨ પરઘેર જઉં નહીં.

૨૧૩ કોઇ પુરૂષ સાથે વાત કરૂં નહીં.

૨૧૪ ચંચળતાથી ચાલું નહીં.

૨૧૫ તાળી દઈ વાત કરૂં નહીં.

૨૧૬ પુરૂષ લક્ષણ રાખું નહીં.

૨૧૭ કોઇના કહ્યાથી રોષ આણું નહીં.

૨૧૮ ત્રિદંડથી ખેદ માનું નહીં.

૨૧૯ મોહદૃષ્ટિથી વસ્તુ નિરખું નહીં.

૨૨૦ હૃદયથી બીજું રૂપ રાખું નહીં.

૨૨૧ સેવ્યની શુદ્ધ ભક્તિ કરૂં.

૨૨૨ નીતિથી ચાલું.

૨૨૩ તારી આજ્ઞા તોડું નહીં.

૨૨૪ અવિનય કરૂં નહીં.

૨૨૫ ગળ્યા વિના દુધ પીવું નહીં.

૨૨૬ તેં ત્યાગ કરાવેલી વસ્તુ ઉપયોગમાં લઉં નહીં.

૨૨૭ પાપથી જય કરી આનંદ માનું નહીં.

૨૨૮ ગાયનમાં વધારે અનુરક્ત થઉં નહીં,

૨૨૯ નિયમ તોડે તે વસ્તુ ખાઉં નહીં.

૨૩૦ ગૃહ સૌંદર્યની વૃધ્ધિ કરૂં.

૨૩૧ સારાં સ્થાનની ઇચ્છા ન કરૂં.

૨૩૨ અશુધ્ધ આહાર જળ ન લઉં. (મુનીત્વ ભાવ.)

૨૩૩ લોચન કરૂં (કેશ)

૨૩૪ પરિસહ પ્રત્યેક પ્રકારે સહન કરૂં.

૨૩૫ તત્ત્વજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરૂં.

૨૩૬ કંદમૂળનું ભક્ષણ ન કરૂં.

૨૩૭ કોઇ વસ્તુ જોઇ રાચું નહીં.

૨૩૮ આજીવિકા માટે ઉપદેશક થઉં નહીં. (૨)

૨૩૯ તારા નિયમોને તોડું નહીં.

૨૪૦ શ્રુત જ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરૂં.

૨૪૧ તારા નિયમનું મંડન કરૂં.

૨૪૨ રસ ગારવ થઉં નહીં.

૨૪૩ કષાય ધારૂં નહીં.

૨૪૪ બંધન રાખું નહીં.

૨૪૫ અબ્રહ્મચર્ય સેવું નહીં.

૨૪૬ આત્મ પરાત્મ સમાન માનું.

૨૪૭ લીધો ત્યાગ ત્યાગું નહીં.

૨૪૮ મૃષા ઇ૦ ભાષણુ કરૂં નહીં.

૨૪૯ કોઇ પાપ સેવું નહીં.

૨૫૦ અબંધ પાપ ક્ષમાવું.

૨૫૧ ક્ષમાવવામાં માન રાખું નહીં.

(મુની સામાન્ય)

૨૫૨ ગુરૂના ઉપદેશને તોડું નહીં.

૨૫૩ ગુરૂનો અવિનય કરૂં નહીં.

૨૫૪ ગુરૂને આસને બેસે નહીં.

૨૫૫ કોઇ પ્રકારની તેથી મહત્તા ભોગવું નહીં.

૨૫૬ તેથી શુકલ હૃદયે તત્ત્વજ્ઞાનની વૃદ્ધિ કરૂં.

૨૫૭ મનને સ્થિતિ સ્થાપક રાખું.

૨૫૮ વચનને રામબાણુ રાખું.

૨૫૯ કાયાને કુર્મરૂપ રાખું.

૨૬૦ હૃદયને ભમર રૂપ રાખું.

૨૬૧ હૃદયને કમળરૂપ રાખું.

૨૬૨ હૃદયને પત્થર રૂપ રાખુ.

૨૬૩ હૃદયને લીંબુરૂપ રાખું.

૨૬૪ હૃદયને જળરૂપ રાખું.

૨૬૫ હૃદયને તેલ રૂપ રાખું.

૨૬૬ હૃદયને અગ્નિ રૂપ રાખું.

૨૬૭ હૃદયને આદર્શ રૂપ રાખું.

૨૬૮ હૃદયને સમુદ્રરૂપ રાખું.

૨૬૯ વચનને અમૃતરૂપ રાખું.

૨૭૦ વચનને નિદ્રારૂપ રાખું.

૨૭૧ વચનને તૃષારૂપ રાખું.

૨૭૨ વચનને સ્વાધીનરૂપ રાખુ.

૨૭૩ કાયાને કમાનરૂપ રાખું.

૨૭૪ કાયાને ચંચળરૂપ રાખું.

૨૭૫ કાયાને નીરપરાધી રાખું.

૨૭૬ કોઇ પ્રકારની ચાહના રાખું નહીં. (પરમહંસ)

૨૭૭ તપસ્વી છઉં વનમાં તપશ્ચર્યા કરૂં છઉં.

(તપસ્વિની ઈચ્છા)

૨૭૮ શીતળ છાયા લઉં છઉં.

૨૭૯ સમ્ભાવે સર્વ સુખ સંપાદાન કરૂં છઉં.

૨૮૦ માયાથી દૂર રહું છઉં.

૨૮૧ પ્રપંચને ત્યાગું છઉં.

૨૮૨ સર્વ ત્યાગ વસ્તુને જાણું છઉં.

૨૮૩ ખોટી પ્રશંસા કરૂં નહીં. (સામાન્ય)

૨૮૪ ખોટું આળ આપું નહીં.

૨૮૫ ખોટી વસ્તુ પ્રણિત કરૂં નહીં.

૨૮૬ કુટુંબ કુલેશ કરૂં નહીં.

૨૮૭ અભ્યાખ્યાન ધારૂં નહીં.

૨૮૮ પિશુન થઉં નહીં.

૨૮૯ અસત્યથી રાચું નહીં. (૨)

૨૯૦ ખડખડ હસું નહીં. (સ્ત્રી)

૨૯૧ કારણ વિના હસું નહીં.

૨૯૨ કોઈ વેળા હસું નહીં.

૨૯૩ મનના આનંદ કરતાં આત્માનંદને ચાહું.
૨૯૪ સર્વને યથાતથ્ય માન આપું. (ગૃહસ્થ)
૨૯૫ સ્થિતિનો ગર્વ કરૂં નહીં.
૨૯૬ સ્થિતિનો ખેદ કરૂં નહીં.
૨૯૭ ખોટો ઉદ્યમ કરૂં નહીં.
૨૯૮
૨૯૯ ખોટી સલાહ આપું નહી.
૩૦૦ પાપી સલાહ આપું નહી.
૩૦૧ ન્યાય વિરૂદ્ધ કૃત્ય કરૂં નહીં.
૩૦૨ ખોટી આશા કોઇને આપું નહીં.
૩૦૩ અસત્ય વચન આપું નહીં.
૩૦૪ સત્ય વચન ભંગ કરૂં નહીં.
૩૦૫ પાંચ સમતિને ધારણ કરૂં.
૩૦૬ અવિનયથી બેસું નહીં.
૩૦૭ ખોટા મંડળમાં સુઉં નહીં.
૩૦૮ વેશ્યા સામી દૃષ્ટિ કરૂં નહીં.
૩૦૯ એનાં વચન શ્રવણ કરૂં નહીં.
૩૧૦ વાજીંત્ર સાંભળું નહીં.

૩૧૧ વિવાહ વિધિ પૂછું નહીં.

૩૧૨ એને વખાણું નહીં.

૩૧૩ મનો રમ્યમાં મોહ માનું નહીં.

૩૧૪ કર્મા ધર્મિ કરૂં નહીં.

૩૧૫ સ્વાર્થે કોઇની આજીવિકા તોડું નહીં.

૩૧૬ વધ બંધનની શિક્ષા કરૂં નહીં.

૩૧૭ ભય વાત્સલ્યથી રાજ્ય ચલાવું.

૩૧૮ નિયમ વગર વિહાર કરૂં. નહીં.

૩૧૯ વિષયની સ્મૃતિએ ધ્યાન ધર્યા વિના રહું નહીં.

૩૨૦ વિષયની વિસ્મૃતિજ કરૂં,

૩૨૧ સર્વ પ્રકારની નીતિ શીખું.

૩૨૨ ભય ભાષા ભાખું નહીં.

૩૨૩ અપશબ્દ બોલું નહીં.

૩૨૪ કોઇને શીખડાવું નહીં.

૩૨૫ અસત્ય મર્મ ભાષા ભાખું નહીં.

૩૨૬ લીધેલો નિયમ કરણોપકરણી રીતે તોડું નહીં.

૩૨૭ પુંઠ ચૌર્ય કરૂં નહીં.

૩૨૮ અતિથીનો તિરસ્કાર કરૂં નહીં.

૩૨૯ ગુપ્ત વાત પ્રસિદ્ધ કરૂં નહીં.

૩૩૦ પ્રસિદ્ધ કરવા યોગ્ય ગુપ્ત રાખું નહીં.

૩૩૧ વિના ઉપયોગે દ્રવ્ય રળું નહીં.

૩૩૨ અયોગ્ય કરાર કરાવું નહીં.

૩૩૩ વધારે વ્યાજ લઉં નહીં.

૩૩૪ હિસાબમાં ભૂલાવું નહીં.

૩૩૫ સ્થૂળ હિંસાથી આજીવિકા ચલાવું નહીં.

૩૩૬ દ્રવ્યનો ખોટો ઉપયોગ કરૂં નહીં.

૩૩૭ નાસ્તિકતાનો ઉપદેશ આપું નહીં. (ઉ. ગૃહસ્થ,)

૩૩૮ વયમાં પરણું નહીં.

૩૩૯ વય પછી પરણું નહીં.

૩૪૦ વય પછી સ્ત્રી ભોગવું નહીં.

૩૪૧ વયમાં સ્ત્રી ભોગવું નહીં.

૩૪૨ કુમાર પત્નીને બોલાવું નહીં.

૩૪૩ પરણીય પર અભાવ લાવું નહીં.

૩૪૪ વૈરાગ્યી અભાવ ગણું નહીં.

૩૪૫ કડવું વચન કહું નહીં
૩૪૬ હાથ ઉગામું નહીં.
૩૪૭ અયોગ્ય સ્પર્શ કરૂં નહીં.
૩૪૮ બાર દિવસ સ્પર્શ કરૂં નહીં.
૩૪૯ અયોગ્ય ઠપકો આપું નહીં.
૩૫૦ રજસ્વલામાં ભોગવું નહીં.
૩૫૧ ઋતુદાનમાં અભાવ આણું નહીં.
૩૫૨ શૃંગારશભકિત સેવું નહીં.
૩૫૩ સર્વપર એ નિયમ ન્યાય લાગુ કરૂં.
૩૫૪ નિયમમાં ખોટી દલીલથી છુટું નહીં.
૩૫૫ ખોટી રીતે ચઢાવું નહીં.
૩૫૬ દીવસે ભોગ ભોગવું નહીં.
૩૫૭ દીવસે સ્પર્શ કરૂં નહીં.
૩૫૮ અવભાષાએ બોલાવું નહીં.
૩૫૯ કોઇનું વ્રત ભંગાવું નહીં.
૩૬૦ ઝાઝે સ્થળે ભાટકું નહીં.
૩૬૧ સ્વાર્થે બહાને કોઇનો ત્યાગ મુકાવું નહીં.

૩૬૨ ક્રિયાશાળીને નિન્દુ નહીં.

૩૬૩ નગ્ન ચિત્ર નિહાળું નહીં.

૩૬૪ પ્રતિમાને નિન્દુ નહીં.

૩૬૫ પ્રતિમાને નિરખું નહીં.

૩૬૬ પ્રતિમાને પુજું.

૩૬૭ પાપથી ધર્મ માનું નહીં.

૩૬૮ સત્ય વહેવારને છોડું નહીં.

૩૬૯ છળ કરૂં નહીં.

૩૭૦ નગ્ન સુઉં નહીં.

૩૭૧ નગ્ન નહાવું નહીં.

૩૭૨ આછાં લુગડાં પહેરૂં નહીં.

૩૭૩ ઝાઝા અલંકાર પહેરૂં નહીં.

૩૭૪ અમર્યાદાથી ચાલું નહીં.

૩૭૫ ઉતાવળે સાદે બોલું નહીં.

૩૭૬ પતીપર દાબ રાખું નહીં.

૩૭૭ તુચ્છ સંભોગ ભોગવવો નહીં.

૩૭૮ ખેદમાં ભોગ ભોગવવો નહીં.

૩૭૯ સાયંકાળે ભોગ ભોગવવો નહીં.

૩૮૦ સાયંકાળે જમવું નહીં.

૩૮૧ અરૂણોદયે ભોગ ભોગવવો નહીં.

૩૮૨ ઉંઘમાંથી ઉઠી ભોગ ભોગવવો નહીં.

૩૮૩ ઉંઘમાંથી ઉઠી જમવું નહી.

૩૮૪ શૌચ ક્રિયા પહેલાં કોઇ ક્રિયા કરવી નહીં.

૩૮૫ ક્રિયાની કાંઈ જરૂર નથી. (પરમહંસ)

૩૮૬ ધ્યાન વિના એકાંતે રહું નહીં.

૩૮૭ લઘુશંકામાં તુચ્છ થાવું નહીં.

૩૮૮ દીર્ઘ શંકામાં વખત લગાડું નહીં.

૩૮૯ રૂતુ રૂતુના શરીર ધર્મ સાચવું.

૩૯૦ આત્માનીજ માત્ર ધર્મ કરણી સાચવું.

૩૯૧ અયોગ્ય માર બંધન કરૂં નહીં.

૩૯૨ આત્મ સ્વતંત્રતા ખોઉં નહીં.

૩૯૩ બંધનમાં પડયા પહેલાં વિચાર કરૂં.

૩૯૪ પૂર્વિત ભોગ સંભારૂં નહીં.

૩૯૫ અયોગ્ય વિદ્યા સાધું નહીં.

૩૯૬ ઓઘું પણ નહીં.

૩૯૭ વણ ખપની વસ્તુ લઉં નહીં.

૩૯૮ નહાઉં નહીં.

૩૯૯ દાતણ કરૂં નહીં.

૪૦૦ સંસાર સુખ ચાહું નહીં.

૪૦૧ નીતિ વિનાં સંસાર ભોગવું નહીં.

૪૦૨ પ્રસિધ્ધ રીતે કુટિલતાથી ભોગ વર્ણવું નહીં.

૪૦૩ વિરહ ગ્રન્થ ગુંથું નહીં.

૪૦૪ અયોગ્ય ઉપમા આપું નહીં.

૪૦૫ સ્વાર્થ માટે ક્રોધ કરૂં નહીં.

૪૦૬ વાદ યશ પ્રાપ્ત કરૂં નહીં.

૪૦૭ અપવાદથી ખેદ કરૂં નહીં.

૪૦૮ ધર્મદ્રવ્યનો ઉપયોગ કરી શકું નહીં.

૪૦૯ દશાંશ કે ધર્મમાં કાઢું.

૪૧૦ સર્વ સંગ પરિત્યાગ કરૂં. (પરમહંસ)

૪૧૧ તારો બોધેલો મારો ધર્મ વિસારૂં નહીં.

૪૧૨ સ્વપ્નાનંદ ખેદ કરૂં નહીં.

૪૧૩ આજીવિક વિદ્યા સેવું નહીં.

૪૧૪ તપને વેચું નહીં.

૪૧૫ બે વખતથી વધારે જમું નહીં.

૪૧૬ સ્ત્રી ભેળો જમું નહીં.

૪૧૭ કોઇ સાથે જમું નહીં.

૪૧૮ પરસ્પર કવળ આપું નહીં લઉં નહીં.

૪૧૯ વધારે ઓછાં પથ્ય સાધન કરૂં નહીં.

૪૨૦ નિરાગીનાં વચનોને પૂજ્ય ભાવે માન આપું.

૪૨૧ નિરાગી ગ્રન્થો વાંચું.

૪૨૨ તત્વનેજ ગ્રહણ કરૂં.

૪૨૩ નિર્માલ્ય અધ્યયન કરૂં નહીં.

૪૨૪ વિચારશકિતને ખીલવું.

૪૨૫ જ્ઞાન વિના તારો ધર્મ અંગિકૃત કરૂં નહીં.

૪૨૬ એકાંતવાદ લઉં નહીં.

૪૨૭ નિરાગી અધ્યયનો મુખે કરૂં.

૪૨૮ ધર્મકથા શ્રવણ કરૂં.

૪૨૯ નિયમિત કર્ત્તવ્ય મુકું નહીં.

૪૩૦ અપરાધ શિક્ષા તોડું નહીં.

૪૩૧ યાચકની હાંસી કરૂં નહીં.

૪૩૨ સત્પાત્રે દાન આપું.

૪૩૩ દીનની દયા ખાઉં.

૪૩૪ દુઃખીની હાંસી કરૂં નહીં.

૪૩૫ ક્ષમાપના વગર શયન કરૂં નહીં.

૪૩૬ આળસને ઉત્તેજન આપું નહીં.

૪૩૭ સૃષ્ટિક્રમ વિરૂદ્ધ કર્મ કરૂં નહીં.

૪૩૮ સ્ત્રી શયાનો ત્યાગ કરૂં.

૪૩૯ નિવૃત્તિ સાધન એ વિના સઘળું ત્યાગું છઉં.

૪૪૦ મર્મ લેખ કરૂં નહીં.

૪૪૧ પર દુઃખે દાઝું.

૪૪૨ અપરાધી પર પણ ક્ષમા કરૂં.

૪૪૩ અયોગ્ય લેખ લખું નહીં.

૪૪૪ આસુપ્રજ્ઞનો વિનય જાળવું.

૪૪૫ ધર્મ કર્તવ્યમાં દ્રવ્ય આપતાં માયા ન કરૂં.

૪૪૬ નમ્ર વીરત્વથી તત્વ બોધું.

૪૪૭ પરમહંસની હાંસી કરૂં નહીં.

૪૪૮ આદર્શ જોઉં નહીં.

૪૪૯ આદર્શમાં જોઇ હસું નહીં.

૪૫૦ પ્રવાહી પદાર્થમાં મોઢું જોઉં નહીં,

૪૫૧ છબી પડાવું નહીં.

૪૫૨ અયોગ્ય છબી પડાવું નહીં.

૪૫૩ અધિકારનો ગેર ઉપયોગ કરૂં નહી,

૪૫૪ ખોટી હા કરૂં નહીં.

૪૫૫ ક્લેશને ઉત્તેજન આપું નહીં.

૪૫૬ નિંદા કરૂં નહીં.

૪૫૭ કર્ત્તવ્ય નિયમ ચુકું નહીં.

૪૫૮ દિનચર્યાનો ગેર ઉપયોગ કરૂં નહીં.

૪૫૯ ઉત્તમ શકિતને સાધ્ય કરૂં.

૪૬૦ શકિત વગરનું કૃત્ય કરૂં નહીં.

૪૬૧ દેશ કાળાદિને ઓળખું.

૪૬૨ કૃત્યનું પરિણામ જોઉં.

૪૬૩ કોઇનો ઉપકાર ઓળવું નહીં.

૪૬૪ મિથ્યા સ્તુતિ કરૂં નહીં.

૪૬૫ ખોટા દેવ સ્થાપું નહીં.

૪૬૬ કલ્પિત ધર્મ ચલાવું નહિ.

૪૬૭ સૃષ્ટિ સ્વભાવને અધર્મ કહું નહીં.

૪૬૮ સર્વ શ્રેષ્ટ તત્ત્વ લોચનદાયક માનું.

૪૬૯ માનતા માનું નહી.

૪૭૦ અયોગ્ય પુજન કરૂં નહીં.

૪૭૧ રાત્રે શીતળ જળથી નહાઉં નહીં.

૪૭૨ દિવસે ત્રણ વખત નહાઉં નહીં.

૪૭૩ માનની અભિલાષા રાખું નહીં.

૪૭૪ આલાપાદિ સેવું નહીં.

૪૭૫ બીજા પાસે વાત કરૂં નહીં.

૪૭૬ ટુંકું લક્ષ રાખું નહી.

૪૭૭ ઉન્માદ સેવું નહીં,

૪૭૮ રૌદ્રાદિ રસનો ઉપયોગ કરૂં નહીં.

૪૭૯ શાંત રસને નિંદુ નહીં.

૪૮૦ સત્કર્મમાં આડો આવું નહીં.

૪૮૧ પાછો પાડવા પ્રયત્ન કરૂં નહીં.

૪૮૨ મિથ્યા હઠ લઉં નહીં.

૪૮૩ અવાચકને દુઃખ આપું નહીં.

૪૮૪ ખોડીલાંની સુખ શાંતિ વધારૂં.

૪૮૫ નીતિશાસ્ત્રને માન આપું.

૪૮૬ હિંસક ધર્મને વળગું નહીં.

૪૮૭ અનાચારી ધર્મને વળગું નહીં.

૪૮૮ મિથ્યાવાદીને વળગું નહીં.

૪૮૯ શૃંગારી ધર્મને વળગું નહીં.

૪૯૦ અજ્ઞાન ધર્મને વળગું નહીં.

૪૯૧ કેવળ બ્રહ્મને વળગું નહીં.

૪૯૨ કેવળ ઉપાસના સેવું નહીં.

૪૯૩ નિયતવાદ સેવું નહીં.

૪૯૪ ભાવે સૃષ્ટિ અનાદિ અનંત કહું નહીં.

૪૯૫ દ્રવ્યે સૃષ્ટી આદિ અંત કહું નહીં.

૪૯૬ પુરૂષાર્થને નીંદુ નહીં.

૪૯૭ નિષ્પાપીને ચંચળતાથી છળું નહીં.

૪૯૮ શરીરનો ભરૂસો કરૂં નહીં

૪૯૯ અયોગ્ય વચને બોલવું નહી.

૫૦૦ આજીવિકા અર્થે નાટક કરૂં નહીં

૫૦૧ મા બેનથી એકાંતે રહું નહીં.

૫૦૨ પૂર્વ સ્નેહીઓને ત્યાં આહાર લેવા જઉં નહીં.

૫૦૩ તત્વધર્મ નિંદકપર પણ રોષ ધરવો નહીં.

૫૦૪ ધીરજ મુકવી નહીં.

૫૦૫ ચરિત્રને અદ્‌ભૂત કરવું.

૫૦૬ વિજય કીર્તિ યશ સર્વપક્ષી પ્રાપ્ત કરવાં.

૫૦૭ કોઇનો ઘરસંસાર તોડવો નહીં.

૫૦૮ અંતરાય નાંખવી નહીં.

૫૦૯ શુકલ ધર્મ ખંડવો નહીં.

૫૧૦ નિષ્કામ શીલ આરાધવું નહીં.

૫૧૧ ત્વરિત ભાષા બોલવી નહીં.

૫૧૨ પાપ ગ્રંથ ગુથું નહીં.

૫૧૩ ક્ષૌર સમય મૌન રહું.

૫૧૪ વિષય સમય મૌન રહું.

૫૧૫ ક્લેશ સમય મૌન રહું.

૫૧૬ જળ પીતાં મૌન રહું.

૫૧૭ જમતાં મૌન રહું.

૫૧૮ પશુ પદ્ધતિ જળપાન કરૂં નહીં.

૫૧૯ કુદકો મારી જળમાં પડું નહીં.

૫૨૦ સ્મશાને વસ્તુ માત્ર ચાખું નહીં.

૫૨૧ ઉંધું શયન કરૂં નહીં.

૫૨૨ બે પુરૂષે સાથે સુવું નહીં.

૫૨૩ બે સ્ત્રીયે સાથે સુવું નહીં.

૫૨૪ શાસ્ત્રની અશાતના કરૂં નહીં.

૫૨૫ ગુરૂવાદિકની તેમજ.

૫૨૬ સ્વાર્થે યોગ તપ સાધું નહીં.

૫૨૭ દેશાટન કરૂં.

૫૨૮ દેશાટન કરૂં નહીં

૫૨૯ ચોમાસુ સ્થિરતા કરૂં.

૫૩૦ સભામાં પાન ખાઉં નહીં.

૫૩૧ સ્વસ્ત્રી સાથે મર્યાદા સિવાય ફરૂં નહી.

૫૩૨ ભૂલની વિસ્મૃતિ કરવી નહીં.

૫૩૩ કુંળકુલાલ સોનીની દુકાને બેસવું નહીં.

૫૩૪ કારીગરને ત્યાં (ગુરૂત્વ) જવું નહીં.

૫૩૫ તમાકું શેવવી નહીં.

૫૩૬ સોપારી બે વખત ખાવી.

૫૩૭ ગોળ કુપમાં નહાવા પડું નહીં.

૫૩૮ નિરાશ્રિતને આશ્રય આપું.

૫૩૯ સમય વિના વ્યવહાર બોલવો નહીં.

૫૪૦ પુત્ર લગ્ન કરૂં.

૫૪૧ પુત્રિ લગ્ન કરૂં.

૫૪૨ પુનર્લગ્ન કરૂં નહીં.

૫૪૩ પુત્રિને ભણાવ્યા વગર રહું નહીં.

૫૪૪ સ્ત્રી વિદ્યાશાળી શોધું, કરૂં.

૫૪૫ તેઓને ધર્મ પાઠ શીખડાવું.

૫૪૬ પ્રત્યેક ગ્રહે શાંતિ વિરામ રાખવાં.

૫૪૭ ઉપદેશકને સન્માન આપું.

૫૪૮ અનંત ગુણ ધર્મથી ભરેલી સૃષ્ટિ છે એમ માનું.

૫૪૯ કોઇ કાળે તત્વ વડે કરી દુનિયામાંથી દુઃખ જશે એમ માનું.

૫૫૦ દુઃખ અને ખેદ એ ભ્રમણા છે.

૫૫૧ માણસ ચાહે તે કરી શકે.

૫૫૨ શૂર, વીર્ય, બુદ્ધિ ઇ. નો સુખદ ઉપયોગ કરૂં

૫૫૩ કોઇ કાળે મને દુઃખી આનું નહીં.

૫૫૪ સૃષ્ટિનાં દુઃખ પ્રનાસન કરૂં.

૫૫૫ સર્વ સાધ્ય મનોરથ ધારણ કરૂં.

૫૫૬ પ્રત્યેક તત્વજ્ઞાનીઓને પરમેશ્વર માનું.

૫૫૭ પ્રત્યેકનું ગુણ તત્વ ગ્રહણ કરૂં.

૫૫૮ પ્રત્યેકના ગુણને પ્રફુલિત કરૂં.

૫૫૯ કુટુંબને સ્વર્ગ બનાવું.

૫૬૦ સૃષ્ટિને સ્વર્ગ બનાવું તો કુટુંબને મોક્ષ બનાવું.

૫૬૧ તત્વાર્થે સૃષ્ટિને સુખી કરતાં હું સ્વાર્થ અર્પું.

૫૬૨ સૃષ્ટિના પ્રત્યેક (–) ગુણની વૃદ્ધિ કરૂં.

૫૬૩ સૃષ્ટિના દાખલ થતાં સુધી પાપ પુણ્ય છે એમ માનું.

૫૬૪ એ સિદ્ધાંત તત્વ ધર્મનો છે નાસ્તિકતાનો નથી એમ માનું.

૫૬૫ હૃદય શોકિત કરૂં નહીં.

૫૬૬ વાત્સલ્યતાથી વૈરીને પણ વશ કરૂં.

૫૬૭ તું જે કરે છે તેમાં અસંભવ ન માનું.

૫૬૮ શંકા ન કરું; ઉથાપું નહીં; મંડન કરૂં.

૫૬૯ રાજા છતાં પ્રજાને તારે રસ્તે ચડાવું.

૫૭૦ પાપીને અપમાન આપું.

૫૭૧ ન્યાયને ચાહું, વર્તુ.

૫૭૨ ગુણનિધિને માન આપું.

૫૭૩ તારો રસ્તો સર્વ પ્રકારે માન્ય રાખું.

૫૭૪ ધર્માલય સ્થાપું.

૫૭૫ વિદ્યાલય સ્થાપું.

૫૭૬ નગર સ્વચ્છ રાખું.

૫૭૭ વધારે કર નાખું નહીં.

૫૭૮ પ્રજાપર વાત્સલ્યતા ધરાવું.

૫૭૯ કોઇ વ્યસન સેવું નહીં.

૫૮૦ બે સ્ત્રી પરણું નહીં.

૫૮૧ તત્વજ્ઞાનના પ્રયોજનિક અભાવે બીજી પરણું તે અપવાદ.

૫૮૨ એ ( ) પર સમ્ભાવે જોઉં.

૫૮૩ સેવક તત્વજ્ઞ રાખું.

૫૮૪ અજ્ઞાન ક્રિયા તજી દઉં.

૫૮૫ જ્ઞાન ક્રિયા શેવવા માટે.

૫૮૬ કપટને પણ જાણવું.

૫૮૭ અસૂયા સેવું નહીં.

૫૮૮ ધર્મ આજ્ઞા સર્વથી શ્રેષ્ઠ માનું છઉં.

૫૮૯ સદ્ગતિ ધર્મનેજ શેવીસ.

૫૯૦ સિદ્ધાંત માનીશ, પ્રણીત કરીશ.

૫૯૧ ધર્મ મહાત્માઓને સન્માન દઇશ.

૫૯૨ જ્ઞાન વિના સઘળી યાચનાઓ ત્યાગું છઉં.

૫૯૩ ભિક્ષાચરી યાચના શેવું છઉં.

૫૯૪ ચતુર્માસે પ્રવાસ કરૂં નહીં.

૫૯૫ જેની તેં ના કહી તે માટે શોધું કે કારણ માગું નહીં.

૫૯૬ દેહઘાત કરૂં નહીં.

૫૯૭ વ્યાયામાદિ શેવીશ.

૫૯૮ પૌષધાદિક વ્રત શેવું છઉં.

૫૯૯ બ.ઘેલો આશ્રમ શેવું છઉં.

૬૦૦ અકરણીય ક્રિયા જ્ઞાન સાધું નહીં

૬૦૧ પાપ વ્યવહારના નિગમ બાંધું નહીં.

૬૦૨ ઘૂત રમણ કરૂં નહીં.

૬૦૩ રાત્રે ક્ષૌર કર્મ કરાવું નહીં.

૬૦૪ ઠાંસોઠાંસ સોડ તાણું નહીં.

૬૦૫ અયોગ્ય જાગૃતિ ભોગવું નહીં.

૬૦૬ રસ સ્વાદે તન ધર્મ મિથ્યા કરૂં નહીં.

૬૦૭ એકાંત શારિર ધર્મ આરાધું નહીં.

૬૦૮ અનેક દેવ પુજું નહીં.

૬૦૯ ગુણ સ્તવન સર્વોત્તમ ગણું.

૬૧૦ સદ્‌ગુણનું અનુકરણ કરૂં.

૬૧૧ શૃંગારી જ્ઞાતા પ્રભુ માનું નહીં.

૬૧૨ સાગર પ્રવાસ કરૂં નહીં.

૬૧૩ આશ્રમ નિયમોને જાણું.

૬૧૪ ક્ષોર કર્મ નિયમિત રાખવું.

૬૧૫ જવરાદિકમાં સ્નાન કરવું નહીં.

૬૧૬ જળમાં ડુબકી મારવી નહીં.

૬૧૭ ક્રૂરઆદિ પાપ લેશ્યાનો ત્યાગ કરૂં છઉં.

૬૧૮ સમ્યક્ સમયમાં અપધ્યાનનો ત્યાગ કરૂં છું.

૬૧૯ નામ ભક્તિ શેવીશ નહીં.

૬૨૦ ઉભાં ઉભાં પાણી પીઉં નહીં

૬૨૧ આહાર અંતે પાણી પીઉં.

૬૨૨ ચાલતાં પાણી પીઉં નહીં.

૬૨૩ રાત્રે ગળ્યા વિના પાણી પીઉં નહીં.

૬૨૪ મિથ્યા ભાષણ કરૂં નહીં.

૬૨૫ સત્શબ્દોને સન્માન આપું.

૬૨૬ અયોગ્ય આંખે પુરૂષ નિરખું નહીં.

૬૨૭ અયોગ્ય વચન ભાખું નહીં.

૬૨૮ ઉઘાડે શીરે બેસું નહીં.

૬૨૯ વારંવાર અવયવો નિરખું નહીં.

૬૩૦ સ્વરૂપની પ્રશંસા કરૂં નહીં.

૬૩૧ કાયાપર ગૃધભાવ રાચું નહીં.

૬૩૨ ભારે ભોજન કરૂં નહીં.

૬૩૩ તીવ્ર હૃદય રાખું નહીં.

૬૩૪ માનાર્થે કૃત કરૂં નહીં.

૬૩૫ કિર્ત્યર્થે પુણ્ય કરૂં નહીં.

૬૩૬ કલ્પિત કથા દ્દષ્ટાંત સત્ય કહું નહીં.

૬૩૭ અજાણી વાટે રાત્રે ચાલું નહીં.

૬૩૮ શક્તિનો ગેરઉપયોગ કરૂં નહીં.

૬૩૯ સ્ત્રી પક્ષે ધન પ્રાપ્ત કરૂં નહીં.

૬૪૦ વંધ્યાને માતૃભાવે સત્કાર દેઉં,

૬૪૧ અકૃત ધન લઉં નહીં.

૬૪૨ વળદાર પાઘડી બાંધું નહીં.

૬૪૩ વળદાર ચલોટો પહેરૂં નહીં.

૬૪૪ મલિન વસ્ત્ર પહેરૂં.

૬૪૫ મૃત્યુ પાછળ રાગથી રોવું નહીં.

૬૪૬ વ્યાખ્યાન શક્તીને આરાધું.

૬૪૭ ધર્મનામ કલેશમાં પડું નહીં.

૬૪૮ તારા ધર્મ માટે રાજદ્વારે કેસ મુકું નહીં.

૬૪૯ બને ત્યાં સુધી રાજદ્વારે ચઢું નહીં.

૬૫૦ શ્રીમંતાવસ્થાએ વિ૦ શાળાથી કરવું.

૬૫૧ નિર્ધનાવસ્થાનો શોક કરૂં નહીં.

૬૫૨ પરદુઃખે હર્ષ ધરૂં નહીં.

૬૫૩ જેમ બને તેમ ધવળ વસ્ત્ર સજું.

૬૫૪ દીવસે તેલ નાંખુ નહીં.

૬૫૫ સ્ત્રિયે રાત્રે તેલ નાંખવું નહીં.

૬૫૬

૬૫૭ ધર્મિ સુયશી એક કૃત કરવાનો મનોરથ ધરાવું છઉં.

૬૫૮ ગાળ સાંભળું પણ ગાળ દેઉં નહીં.

૬૫૯ શુકલ એકાંતનું નિરંતર સેવન કરૂં છઉં.

૬૬૦ સર્વ ધાક મેળાપમાં જઉં નહીં.

૬૬૧ ઝાડ તળે રાત્રે શયન કરૂં નહીં.

૬૬૨ કુવા કાંઠે રાત્રે બેસું નહીં.

૬૬૩ ઐકય નિયમને તોડું નહીં.

૬૬૪ તન, મન, ધન, વચન અને આત્મ સમર્પણ કરૂં છઉં

૬૬૫ મિથ્યા પરદ્રવ્ય ત્યાગું છઉં.

૬૬૬ અયોગ્ય શયન ત્યાગું છઉં,

૬૬૭ અયોગ્ય દાન ત્યાગું. છઉં.

૬૬૮ બુદ્ધિની વૃદ્ધિના નિયમો તજું નહીં.

૬૬૯ દાસત્વ પરમ લાભ ત્યાગું છઉં.

૬૭૦ ધર્મ ધુર્ત્તતા ત્યાગું છઉં.

૬૭૧ માયાથી નિવર્તું છઉં.

૬૭૨ પાપ મુકત મનોરથ સ્મૃત કરૂં છઉં.

૬૭૩ વિદ્યાદાન દેતાં છલ ત્યાગું છઉં.

૬૭૪ સંતને સંકટ આપું નહીં.

૬૭૫ અજાણ્યાને રસ્તો બતાવું.

૬૭૬ એ ભાવ રાખું નહીં.

૬૭૭ વસ્તુમાં સેળભેળ કરૂં નહીં.

૬૭૮ જીવ હિંસક વ્યાપાર કરૂં નહીં.

૬૭૯ ના કહેલા અથાણાદિક શેવું નહીં.

૬૮૦ એક કુળમાં કન્યા આપું નહીં, લઉં નહીં.

૬૮૧ સામાપક્ષનાં સગાં સ્વધર્મિજ ખોળીશ.

૬૮૨ ધર્મ કર્ત્તવ્યમાં ઉત્સાહાદિનો ઉપયોગ કરીશ.

૬૮૩ આજીવિકાઅર્થે સામાન્ય પાપ કરતાં પણ કંપતો જઇશ.

૬૮૪ ધર્મ મિત્રમાં માયા રચું નહીં.

૬૮૫ ચતુર્વર્ણિ ધર્મ વ્યવહારમાં ભુલીશ નહીં.

૬૮૬ સત્યવાદીને સહાયભૂત થઇશ.

૬૮૭ ધૂર્ત ત્યાગને ત્યાગું છઉં.

૬૮૮ પ્રાણીપર કોપ કરવો નહીં.

૬૮૯ વસ્તુનું તત્ત્વ જાણવું.

૬૯૦ સ્તુતિ ભકિત નિત્ય કર્મ વિસર્જન કરૂં નહીં,

૬૯૧ અનર્થે પાપ કરૂં નહીં.

૬૯૨ આરંભોપાધિ ત્યાગું છઉં.

૬૯૩ કુસંગ ત્યાગું છઉં.

૬૯૪ મોહ ત્યાગું છઉં.

૬૯૫ દોષનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરીશ

૬૯૬ પ્રાયશ્ચિત્તાદિકની વિસ્મૃતિ નહીં કરૂં.

૬૯૭ સઘળા કરતાં ધર્મ વર્ગ પ્રિય માનીશ.

૬૯૮ તારો ધર્મ ત્રિકરણ શુધ્ધ સેવવામાં પ્રમાદ નહીં કરૂં.

૬૯૯

૭૦૦

અનન્ય શરણના આપનાર એવા શ્રી સદ્દગુરૂ-દેવને અત્યંત ભકિતથી નમસ્કાર.

શુધ્ધ આત્મસ્વરૂપને પામ્યા છે એવા જ્ઞાની પુરૂષોએ નીચે કહ્યાં છે તે છ પદને સમ્યગ્દર્શનનાં નિવાસનાં સર્વો-ત્કૃષ્ટ સ્થાનક કહ્યાં છે.

પ્રથમપદ:—

"આત્મા છે." જેમ ઘટપટઆદિ પદાર્થો છે તેમ આત્મા પણ છે. અમુક ગુણ હોવાને લીધે જેમ ઘટપટ–આદિ હોવાનું પ્રમાણ છે; તેમ સ્વપરપ્રકાશક એવી ચૈતન્ય-સત્તાનો પ્રત્યક્ષ ગુણ જેને વિષે છે એવો આત્મા હોવાનું પ્રમાણ છે.

બીજું પદ:—

"આત્મા નિત્ય છે" ઘટપટઆદિ પદાર્થો અમુક કાળવર્ત્તિ છે. આત્મા ત્રિકાળવર્તિ છે. ઘટપટાદિ 'સંયોગે કરી' પદાર્થ છે. આત્મા 'સ્વભાવે કરીને' પદાર્થ છે, કેમકે તેની ઉત્પત્તિ માટે કોઈ પણ સંયોગો અનુભવ યોગ્ય થતા નથી. કોઇ પણ સંયોગી દ્રવ્યથી ચેતનસત્તા પ્રગટ

થવા યોગ્ય નથી, માટે અનુત્પન્ન છે. અસંયોગી હોવાથી અવિનાશી છે, કેમકે જેની કોઇ સંયોગથી ઉત્પત્તિ ન હોય; તેનો કોઇને વિષે લય પણ હોય નહીં.

ત્રીજું પદ:—

"આત્મા કર્ત્તા છે." સર્વ પદાર્થ અર્થક્રિયા સંપન્ન છે. કંઈ ને કંઇ પરિણામ ક્રિયાસહિત જ સર્વ પદાર્થ જોવામાં આવે છે. આત્મા પણ ક્રિયાસંપન્ન છે. ક્રિયાસંપન્ન છે માટે કર્ત્તા છે. તે કર્ત્તાપણું ત્રિવિધ શ્રી જિને વિવેચ્યું છે; પરમાર્થથી સ્વભાવ પરિણતિએ 'નિજ સ્વરૂપનો કર્ત્તા છે.' અનુપચરિત (અનુભવમાં આવવાયોગ્ય–વિશેષ સંબંધ સહિત) વ્યવહારથી તે આત્મા 'કર્મનો કર્ત્તા છે.' ઉપચારથી 'ઘર, નગર આદિનો કર્ત્તા છે.'

ચોથું પદ:—

"આત્મા ભોક્તા છે" જે જે કંઇ ક્રિયા છે તે તે સર્વ સફળ છે, નિરર્થક નથી. જે કંઇ પણ કરવામાં આવે છે તેનું ફળ ભોગવવામાં આવે એવો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે. વિષ ખાધાથી વિષનું ફળ; સાકર ખાધાથી સાકરનું ફળ; અગ્નિસ્પર્શથી તે અગ્નિસ્પર્શનું ફળ; હીમને

સ્પર્શ કરવાથી હીમસ્પર્શનું જેમ ફળ થયા વિના રહેતું નથી; તેમ કષાયાદિ, કે અકષાયાદિ જે કંઇ પણ પરિણામે આત્મા પ્રવર્તે તેનું ફળ પણ થવા યોગ્ય જ છે, અને તે થાય છે. તે ક્રિયાનો આત્મા કર્ત્તા હોવાથી ભોકતા છેઃ–

પાંચમું પદઃ—

"મોક્ષપદ છે" જે અનુપચરિત વ્યવહારથી જીવને કર્મનું કર્ત્તાપણું નિરુપણ કર્યું, કર્ત્તાપણું હોવાથી ભોક્તાપણું નિરૂપણ કર્યું, તે કર્મનું ટળવાપણું પણ છે. કેમ કે પ્રત્યક્ષ કષાયાદિનું તિવ્રપણું હોય પણ તેના અનભ્યાસથી તેના અપરિચયથી–તેને ઉપશમ કરવાથી તેનું મંદપણું દેખાય છે, તે ક્ષીણ થવા યોગ્ય દેખાય છે; ક્ષીણ થઇ શકે છે. તે તે બંધભાવ ક્ષીણ થઇ શકવા યોગ્ય હોવાથી તેથી રહિત એવો જે શુધ્ધ આત્મ સ્વભાવ તે રૂપ 'મોક્ષપદ છે.'

છઠું પદઃ—

"તે મોક્ષનો ઉપાય છે." જો કદી કર્મબંધ માત્ર થયા કરે એમ જ હોય તો તેની નિવૃત્તિ કોઇ કાળે સંભવે નહીં: પણ કર્મબંધથી વિપરીત સ્વભાવવાળા એવા

જ્ઞાન, દર્શન, સમાધિ, વૈરાગ્ય, ભક્ત્યાદિ સાધન પ્રત્યક્ષ છે. જે સાધનના બળે કર્મબંધ શિથિલ થાય છે,-ઉપશમ પામે છે-ક્ષીણ થાય છે, 'માટે તે જ્ઞાન, દર્શન, સંયમાદિ મોક્ષ પદના ઉપાય છે.'

શ્રી જ્ઞાનીપુરૂષોએ સમ્યગદર્શનના મુખ્ય નિવાસભૂત કહ્યાં એવાં આ છ પદ અત્રે સંક્ષેપમાં જણાવ્યાં છે. સમીપમુકિતગામી જીવને સહજ વિચારમાં તે સપ્રમાણ થવા યોગ્ય છે, પરમ નિશ્ચયરૂપ જણાવા યોગ્ય છે. તેનો સર્વ વિભાગે વિસ્તાર થઈ તેના આત્મામાં વિવેક થવા યોગ્ય છે, આ છ પદ અત્યંત સંદેહરહિત છે, એમ પરમપુરૂષે નિરૂપણ કર્યું છે. એ છ પદનો વિવેક જીવને સ્વસ્વરૂપ સમજવાને અર્થે કહ્યો છે. અનાદિ સ્વપ્નદશાને લીધે ઉત્પન્ન થયેલો એવો જીવનો અહંભાવ-મમત્વ-તે નિવૃત્ત થવાને અર્થે આ છ પદની જ્ઞાની પુરૂષોએ દેશના પ્રકાશી છે. તે સ્વપ્ન દશાથી રહિત માત્ર પોતાનું સ્વરૂપ છે, એમ જો જીવ પરિણામ કરે, તો સહજ માત્રમાં તે જાગ્રત થઇ સમ્યગ્દર્શનને પ્રાપ્ત થાય; સમ્યગ્દર્શનને પ્રાપ્ત થઇ સ્વસ્વભાવરૂપ મોક્ષને પામે. કોઇ વિનાશી, અશુદ્ધ અને અન્ય એવા ભાવને વિષે તેને હર્ષ, શોક સંયોગ, ઉત્પન્ન ન થાય. તે વિચારે સ્વસ્વરૂપને વિષેજ શુદ્ધપણું, સપૂર્ણ

પણું, અવિનાશીપણું, અત્યંત આનન્દપણું અંતરરહિત તેના અનુભવમાં આવે છે. સર્વ વિભાવપર્યાયમાં માત્ર પોતાને અધ્યાસથી ઐકયતા થઇ છે, તેથી કેવળ પોતાનું ભિન્નપણુંજ છે એમ. સ્પષ્ટ પ્રત્યક્ષ, અત્યંત પ્રત્યક્ષ, અપરોક્ષ તેને અનુભવ થાય છે. વિનાશી અથવા અન્ય પદાર્થના સંયોગને વિષે તેને ઇષ્ટ-અનિષ્ટપણું પ્રાપ્ત થતું નથી, જન્મ, જરા, મરણ, રોગાદિ બાધા રહિત સંપૂર્ણ મહાત્મ્યનું ઠેકાણું એવું નિજ સ્વરૂપ જાણી, વેદી, તે કૃતાર્થ થાય છે. જે જે પુરૂષોને 'એ છ પદ સપ્રમાણ' એવાં પરમ પુરૂષનાં વચને આત્માનો નિશ્ચય થયો છે, તે તે પુરૂષો સર્વ સ્વરૂપને પામ્યા છે. આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ સર્વ સંગથી રહિત થયા છે, થાય છે, અને ભાવિકાળમાં પણ તેમજ થશે.

જે સત્પુરૂષોએ જન્મ, જરા, મરણનો નાશ કરવાવાળો, સ્વસ્વરુપમાં સહજ અવસ્થાન થવાનો ઉપદેશ કહ્યો છે, તે સત્પુરૂષોને અત્યંત ભક્તિથી નમસ્કાર છે. તેની નિષ્કારણ-કરૂણાને નિત્ય પ્રત્યે નિરંતર સ્તવવામાં પણ આત્મસ્વભાવ પ્રગટે છે એવા સર્વ સત્પુરૂષો, તેના ચરણારવિંદ સદાય હૃદયને વિષે સ્થાપન રહો !

જે છ પદથી સિદ્ધ છે એવું આત્મસ્વરૂપ તે જેના વચનને અંગીકાર કર્યે સહજમાં પ્રગટે છે, જે આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટવાથી સર્વ કાળ જીવ સંપૂર્ણ આનંદને પ્રાપ્ત થઇ નિર્ભય થાય છે, તે વચનના કહેનાર એવા સત્પુરૂષના ગુણની વ્યાખ્યા કરવાને અશક્તિ છે. કેમકે, જેનો પ્રત્યુપકાર ન થઇ શકે એવો પરમાત્મભાવ તે જેણે કંઇ પણ ઇચ્છા વિના માત્ર નિષ્કારણ–કરૂણા શીલતાથી આપ્યો; એમ છતાં પણ જેણે અન્ય જીવને વિષે ' આ મારો શિષ્ય છે, અથવા ભક્તિનો કર્ત્તા છે. માટે મારો છે,' એમ કદી જોયું નથી; એવા જે સત્પુરૂષ, તેને અત્યંત ભક્તિએ ફરી ફરી નમસ્કાર હો!

જે સત્પુરૂષોએ સદ્દગુરૂની ભક્તિ નિરૂપણ કરી છે, તે ભક્તિ માત્ર શિષ્યના કલ્યાણને અર્થે કહી છે, જે ભક્તિને પ્રાપ્ત થવાથી સદ્દગુરૂના આત્માની ચેષ્ટાને વિષે વૃત્તિ રહે, અપૂર્વ ગુણ દૃષ્ટિગોચર થઇ અન્ય સ્વચ્છંદ મટે, અને સહેજે આત્મબોધ થાય એમ જાણીને જે ભક્તિનું નિરૂપણ કર્યું છે તે ભક્તિને અને તે સત્પુરૂષોને ફરી ફરી ત્રિકાળ નમસ્કાર હો!

જો કદિ પ્રગટપણે વર્તમાનમાં કેવળ જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થઇ નથી, પણ જેના વચનના વિચારયોગે શક્તિપણે

કેવળજ્ઞાન છે એમ સ્પષ્ટ જાણ્યું છે, એમ શ્રદ્ધા પણે કેવળ જ્ઞાન થયું છે, વિચાર દશાએ કેવળજ્ઞાન થયું છે, ઇચ્છા દશાએ કેવળ જ્ઞાન થયું છે, મુખ્ય નયના હેતુથી કેવળ જ્ઞાન વર્તે; છે, તે કેવળજ્ઞાન સર્વ અવ્યાબાધ સુખનું પ્રગટ કરનાર-જેના યોગે સહજ માત્રમાં જીવ પામવા યોગ્ય થયો, તે સત્પુરૂષના ઉપકારને સર્વોત્કૃષ્ટ ભક્તિએ નમસ્કાર હો! નમસ્કાર હો!

જગતમાં ભિન્ન ભિન્ન મત અને દર્શન જોવામાં આવે છે તે દ્રષ્ટિભેદ છે:—

ભિન્ન ભિન્ન મત દેખીએ,
  ભેદ દૃષ્ટિનો એહ;
એક તત્ત્વના મૂળમાં,
  વ્યાપ્યા માનો તેહ. ૧

તેહ તત્ત્વરૂપ વૃક્ષનું,
  આત્મધર્મ છે મૂળ;
સ્વભાવની સિદ્ધિ કરે,
  ધર્મ તે જ અનુકૂળ. ૨

પ્રથમ આત્મસિદ્ધિ થવા,
  કરીએ જ્ઞાન વિચાર;
અનુભવી ગુરૂને સેવીએ,
  બુધજનનો નિર્ધાર. ૩

ક્ષણ ક્ષણ જે અસ્થિરતા,
  અને વિભાવિક મોહ;
તે જેનામાંથી ગયા,
  તે અનુભવી ગુરૂ જોય. ૪

બાહ્ય તેમ અભ્યંતરે,
ગ્રંથ ગ્રંથિ નહીં હોય;
પરમ પુરૂષ તેને કહો,
સરળ દૃષ્ટિથી જોય; ૫

વિ. સં. ૧૯૪૫

સર્વમાન્ય ધર્મ:—

(ચોપાઇ.)

ધર્મતત્ત્વ જો પૂછયું મને;
તો સંભળાવું સ્નેહે તને;
જે સિદ્ધાંત સકળનો સાર,
સર્વ માન્ય સહુને હિતકાર. ૧.

ભાખ્યું ભાષણમાં ભગવાન,
ધર્મ ન બીજો દયા સમાન;
અભયદાન સાથે સંતોષ,
દ્યો પ્રાણીને, દળવા દોષ. ૨.

સત્ય શિળને સઘળાં દાન,
દયા હોઇને રહ્યાં પ્રમાણ;
દયા નહીં તો એ નહીં એક,
વિના સૂર્ય કિરણ નહિ દેખ. ૩.

પુષ્પપાંખડી જ્યાં દૂભાય,
જિનવરની ત્યાં નહીં આજ્ઞાય;
સર્વ જીવનું ઇચ્છો સુખ,
મહાવીરની શિક્ષા મુખ. ૪.

સર્વ દર્શને એ ઉપદેશ,
એ એકાંતે નહીં વિશેષ;
સર્વ પ્રકારે જિનનો બોધ;
દયા દયા નિર્મળ અવિરોધ! ૫.

એ ભવતારક સુંદર રાહ,
ધરિયે તરિયે કરી ઉત્સાહ;
ધર્મ સકળનું એ શુભ મૂળ,
એ વણ ધર્મ સદા પ્રતિકૂળ. ૬.

તત્ત્વરૂપથી એ ઓળખે,
તે જન પ્હોંચે શાશ્વત સુખે;
શાંતિનાથ ભગવાન પ્રસિદ્ધ,
રાજચંદ્ર કરુણાએ સિદ્ધ. ૭.

વિ. સં. ૧૯૪૧

ભક્તિનો ઉપદેશઃ—

તોટક છંદ.

શુભ શીતળતામય છાંય રહી,
મનવાંછિત જ્યાં ફળપંક્તિ કહી;
જિન ભક્તિ ગ્રહો તરૂકલ્પ અહો,
ભજીને ભગવંત ભવંત લહો ૧.

નિજ આત્મસ્વરૂપ મુદા પ્રગટે,
મન તાપ ઉતાપ તમામ મટે;
અતિ નિર્જરતા વણુ દામ ગ્રહો,
ભજિને ભગવંત ભવંત લહો ૨.

સમભાવિ સદા પરિણામ થશે,
જડમંદ અધોગતિ જન્મ જશે;
શુભ મંગળ આ પરિપૂર્ણ ચહો,
ભજિને ભગવંત ભવંત લહો ૩.

શુભ ભાવવડે મન શુદ્ધ કરો,
નવકાર મહા પદને સમરો;
નહિ એહ સમાન સુમંત્ર કહો,
ભજિને ભગવંત ભવંત લહો ૪.

કરશો ક્ષય કેવળ રાગ કથા,
ધરશો શુભ તત્ત્વસ્વરૂપ યથા;
નૃપચંદ્ર પ્રપંચ અનંત દહો,
ભજિને ભગવત ભવંત લહો. ૫.

વિ. સં. ૧૯૪૧

બ્રહ્મચર્ય વિષે સુભાષિતઃ—

દોહરા.

નિરખીને નવયૌવના, લેશ ન વિષય નિદાન;
ગણે કાષ્ટની પૂતળી, તે ભગવાન સમાન ૧.

આ સઘળા સંસારની, રમણી નાયકરૂપ;
એ ત્યાગી, ત્યાગ્યું બધું, કેવળ શોક સ્વરૂપ. ૨.

એક વિષયને જીતતાં, જીત્યો સૌ સંસાર,
નૃપતિ જીતતાં જીતિયે, દળ, પૂર ને અધિકાર. ૩.

વિષયરૂપ અંકુરથી, ટળે જ્ઞાન ને ધ્યાન;
લેશ મદીરાપાનથી, છાકે જ્યમ અજ્ઞાન. ૪.

જે નવ વાડ વિશુધ્ધથી, ધરે શિયળ સુખદાઈ;
ભવ તેનો લવ પછી રહે, તત્ત્વવચન એ ભાઇ. ૫.

સુંદર શીયળ સુરતરૂ, મન વાણી ને દેહ;
  જે નરનારી સેવશે, અનુપમ ફળ લે તેહ. ૬

પાત્ર વિના વસ્તુ ન રહે, પાત્રે આત્મિક જ્ઞાન;
  પાત્ર થવા સેવો સદા, બ્રહ્મચર્યમતિમાન. ૭.

વિ. સં. ૧૯૪૧.

સામાન્ય મનોરથઃ—

સવૈયા.

મોહિનીભાવ વિચાર આધિન થઇ,
ના નિરખું નયને પરનારી.
પથ્થરતુલ્ય ગણું પરવૈભવ,
  નિર્મળ તાત્ત્વિક લોભ સમારી !

દ્વાદશવ્રત અને દીનતા ધરી,
સાત્વિક થાઉં સ્વરૂપ વિચારી;
એ મુજ નેમ સદા શુભ ક્ષેમક,
  નિત્ય અખંડ રહો ભવહારી. ૧

તે ત્રિશલા તનયે મન ચિંતવી,
જ્ઞાન, વિવેક, વિચાર વધારૂં;

નિત્ય વિશોધ કરી નવ તત્ત્વનો
ઉત્તમ બોધ અનેક ઉચારૂં.

સંશયબીજ ઉગે નહીં અંદર,
જે જિનનાં કથનો અવધારૂં;
રાજ્ય સદા મુજ એજ મનોરથ,
ધાર, થશે અપવર્ગ, ઉતારૂં. ૨

અમૂલ્ય તત્ત્વ વિચારઃ–

હરિગીત છંદ.

બહુ પુણ્યકેરા પુંજથી, શુભ દેહ માનવનો મળ્યો,
તોયે અરે ! ભવચક્રનો, આંટો નહીં એકે ટળ્યો;
સુખ પ્રાપ્ત કરતાં સુખ ટળે છે, લેશ એ લક્ષે લહો,
ક્ષણ ક્ષણ ભયંકર ભાવમરણે, કાં અહો રાચી રહો ? ૧

લક્ષ્મી અને અધિકાર વધતાં શું વધ્યું તે તો કહો ?
શું કુટુંબ કે પરિવારથી વધવાપણું, એ નય ગ્રહો.
વધવાપણું સંસારનું નરદેહને હારી જવો,
એનો વિચાર નહિ અહોહો ! એક પળ તમને હવો !!! ૨

નિર્દોષ સુખ નિર્દોષ આનંદ, લ્યો ગમે ત્યાંથી ભલે;
એ દિવ્ય શક્તિમાન જેથી, જંજિરેથી નીકળે ! !
પર વસ્તુમાં નહિ મુંઝવો, એની દયા મુજને રહી,
એ ત્યાગવા સિધ્ધાંત કે, પશ્ચાત્ દુ:ખ તે સુખ નહિ. ૩

હું કોણુ છું ? ક્યાંથી થયો ? શું સ્વરૂપ છે મારૂં ખરૂં ?
કોના સંબંધે વળગણા છે ? રાખું કે એ પરહરૂં ?
એના વિચાર વિવેકપૂર્વક શાંત ભાવે જો કર્યા,
તો સર્વ આત્મિક જ્ઞાનનાં સિદ્ધાંતતત્ત્વ અનુભવ્યાં. ૪

તે પ્રાપ્ત કરવા વચન કોનું, સત્ય કેવળ માનવું ?
નિર્દોષ નરનું કથન માનો, 'તેહ' જેણે અનુભવ્યું,
રે ! આત્મ તારો ! આત્મા તારો !, શીઘ્ર એને ઓળખો;
સર્વાત્મમાં સમદૃષ્ટિ દ્યો,
આ વચનને હૃદયે લખો. ૫

જિનેશ્વરની વાણી:-

મનહર છંદ.

અનંત અનંત ભાવ ભેદથી ભરેલી ભલી,
અનંત અનંત નયનિક્ષેપે વ્યાખ્યાની છે;

સકળ જગત્ હિતકારિણી હારિણી મોહ,
તારિણી ભવાબ્ધિ મોક્ષચારિણી પ્રમાણી છે. ૧

ઉપમા આપ્યાની જેને, તમા રાખવી તે વ્યર્થ,
આપવાથી નિજ મતિ મપાઈ મેં માની છે;

અહો ! રાજચંદ્ર બાલ ખ્યાલ નથી પામતા એ,
જિનેશ્વર તણી વાણી, જાણી તેણે જાણી છે ! ૨

પૂર્ણમાલિકા મંગળઃ—

ઉપજાતિ.

તપોપધ્યાને રવિરૂપ થાય,
એ સાધિને સોમ રહી સુહાય;
મહાન તે મંગળ પંક્તિ પામે;
આવે પછી તે બુધનાં પ્રણામે. ૧

નિર્ગ્રંથજ્ઞાતા ગુરૂ સિદ્ધ દાતા,
કાં તો સ્વયં શુક્ર પ્રપૂર્ણ ખ્યાતા;
ત્રિયોગ ત્યાં કેવળ મંદ પામે,
સ્વરૂપ સિદ્ધે વિચરી વિરામે. ૨

અનિત્ય ભાવના:-

ઉપજાતિ.

વિદ્યુતલક્ષ્મી પ્રભુતાપતંગ,
આયુષ્ય તે તો જળના તરંગ;
પુરંદરી ચાપ અનંગ રંગ,
શું રાચીએ ત્યાં ક્ષણનો પ્રસંગ!

અશરણ ભાવના:—

ઉપજાતિ.

સર્વજ્ઞનો ધર્મ સુશર્ણ જાણી,
આરાધ્ય આરાધ્ય પ્રભાવ આણી;
અનાથ એકાંત સનાથ થાશે,
એના વિના કોઈ ન બાંહ્ય સ્હાશે.

એકત્વ ભાવના:—

ઉપજાતિ.

શરીરમાં વ્યાધિ પ્રત્યક્ષ થાય,
તે કોઇ અન્યે લઇ ના શકાય;

એ ભોગવે એક સ્વ આત્મ પોતે,
એકત્વ એથી નય સુજ્ઞ ગોતે.

શાર્દૂલ વિક્રીડિત.

રાણી સર્વ મળી સુચંદન ઘસી, ને ચર્ચવામાં હતી,
બૂઝયો ત્યાં કકલાટ કંકણુતણો, શ્રોતી નમી ભૂપતિ,
સંવાદે પણ ઇંદ્રથી દૃઢ રહ્યો એકત્વ સાચું કર્યું;
એવા એ મિથિલેશનું ચરિત આ, સંપૂર્ણ અત્રે થયું.

અન્યત્વ ભાવનાઃ—

શાર્દૂલ વિક્રીડિત

ના મારાં તન રૂપ કાંતિ યુવતિ,
ના પુત્ર કે ભ્રાત ના,
ના મારાં ભૃત સ્નેહિયો સ્વજન કે,
ના ગોત્ર કે જ્ઞાત ના;

ના મારાં ધન ધામ યૌવન ધરા,
એ મોહ અજ્ઞાત્વના,
રે! રે! જીવ વિચાર એમજ સદા,
અન્યત્વદા ભાવના.

શાર્દૂલ વિક્રિડીત.

દેખી આંગલિ આપ એક અડવી, વૈરાગ્ય વેગે ગયા,
છાંડી રાજસમાજને ભરતજી, કૈવલ્ય જ્ઞાની થયા;
ચોથું ચિત્ર પવિત્ર એજ ચરિતે પામ્યું અહીં પુર્ણતા;
જ્ઞાનીનાં મન તેહ રંજન કરો વૈરાગ્યભાવે યથા.

અશુચિ ભાવના

ગીતીવૃત્ત.

ખાણ મુત્રને મળની,
રોગ જરાનું નિવાસનું ધામ;
કાયા એવી ગણીને,
માન ત્યજીને કર સાર્થક આમ.

નિવૃત્તિ બોધ

હરિગીત છંદ.

અનંત સૌખ્ય નામ દુઃખ, ત્યાં રહી ન મિત્રતા!
અનંત દુઃખ નામ સૌખ્ય, પ્રેમ ત્યાં–વિચિત્રતા!!
ઉઘાડ ન્યાય નેત્રને,
નિહાળ રે! નિહાળ તું;

નિવૃત્તિ શિઘ્રમેવ ધારી,
તે પ્રવૃત્તિ બાળ તું.

દોહરો.

જ્ઞાન, ધ્યાન વૈરાગ્યમય,
ઉત્તમ જહાં વિચાર;
એ ભાવે શુભ ભાવના,
તે ઉતરે ભવપાર.

દોહરો.

મંત્ર તંત્ર ઔષધ નહીં,
જેથી પાપ પળાય;
વીતરાગ વાણી વિના,
અવર ન કોઇ ઉપાય.

દોહરો.

જ્ઞાની કે અજ્ઞાનીજન,
સુખ દુ:ખરહિત ન કોય;
જ્ઞાની વેદે ધૈર્યથી,
અજ્ઞાની વેદે રોય.

મુનિને પ્રણામ.

મનહર પદ.

શાંતિકે સાગર અરૂ, નીતિકે નાગર નેક;
દયાકે આગર ગ્યાન, ધ્યાનકે નિધાન હો.

શુદ્ધ બુદ્ધિ બ્રહ્મચારી, મુખબાનિ પૂર્ણ પ્યારી;
સબનકે હિતકારી, ધર્મ કે ઉદ્યાન હો.

રાગદ્વેષસેં રહિત, પરમ પુનીત નિત્ય;
ગુનસેં ખચિત ચિત્ત, સજ્જન સમાન હો.

રાયચંદ્ર ધૈર્ય પાળ, ધર્મઢાલ ક્રોધકાલ;
મુનિ તુમ આગે મેરે, પ્રનામ અમાન્ હો.—

શાર્દુલ વિક્રીડિત.

માયા, માન, મનોજ, મોહ, મમતા, મિથ્યાત્મોડી મુનિ,
ધોરી ધર્મ ધરેલ ધ્યાન ધરથી,
ધારેલ ધૈર્ય ધુની;

છે સંતોષ સુશીલ સૌમ્ય સમતા, ને શીયળે ચંડના.
નીતિ રાય દયા, ક્ષમાધર મુન,
કોટી કરૂં વંદના.

લોક અલોક રહસ્ય પ્રકાશ.

ચોપાઇ.

લોક પુરૂષ સંસ્થાને કહ્યો,
એનો ભેદ તમે કંઇ લહ્યો ?
એનું કારણ સમજ્યા કાંઇ,
કે સમજાવ્યાની ચતુરાઇ. ૧

શરીર પરથી એ ઉપદેશ,
જ્ઞાન, દર્શન કે ઉદ્દેશ;
જેમ જણાવો, સુણિયે તેમ,

કાં તો લઇએ દઇએ ક્ષેમ. ૨
શું કરવાથી પોતે સુખી,
શું કરવાથી પોતે દુ:ખી;
પોતે શું ? ક્યાંથી છે આપ,
એનો માગો શીઘ્ર જવાપ. ૩

જ્યાં શંકા ત્યાં ગણુસંતાપ,
જ્ઞાન તહાં શંકા નહીં સ્થાપ;
પ્રભુ–ભકિત ત્યાં ઉત્તમ જ્ઞાન,
પ્રભુ મેળવવા ગુરૂ ભગવાન. ૪

ગુરૂ ઓળખવા ઘટ વૈરાગ્ય,
તે ઉપજવા પૂર્વિક ભાગ્ય,
તેમ નહીં તો કંઇ સત્સંગ,
તેમ નહીં તો કંઈ દુ:ખરંગ. ૫

જે ગાયો તે સઘળે એક,
સકળ દર્શને એ જ વિવેક;
સમજાવ્યાની શૈલી કરી,
સ્યાદ્વાદ સમજણ પણ ખરી. ૬

મૂળ સ્થિતિ જો પૂછો મને,
તો સોંપી દઉં યોગી કને;
પ્રથમ અંતને મધ્યે એક,
લોકરૂપ અલોકે દેખ. ૭

જીવાજીવ સ્થિતિને જોઇ,
ટળ્યો ઓરતો શંકા ખોઇ;

એમ જ સ્થિતિ ત્યાં નહીં ઉપાય,
"ઉપાય કાં નહીં" શંકા જાય. ૮

એ આશ્ચર્ય જાણે તે જાણ,
જાણે જયારે પ્રકટે ભાણ;
સમજે બંધમુક્તિ યુક્ત જીવ,
નિરખી ટાળે શોક સદૈવ. ૯

બંધયુક્ત જીવ કર્મ સહિત,
પુદ્ગળ રચના કર્મ ખચિત;
પુદ્ગળજ્ઞાન પ્રથમ લે જાણ,
નર દેહે પછી પામે ધ્યાન. ૧૦

જો કે પુદ્ગળનો એ દેહ,
તોપણ ઓર સ્થિતિ ત્યાં છેહ;
સમજણ બીજી પછી કહીશ,
જયારે ચિત્તે સ્થિર થઈશ. ૧૧

જહાં રાગ અને વળી દ્વેષ,
તહાં સર્વદા માનો ક્લેશ;
ઉદાસીનતાનો જ્યાં વાસ,
સકળ દુઃખનો છે ત્યાં નાશ. ૧૨

સર્વ કાળનું છે ત્યાં જ્ઞાન,
દેહ છતાં ત્યાં છે નિર્વાણ;
ભવ છેવટની છે એ દશા,
રામ ધામ આવીને વસ્યા. ૧૩

ફાલ્ગુન વદ ૧, ૧૯૪૬
૨૩ મા વર્ષ મુંબઇ.

હોત આસવા પરિસવા,

નહિં ઇનમેં સંદેહ;
માત્ર દૃષ્ટિકી ભૂલ હૈ, ભૂલ ગયે ગત ઇહિ.
રચના જિનઉપદેશકી,
પરમોત્તમ તિનુ કાલ;

ઈનમેં સબ મત રહત હૈં, કરતેં નિજ સંભાલ.
જિન સોહી હૈ આતમા,
અન્ય હોઇ સો કર્મ;

કર્મ કટે જિનબચનસે, તત્વગ્યાનિકો મર્મ.
જબ જાન્યો નિજરૂપકોં,
તબ જાન્યો સબ લોક;
હોત ન્યુનસેં ન્યુનતા.

યહિ દિશાકી મૂઢતા, હૈ નહિં જિનપેં ભાવ;
જિનસેં ભાવ બિનુ કબૂ,
નહિં છૂટત દુઃખદાવ.

વ્યવહારસેં દેવ જિન, નિહચેસેં હૈ આપ;
યહિ બચનસેં સમુજ લે;
જિનપ્રવચનકી છાપ,

યહિ નહીં હૈ કલ્પના, યેહી નહીં વિભંગ;
જબ જાગેંગે આતમા, તબ લાગેંગે રંગ.

મારગ સાચા મિલ ગયા, છુટ ગયે સંદેહ;

હોતા સો તો જલ ગયા,
ભિન્ન ક્રિયા નિજ દેહ.

સમજ પિછે સબ સરલ હૈ,
બિન સમજ મુશકીલ;
યે મુશકીલી કયાં કહું ?

ખોજ પિંડ બ્રહ્માંડકા, પત્તા તો લગ જાય;
યહિ બ્રહ્માંડિ બાસના;
જબ જાવે તબ

આપ આપકું ભુલ ગયા, ઇનસેં કયા અંધેર;
સમર સમર અબ હસત હૈં,
નહિં ભૂલેંગે ફેર.

જહાં કલપના જલપના, તહાં માનું દુઃખ છાંઇ,
મીટે કલપના જલપના,
તબ વસ્તુ તિન પાઇ.

હે જીવ કયા ઇચ્છત હવે, હૈ ઇચ્છા દુઃખમૂલ;
જબ ઇચ્છાકા નાશ તબ,
મિટે અનાદી ભૂલ.

અસી કહાંસે મતિ ભઇ, આપ આપ હૈ નાહિ.
આપનકું જબ ભૂલ ગયે,
અવર કહાંસેં લાઇ.

આપ આપ એ શોધસેં,
આપ આપ મિલ જાય;
આપ મિલન નય બાપકો;

ઈચ્છા વગરનું કોઇ પ્રાણી નથી. વિવિધ આશાથી તેમાં પણ મનુષ્ય પ્રાણી રોકાયેલું છે. ઈચ્છા, આશા જ્યાં સુધી અતૃપ્ત છે, ત્યાં સુધી તે પ્રાણી અધોવૃત્તિવત્ છે. ઇચ્છાજયવાળું પ્રાણી ઉર્ધ્વગામીવત્ છે.

શ્રી સદ્‌ગુરૂ કૃપા મહાત્મ્ય.

બિના નયન પાવે નહીં,
બિના નયનકી બાત;
સેવે સદ્ગુરૂકે ચરન,
સો પાવે સાક્ષાત. ૧.

બુઝી ચહત જો પ્યાસકો,
હે બુઝનકી રીત;
પાવે નહિ ગુરૂગમ બિના,
એહી અનાદિ સ્થીત. ૨.

એહિ નહિ હે કલ્પના,
એહિ નહિ વિભંગ;
કયિ નર પંચમકાલમેં,
દેખી વસ્તુ અભંગ. ૩.

નહિ દે તું ઉપદેશકું,
પ્રથમ લેહિ ઉપદેશ;
સબસેં ન્યારા અગમ હૈ,
વો જ્ઞાનીકા દેશ. ૪.

જપ તપ, ઔર વ્રતાદિ સબ,
તહાં લગી ભ્રમરૂપ;

જહાં લગી નહિ સંતકી,
પાઇ કૃપા અનુપ. ૫.
પાયાકી એ બાતહૈ,
નિજ છંદનકો છોડ;
પીછે લાગ સત્પુરૂષકે,
તો સબ બંધન તોડ. ૬.

(૨)

તૃષાતુરને પાયાની મહેનત કરજો, અતૃષાતુરને તૃષાતુર થવાની જીજ્ઞાસા પેદા કરજો. જેને તે પેદા ન થાય તેવું હોય, તેને માટે ઉદાસીન રહેજો.
મુંબઈ, શ્રાવણ શુદ ૧, બુધ ૧૯૪૭.

ૐ

શ્રી સદ્‍ગુરૂ ભકિત રહસ્ય.

હે પ્રભુ! હે પ્રભુ! શું કહું,
દીનાનાથ દયાળ;
હું તો દોષ અનંતનું,
ભાજન છું કરૂણાળ. ૧

શુદ્ધ ભાવ મુજમાં નથી,
નથી સર્વ તુજ રૂપ;
નથી લઘુતા કે દીનતા,
શું કહું પરમ સ્વરૂપ? ૨

નથી આજ્ઞા ગુરૂદેવની,
અચળ કરી ઉર માંહિ;
આપતણો વિશ્વાસ દૃઢ,
ને પરમાદર નાંહિ. ૩

જોગ નથી સત્સંગનો,
નથી સત્ સેવા જોગ;
કેવળ અર્પણતા નથી,
નથી આશ્રય અનુયોગ. ૪

'હું પામર શું કરી શકું,'
એવો નથી વિવેક;
ચરણ શરણ ધીરજ નથી,
મરણ સુધીની છેક. ૫

અચિંત્ય તુજ મહાત્મ્યનો,
નથી પ્રફુલ્લિત ભાવ;
અંશ ન એકે સ્નેહનો,
ન મળે પરમ પ્રભાવ. ૬

અચળરૂપ આસક્તિ નહિ,
નહિ વિરહનો તાપ;
    કથા અલભ્ય તુજ પ્રેમની,
    નહિ તેનો પરિતાપ. ૭

ભક્તિમાર્ગ પ્રવેશ નહિ,
નહિ ભજન દૃઢ ભાન;
    સમજ નહિ નિજધર્મની,
    નહિ શુભ દેશે સ્થાન. ૮

કાળદોષ કળિથી થયો,
નહિ મર્યાદા ધર્મ;
    તોય નહિ વ્યાકુળતા,
    જુઓ પ્રભુ મુજ કર્મ. ૯

સેવાને પ્રતિકુળ જે,
તે બંધન નથી ત્યાગ;
    દેહેંદ્રિય માને નહિ,
    કરે બાહ્ય પર રાગ. ૧૦

તુજ વિયોગ સ્ફુરતો નથી,
વચન નયન યમ નાંહિ,
    નહિ ઉદાસ અનભક્તથી,
    તેમ ગૃહાદિક માંહી. ૧૧

અહંભાવથી રહિત નહિ,
સ્વધર્મં સંચય નાંહિ;
નથી નિવૃતિ નિર્મળપણે,
અન્ય ધર્મની કાંઇ. ૧૨

એમ અનંત પ્રકારથી,
સાધન રહિત હુંય;
નહીં એક સદગુણ પણ,
મુખ બતાવું શુંય ? ૧૩

કેવળ કરૂણા–મૂર્તિ છો,
દીનબંધુ દીનનાથ;
પાપી પરમ અનાથ છું,
ગ્રહો પ્રભુજી હાથ. ૧૪

અનંત કાળથી આથડયો,
વિના ભાન ભગવાન;
સેવ્યા નહિ ગુરૂસંતને,
મૂકયું નહિ અભિમાન. ૧૫

સંત ચરણ આશ્રય વિના,
સાધન કર્યાં અનેક;
પાર ન તેથી પામિયો,
ઉગ્યો ન અંશ વિવેક. ૧૬

બહુ સાધન બંધન થયાં,
રહ્યો ન કોઇ ઉપાય;
સત્સાધન સમજ્યો નહિ,
ત્યાં બંધન શું જાય. ૧૭

પ્રભુ, પ્રભુ લય લાગી નહિ,
પડ્યો ન સદ્‌ગુરૂ પાય;
દીઠા નહિ નિજ દોષ તો,
તરિયે કોણ ઉપાય? ૧૮

અધમાધમ અધિકો પતિત,
સકળ જગતમાં હુંય;
એ નિશ્ચય આવ્યા વિના,
સાધન કરશે શુંય? ૧૯

પડી પડી તુજ પદપંકજે,
ફરિ ફરિ માંગુ એજ;
સદ્‌ગુરૂ સંત, સ્વરૂપ તુજ,
એ દ્રઢતા કરી દેજ. ૨૦

રાળજ, ભા. શુદ ૮, ૧૯૪૭.

ૐ સત્

શું સાધન બાકી રહ્યું ? કૈવલ્ય બીજ શું ?

તોટક છંદ.

યમ નિયમ સંયમ આપ કિયો,
પુનિ ત્યાગ બિરાગ અથાગ લહ્યો;
વનવાસ લિયો મુખ મૌન રહ્યો,
દૃઢ આસન પદ્મ લગાય દિયો. ૧

મનપૌન નિરોધ સ્વબોધ કિયો,
હઠજોગ–પ્રયોગ સુતાર ભયો
જપ ભેદ જપે તપ ત્યૌંહિ તપે,
ઉરસેંહિ ઉદાસિ લહી સબપેં. ૨

સબ શાસ્ત્રન કે નય ધારિ હિયે,
મતમંડન ખંડન ભેદ લિયે,
વહ સાધન બાર અનંત કિયો,
તદપી કછુ હાથ હજુ ન પર્યો. ૩

અબ ક્યોં ન બિચારત હે મનસેં,
કછુ ઓર રહા ઉન સાધનસેં ?
બિન સદ્ગુરૂ કોય ન ભેદ લહે,
મુખ આગલ હૈં કહ બાત કહે ? ૪

કરૂના હમ પાવત હૈ તુમકી,
વહ બાત રહી સુગુરૂ ગમકી
પલમેં પ્રગટે મુખ આગલસ,
જબ સદ્‌ગુરૂચર્ન સુપ્રેમ બસે. ૫

તનસેં, મનસેં, ધનસેં સબસેં,
ગુરૂદેવકિ આન સ્વઆત્મ બસેં;
તબ કારજ સિદ્ધ બને અપનોં,
રસ અમૃત પાવહિ પ્રેમ ઘનો. ૬

વહ સત્ય સુધા દરશાવહિંગે,
ચતુરંગુલ હે દ્રગસેં મિલહે;
રસદેવ નિરંજનકો પિવહી,
ગહિ જોગ જુગોજુગ સો જીવહી. ૭

પરપ્રેમ પ્રવાહ બઢે પ્રભુસેં,
સબ આગમ ભેદસુ ઊર બસેં;
વહ કેવલકો બિજ ગ્યાનિ કહે,
નિજકો અનુભો બતલાઇ દિયે. ૮

---

(૧) જડભાવે જડ પરિણમે

ચેતન ચેતન ભાવ;
કોઈ કોઈ પલટે નહીં;
છોડી આપ સ્વભાવ, ૧

જડ તે જડ ત્રણ કાળમાં,
ચેતન ચેતન તેમ;
પ્રગટ અનુભવરૂપ છે,
સંશય તેમાં કેમ? ૨

જો જડ છે ત્રણ કાળમાં,
ચેતન ચેતન હોય;
બંધ મોક્ષ તો નહિ ઘટે,
નિવૃત્તિ પ્રવૃત્તિ ન હોય. ૩

બંધ મોક્ષ સંયોગથી;
જ્યાં લગ આત્મ અભાન;
પણ ત્યાગ સ્વભાવનો,
ભાખે જિન ભગવાન. ૪

વર્તે બંધ પ્રસંગમાં,
તે નિજપદ અજ્ઞાન;
પણ જડતા નહિ આત્મને,
એ સિદ્ધાંત પ્રમાણ. ૫

ગ્રહે અરૂપી રૂપીને,
એ અચરજની વાત;
જીવ બંધન જાણે નહિ,
કેવો જિન સિદ્ધાંત. ૬

પ્રથમ દેહ દ્રષ્ટિ હતી,
તેથી ભાસ્યો દેહ;
હવે દ્રષ્ટિ થઇ આત્મમાં,
ગયો દેહથી નેહ. ૭

જડ, ચેતન સયોગ આ,
ખાણ અનાદિ અનંત;
કોઇ ન કર્ત્તા તેહનો,
ભાખે જિન ભગવંત. ૮

મુળ દ્રવ્ય ઉત્પન્ન નહિ,
નહિ નાશ પણ તેમ;
અનુભવથી તે સિદ્ધ છે,
ભાખે જિનવર એમ. ૯

હોય તેહનો નાશ નહિ,
નહિ તેહ નહિ હોય;
એક સમય તે સૌ સમય,
ભેદ અવસ્થા જોય. ૧૦

(૨) **પરમ પુરૂષ પ્રભુ સદ્ગુરૂ,**
પરમજ્ઞાન સુખ ધામ;
જેણે આપ્યું ભાન નિજ,
તેને સદા પ્રણામ.

(૩) જે જે પ્રકારે આત્માને ચિંતન કર્યો હોય તે તે પ્રકારે તે પ્રતિભાસે છે.

વિષયાર્ત્તપણાથી મૂઢતા ને પામેલી વિચાર શક્તિવાળા જીવને આત્માનું નિત્યપણું ભાસતું નથી, એમ ઘણું કરીને દેખાય છે, તેમ થાય છે તે યથાર્થ છે; કેમ કે અનિત્ય એવા વિષયને વિષે આત્મબુધ્ધિ હોવાથી પોતાનું પણ અનિત્યપણું ભાસે છે. વિચારવાનને આત્મા વિચારવાન

લાગે છે. શુન્યપણે ચિંતન કરનારને આત્મા શુન્ય લાગે છે, અનિત્યપણે ચિંતન કરનારને અનિત્ય લાગે છે, નિત્યપણે ચિંતન કરનારને નિત્ય લાગે છે. રાળજ ભાદ્રપદ ૧૯૪૭.

(૧) જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને.

સર્વ ભવ્યો સાંભળો—

જો હોય પૂર્વ ભણેલ નવ પણ,
જીવને જાણ્યો નહી,
તો સર્વ તે અજ્ઞાન ભાખ્યું,
સાક્ષી છે આગમ અહીં.
એ પૂર્વ સર્વ કહ્યા વિશેષે,
જીવ કરવા નિર્મળો,
જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને,
સર્વ ભવ્યો સાંભળો. ૧

નહીઁ ગ્રંથમાંહિ જ્ઞાન ભાખ્યું,
જ્ઞાન નહીઁ કવિ—ચાતુરી;
નહીઁ મંત્ર તંત્રો જ્ઞાન દાખ્યાં,
જ્ઞાન નહીઁ ભાષા ઠરી;

નહીઁ અન્ય સ્થાને જ્ઞાન ભાખ્યું,
જ્ઞાન જ્ઞાનીમાં કળો;
જિનવર કહે જ્ઞાન તેને,
સર્વ ભવ્યો સાંભળો. ૨

આ જીવને આ દેહ,
એવો ભેદ જો ભાસ્યો નહીં;
પચખાણ કીધાં ત્યાં સુધી,
મોક્ષાર્થ તે ભાખ્યાં નહીં.
એ પાંચમે અંગે કહ્યો,
ઉપદેશ કેવળ નિર્મળો;
જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને,
સર્વ ભવ્યો સાંભળો. ૩

કેવળ નહીઁ બ્રહ્મચર્યથી,
કેવળ નહીઁ સંયમ થકી,
પણ જ્ઞાન કેવળથી કળો;
જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને,
સર્વ ભવ્યો સાંભળો; ૪

શાસ્ત્રો વિશેષ સહીત પણ,
જો જાણિયું નિજરૂપને;

કાં તેહવો આશ્રય કરજો,
ભાવથી સાચા મને,
તો જ્ઞાન તેને ભાખિયું,
જો સમ્મતિ આદિ સ્થળો;
જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને,
સર્વ ભવ્યો સાંભળો. ૫

આઠ સમિતિ જાણીએ જો,
જ્ઞાનીના પરમાર્થથી;
તો જ્ઞાન ભાખ્યું તેહને,
અનુસાર તે મોક્ષાર્થથી.
નિજ કલ્પનાથી કોટી શાસ્ત્રો,
માત્ર મનનો આમળો;
જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને,
સર્વ ભવ્યો સાંભળો. ૬

ચાર વેદ પુરાણ આદિ.
શાસ્ત્ર સૌ મિથ્યાત્વના;
શ્રી નંદિસૂત્રે ભાખિયાં છે,
ભેદ જ્યાં સિદ્ધાંતના.
પણ જ્ઞાનીને તે જ્ઞાન ભાસ્યાં,
એજ ઠેકાણે ઠરો;

જિનવર કહે છે જ્ઞાન તેને,
સર્વ ભવ્યો સાંભળો. ૭

વ્રત નહીં પચખાણ નહીં, નહીં ત્યાગ વસ્તુ કોઈનો;
મહા પદ્મ તીર્થંકર થશે, શ્રેણિક ઠાણંગ જોઈ લ્યો;
છેદો અનંતા.

(૨) દૃષ્ટિવિષ ગયા પછી ગમે તે શાસ્ત્ર, ગમે તે અક્ષર, ગમે તે કથન, ગમે તે વચન, ગમે તે સ્થળ પ્રાયે અહિતનું કારણ થતું નથી.

પરમપદ પ્રાપ્તિની ભાવના

અંતર્ગત

ગુણશ્રેણી સ્વરૂપ

ૐ

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?
ક્યારે થઇશું બાહ્યાંતર નિર્ગ્રંથ જો ?
સર્વ સંબંધનું બંધન તિક્ષ્ણ છેદીને,
વિચરશું કવ મહત્પુરૂષને પંથ જો
અપૂર્વ અવસર૦

સર્વ ભાવથી ઔદાસીન્ય વૃત્તિ કરી,
માત્ર દેહ તે સંયમહેતુ હોય જો;
અન્ય કારણે ;અન્ય કશું કલ્પે નહીં,
દેહે પણ કિંચિત્ મૂર્ચ્છા નવ જોય જો.

અપૂર્વ અવસર૦ ૨

દર્શનમોહ વ્યતીત થઈ ઉપજ્યો બોધ જો,
દેહ ભિન્ન કેવલ ચૈતન્યનું જ્ઞાન જો;
તેથી પ્રક્ષીણ ચારિત્રમોહ વિલોકિયે,
વર્તે એવું શુધ્ધસ્વરૂપનું ધ્યાન જો.

અપૂર્વ અવસર૦ ૩

આત્મસ્થિરતા ત્રણ સંક્ષિપ્ત યોગની,
મુખ્યપણે તો વર્તે દેહપર્યંત જો;
ઘોર પરિષહ કે ઉપસર્ગ ભયે કરી,
આવી શકે નહીં તે સ્થિરતાનો અંત જો.

અપૂર્વ અવસર૦ ૪

સંયમના હેતુથી યોગપ્રવર્તના,
સ્વરૂપલક્ષે જિનઆજ્ઞા આધીન જો;
તે પણ ક્ષણ ક્ષણ ઘટતી જાતી સ્થિતિમાં;
અંતે થાયે નિજસ્વરૂપમાં લીન જો.

અપૂર્વ અવસર૦ ૫

પંચ વિષયમાં રાગદ્વેષ વિરહિતતા,
પંચ પ્રમાદે ન મળે મનનો ક્ષોભ જો;
દ્રવ્ય, ક્ષેત્રને કાળ ભાવ પ્રતિબંધવણ,
વિચરવું ઉદયાધીન પણ વીત લોભ જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૬

ક્રોધ પ્રત્યે તો વર્તે ક્રોધસ્વભાવતા,
માન પ્રત્યે તો દીનપણાનું માન જો;
માયા પ્રત્યે માયા સાક્ષી ભાવની,
લોભ પ્રત્યે નહીં લોભ સમાન જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૭

બહુ ઉપસર્ગકર્ત્તા પ્રત્યે પણ ક્રોધ નહીં,
વંદે ચક્રિ તથાપિ ન મળે માન જો;
દેહ જાય પણ માયા થાય ન રોમમાં,
લોભ નહીં છો પ્રબળ સિદ્ધિ નિદાન જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૮

નગ્નભાવ, મુંડભાવ, સહ અસ્નાનતા,
અદંત ધોવન આદિ પરમ પ્રસિધ્ધ જો;
કેશ, રોમ, નખ, કે અંગે શૃંગાર નહીં,
દ્રવ્યભાવ સંયમમય નિર્ગંથ સિદ્ધ જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૯

શત્રુ મિત્રપ્રત્યે વર્તે સમદર્શિતા,
માન અમાને વર્તે તેજ સ્વભાવ જો;
જીવિત, કે મરણે નહીં ન્યૂનાધિકતા,
ભવ મોક્ષે પણ શુદ્ધ વર્તે સમભાવ જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૧૦

એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં,
વળી પર્વતમાં વાઘ સિંહ સંયોગ જો,
અડોલ આસન ને મનમાં નહીં ક્ષોભતા,
પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૧૧

ઘોર તપશ્ચર્યામાં પણ મનને તાપ નહીં,
સરસ અન્ને નહીં, મનને પ્રસન્નભાવ જો,
રજકણ કે રિધ્ધિ વૈમાનિકદેવની,
સર્વે માન્યા પુદગલ એક સ્વભાવ જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૧૨

એમ પરાજય કરીને ચારિત્રમોહનો,
આવું ત્યાં જ્યાં કરણ અપૂર્વ ભાવ જો;
શ્રેણી ક્ષપકતણી કરીને આરૂઢતા,
અનન્ય ચિંતન અતિશય શુદ્ધ સ્વભાવ જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૧૩

મોહ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર તરી કરી,
સ્થિતિ ત્યાં જ્યાં ક્ષીણમોહગુણસ્થાન જો;
અંત સમય ત્યાં પૂર્ણ સ્વરૂપ વીતરાગ થઇ.
પ્રગટાવું નિજ કેવલજ્ઞાન નિધાન જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૧૪

ચાર કર્મ ઘનઘાતી તે વ્યવચ્છેદ જ્યાં,
ભવના બીજતણો આત્યંતિક નાશ જો;
સર્વભાવ જ્ઞાતા દ્રષ્ટા સહ શુદ્ધતા,
કૃતકૃત્ય પ્રભુ વીર્ય અનંત પ્રકાશ જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૧૫

વેદનીયાદિ ચાર કર્મ વર્ત્ત જહાં.
બળી સીંદરીવત્ આકૃતિ માત્ર જો;
તે દેહાયુષ આધીન જેની સ્થિતિ છે,
આયુષ પૂર્ણે મટિયે દૈહિક પાત્ર જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૧૬

મન વચન કાયા ને કર્મની વર્ગણા,
છુટે જહાં સકળ પુદ્દગળ સંબંધ જો;
એવું અયોગિ ગુણસ્થાનક ત્યાં વર્ત્તતું,
મહાભાગ્ય સુખદાયક પૂર્ણ અબંધ જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૧૭

એક પરમાણુંમાત્રની મળે ન સ્પર્શતા,
પૂર્ણ કલંકરહિત અડોલ સ્વરૂપ જો;
શુદ્ધ નિરંજન ચૈતન્યમૂર્તિ અનન્યમય,
અગુરૂ લઘુ અમૂર્ત સહજપદરૂપ જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૧૮

પૂર્વપ્રયોગાદિ કારણના યોગથી,
ઉર્ધ્વગમન સિધ્ધાલય પ્રાપ્ત સુસ્થિત જો.
સાદિ અનંત અનંત સમાધિ સુખમાં,
અનંત દર્શન, જ્ઞાન, અનંતસહિત જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૧૯

જે પદ શ્રી સર્વજ્ઞે દીઠું જ્ઞાનમાં,
કહી શક્યા નહીં પણ તે શ્રી ભગવાન્ જો;
તેહ સ્વરૂપને અન્ય વાણી તે શું કહે?
અનુભવગોચર માત્ર રહ્યું તે જ્ઞાન જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૨૦

એહ પરમપદપ્રાપ્તિનું કર્યું ધ્યાન મેં,
ગજા વગરને હાલ મનોરથરૂપ જો;
તોપણ નિશ્ચય રાજચંદ્ર મનને રહ્યો,
પ્રભુ આજ્ઞાએ થાશું તેજ સ્વરૂપ જો.
અપૂર્વ અવસર૦ ૨૧

મૂળ માર્ગ–રહસ્ય.

ૐ

શ્રી સદ્‌ગુરૂ–ચરણાયનમઃ

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.
કરી વૃત્તિ અખંડ સન્મુખ,
મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.
નો'ય પૂજાદિની જો કામના રે,
નો'ય વ્હાલું અંતર ભવદુઃખ.
મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે. ૧

કરી જો જો વચનની તુલના રે,
જો જો શોધીને જિન સિદ્ધાંત,
મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.
માત્ર કહેવું પરમાર્થ હેતુથી રે,
કોઈ પામે મુમુક્ષુ વાત.
મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે. ૨

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની શુદ્ધતા રે,
એકપણે અને અવિરૂદ્ધ.
મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.
જિન મારગ તે પરમાર્થથી રે,

એમ કહ્યું સિધ્ધાંતે બુદ્ધ,
મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે. ૩

લિગ અને ભેદો જે વૃતના રે,
દ્રવ્ય દેશ કાળાદિ ભેદ,
મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.
પણ જ્ઞાનાદિની જે શુધ્ધતા રે,
તે તો ત્રણે કાળે અભેદ.
મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે. ૪

હવે જ્ઞાન દર્શનાદિ શબ્દનો રે,
સંક્ષેપે સુણો પરમાર્થ,
મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.
તેને જોતાં વિચારી વિશેષથી રે,
સમજાશે ઉત્તમ આત્માર્થ
મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે. ૫

છે દેહાદિથી ભિન્ન આત્મા રે,
ઉપયોગી સદા અવિનાશ.
મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.
એમ જાણે સદ્દગુરૂ ઉપદેશથી રે,
કહ્યું જ્ઞાન તેનું નામ ખાસ.
મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે. ૬

જે જ્ઞાને કરીને જાણિયું રે,
તેની વર્તે છે શુધ્ધ પ્રતીત,
  મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.
કહ્યું ભગવંતે દર્શન તેહને રે,
જેનું બીજું નામ સમકીત.
  મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે. ૭

જેમ આવી પ્રતીતિ જીવની રે,
જાણ્યો સર્વેથી ભિન્ન અસંગ,
  મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.
તેવો સ્થિર સ્વભાવ તે ઉપજે રે,
નામ ચારિત્ર તે અણુલિંગ.
  મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે. ૮

તે ત્રણે અભેદ પરિણામથી રે,
જ્યારે વર્ત્તે તે આત્મારૂપ,
  મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.
તેહ મારગ જિનનો પામિયો રે,
કિંવા પામ્યો તે નિજ સ્વરૂપ.
  મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે. ૯

એવા મૂળ જ્ઞાનાદિ પામવા રે,
અને જવા અનાદિ બંધ

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.

ઉપદેશ સદ્ગુરૂનો પામવા રે,

ટાળી સ્વછંદને પ્રતિબંધ.

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે. ૧૦

એમ દેવજિનંદે ભાખિયું રે,

મોક્ષ માર્ગનું શુધ્ધ સ્વરૂપ,

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે.

ભવ્ય જનોના હિતને કારણે રે,

સંક્ષેપે કહ્યું સ્વરૂપ,

મૂળ મારગ સાંભળો જિનનો રે. ૧૧

શ્રી આણંદ આશો સુદ ૨ ગુરૂ ૧૯૫૨

ૐ

પરમપદ પંથ અથવા વીતરાગ દર્શન.

ગીતિ.

પંથ પરમપદ બોધ્યો,

જેહ પ્રમાણે પરમ વીતરાગે:

તે અનુસરિ કહિશું,

પ્રણમીને તે પ્રભુ ભક્તિ રાગે. ૧

મુળ પરમપદ કારણ,
સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન ચરણ પૂર્ણ;
પ્રણમે એક સ્વભાવે,
શુધ્ધ સમાધિ ત્યાં પરિપૂર્ણ. ૨

જે ચેતન જડ ભાવો,
અવલોકયા છે મુનીંદ્ર સર્વજ્ઞે;
તેવી અન્તર આસ્થા,
પ્રગટયે દર્શન કહ્યું છે તત્વજ્ઞે. ૩

સમ્યક્ પ્રમાણ પૂર્વક,
તે તે ભાવો જ્ઞાન વિષે ભાસે;
સમ્યક્ જ્ઞાન કહ્યું તે,
સંશય, વિભ્રમ, મોહ ત્યાં નાસ્યે. ૪

વિષયારંભ નિવૃત્તિ,
રાગદ્વેષનો અભાવ જ્યાં થાય;
સહિત સમ્યક દર્શન,
શુદ્ધ ચરણ ત્યાં સમાધિ સદુપાય. ૫

ત્રણે અભિન્ન સ્વભાવે,
પરણમી આત્મસ્વરૂપ જ્યાં થાય;
પૂર્ણ પરમપદ પ્રાપ્તિ,
નિશ્ચયથી ત્યાં અનન્ય સુખદાય. ૬

જીવ, અજીવ પદાર્થો,
પુણ્ય, પાપ આશ્રવ તથા બન્ધ;
સંવર નિર્જરા મોક્ષ,
તત્ત્વ કહ્યાં નવ પદાર્થ સંબન્ધ. ૭

જીવ અજીવ વિષે તે,
નવે તત્ત્વનો સમાવેશ થાય,
વસ્તુ વિચાર વિશેષે,
ભિન્ન પ્રબોધ્યા મહાન્ મુનિરાય. ૮

શ્રીમદ્‌રાજચંદ્ર સ્વઆત્મદશા પ્રકાશ.

ધન્ય રે દિવસ આ અહો,
જાગી રે શાંતિ અપૂર્વ રે;
દશ વર્ષે રે ધારા ઉલસી,
મટયો ઉદયકર્મનો ગર્વ રે.
ધન્ય રે દિવસ આ અહો. ૧

ઓગણીસસેં ને એકતાળીસેં,
આવ્યો અપૂર્વ અનુસાર રે;
ઓગણીસસેં ને બેતાલીસેં,
અદ્‌ભુત વૈરાગ્યધાર રે.
ધન્ય રે દિવસ આ અહો. ૨

ઓગણીસસેં ને સુડતાલીસેં,
સમકીત શુધ્ધ પ્રકાસ્યું રે;
શ્રુત અનુભવ વધતી દશા,
  નિજ સ્વરૂપ અવભાસ્યું રે.
  ધન્ય રે દિવસ આ અહો. ૩

ત્યાં આવ્યો રે ઉદય કારમો,
પરિગ્રહ કાર્ય પ્રપંચ રે,
જેમ જેમ તે હડસેલીએ,
  તેમ વધે ન ઘટે રંચ રે.
  ધન્ય રે દિવસ આ અહો. ૪

વધતું એમ જ ચાલિયું,
હવે દીસે ક્ષીણ કાંઇ રે;
ક્રમે કરીને રે તે જશે,
  એમ ભાસે મનમાંહિ રે.
  ધન્ય રે દિવસ આ અહો. ૫

યથા હેતુ જે ચિત્તનો,
સત્ય ધર્મનો ઉધ્ધાર રે;
થશે અવસ્ય આ દેહથી,
  એમ થયો નિરધાર રે.
  ધન્ય રે દિવસ આ અહો. ૬

આવી અપૂર્વ વૃત્તિ અહો,
થશે અપ્રમત્ત યોગ રે;
કેવળ લગભગ ભૂમિકા,
સ્પર્શીને દેહ વિયોગ રે.
ધન્ય રે દિવસ આ અહો. ૭

અવશ્ય કર્મનો ભોગ છે,
બાકી રહ્યો અવશેષ રે;
તેથી દેહ એક જ ધારીને,
જાશું સ્વરૂપ સ્વદેશ રે.
ધન્ય રે દિવસ આ અહો. ૮

વવાણીયા ચૈત્ર સુદ ૩ રવિ. ૧૯૫૩.

(૧)

જડ ને ચૈતન્ય બન્ને દ્રવ્યનો સ્વભાવ ભિન્ન,
સુપ્રતિતપણે બન્ને જેને સમજાય છે.
સ્વરૂપ ચેતન નિજ જડ છે સંબંધ માત્ર,
અથવા તે જ્ઞેય પણ પરદ્રવ્યમાંય છે.

એવો અનુભવનો પ્રકાશ ઉલ્લાસિત થયો,
જડથી ઉદાસી તેને આત્મવૃત્તિ થાય છે.
કાયાની વિસારી માયા, સ્વરૂપે શમાયા એવા,
નિર્ગ્રંથનો પંથ ભવ અન્તનો ઉપાય છે.

(૨)

દેહ જીવ એકરૂપે ભાસે છે અજ્ઞાન વડે,
ક્રિયાની પ્રવૃત્તિ પણ તેથી તેમ થાય છે.
જીવની ઉત્પત્તિ અને રોગ શોક દુઃખ મૃત્યુ,
દેહનો સ્વભાવ જીવ પદમાં જણાય છે.
એવો જે અનાદિ એક રૂપનો મિથ્યાત્વભાવ
જ્ઞાનીના વચન વડે દુર થઇ જાય છે.
ભાસે જડ ચૈતન્યનો પ્રગટ સ્વભાવ ભિન્ન,
બન્ને દ્રવ્ય નિજ નિજ રૂપે સ્થિત થાય છે.

(૩)

જન્મ, જરાને મૃત્યુ
મુખ્ય દુઃખના હેતુ,
કારણ તેના બે કહ્યાં,
રાગ–દ્વેષ અણ હેતુ.

(૪)

વચનામૃત વીતરાગના,
પરમ શાંતરસ મૂળ,
ઔષધ જે ભવ રોગનાં,
કાયરને પ્રતિકુળ

(૫)

પ્રાણી માત્રનો રક્ષક, બંધવ અને હિતકારી એવો કોઇ ઉપાય હોય તો તે વીતરાગનો ધર્મજ છે.

(૬)

સંતજનો! જિનવરેંદ્રોએ લોકાદિ જે સ્વરૂપ નિરૂપણ કર્યાં છે, તે અલંકારીક ભાષામાં યોગાભ્યાસ અને લોકાદિ સ્વરૂપનું નિરૂપણ છે, જે પૂર્ણ યોગાભ્યાસ વિના જ્ઞાનગોચર થવા યોગ્ય નથી. માટે તમે તમારાં અપૂર્ણ જ્ઞાનને આધારે વીતરાગનાં વાકયોનો વિરોધ કરતા નહિ. પણ યોગનો અભ્યાસ કરી પૂર્ણતાએ તે સ્વરૂપના જ્ઞાતા થવાનું રાખજો.

મુંબઇ, કા. વદ ૧૨ ૧૮૫૬.

સદ્‌ગુરૂના ઉપદેશથી, સમજે જિનનું રૂપ;
તો તે પામે નિજદશા, જિન છે આતમ સ્વરૂપ. ૧

પામ્યા શુધ્ધ સ્વભાવને, છે જિન તેથી પૂજ્ય,

સમજો જિન સ્વભાવ તો, આત્મભાનનો ગુંજય. ૨

સ્વરૂપ સ્થિત ઇચ્છા રહિત, વિચરે પૂર્વ પ્રયોગ;
અપૂર્વવાણી પરમશ્રુત, સદ્‌ગુરૂ લક્ષણ યોગ્ય. ૩

અંતિમ સંદેશો.

પરમાર્થ માર્ગ અથવા શુદ્ધ આત્મપદ પ્રકાશ.

ૐ શ્રી જીનપરમાત્મને નમઃ–

(૧)

ઇચ્છે છે જે જોગી જન, અનંત સુખ સ્વરૂપ;
મૂળ શુધ્ધ તે આત્મપદ, સયોગી જિનસ્વરૂપ. ૧

આત્મસ્વભાવ અગમ્ય તે, અવલંબન આધાર;
જિનપદથી દર્શાવિયો, તેહ સ્વરૂપપ્રકાર. ૨

જિનપદ નિજપદ એકતા, ભેદ ભાવ નહીં કાંઇ;
લક્ષ થવાને તેહનો, કહ્યાં શાસ્ત્ર સુખદાઈ. ૩

જિનપ્રવચન દુર્ગમ્યતા, થાકે અતિ મતિમાન;
અવલંબન શ્રી સદ્‌ગુરૂ, સુગમ અને સુખખાણ. ૪

ઉપાસના જિનચરણની, અતિશય ભક્તિ સહિત;
મુનિજન સંગતિ રતિ અતિ, સંયમ યોગ ઘટિત. ૫

ગુણ પ્રમોદ અતિશય રહે, રહે અંતર્મુખ યોગ;
પ્રાપ્તિ શ્રી સદ્ગુરુવડે, જિનદર્શન અનુયોગ. ૬

પ્રવચન સમુદ્ર બિંદુમાં, ઉલટી આવે એમ;
પૂર્વ ચૌદની લબ્ધિનું, ઉદાહરણ પણ તેમ. ૭

વિષય વિકાર સહીત જે, રહ્યા મતિના યોગ;
પરિણામની વિષમતા, તેને યોગ અયોગ. ૮

મંદ વિષય ને સરળતા, સહ આજ્ઞા સુવિચાર;
કરુણા કોમળતાદિ ગુણ, પ્રથમ ભૂમિકા ધાર. ૯

રોકયા શબ્દાદિક વિષય, સંયમ સાધન રાગ;
જગત ઇષ્ટ નહીં આત્મથી, મધ્ય પાત્ર મહા ભાગ્ય. ૧૦

નહીં તૃષ્ણા જીવ્યા તણી, મરણ યોગ નહીં ક્ષોભ,
મહા પાત્ર તે માર્ગના, પરમ યોગ જિત લોભ. ૧૧

(૨)

આવ્યે બહુ સમ દેશમાં છાયા જાય સમાઇ;
આવ્યે તેમ સ્વભાવમાં, મન સ્વરૂપ પણ જાઇ. ૧

ઉપજે મોહ વિકલ્પથી, સમસ્ત આ સંસાર
અંતર્મુખ અવલોકતાં, વિલય થતાં નહીં વાર. ૨

(૩)

સુખ ધામ અનંત સુસંત ચહી,
દિન રાત્ર રહે તદ ધ્યાન મહીં.
પ્રશાંતિ અનંત સુધામય જે,
પ્રણુમું પદ તે વરતે જય તે. ૧

આત્મસિદ્ધિ શાસ્ત્ર.

ૐ

શ્રી સદ્ગુરુ ચરણાય નમઃ

૧. જે સ્વરૂપ સમજ્યા વિના, પામ્યો દુઃખ અનંત;
સમજાવ્યું તે પદ નમું, શ્રી સદ્ગુરુ ભગવંત. ૧.

૨. વર્તમાન આ કાળમાં, મોક્ષમાર્ગ બહુ લોપ,
વિચારવા આત્માર્થીને, ભાખ્યો અત્ર અગોપ્ય. ૨.

૩. કોઇ ક્રિયા જડ થઈ રહ્યા, શુષ્કજ્ઞાનમાં કોઇ;
માને મારગ મોક્ષનો, કરુણા ઉપજે જોઇ. ૩.

૪. બાહ્ય ક્રિયામાં રાચતાં, અંતર્ભેદ ન કાંઇ;
જ્ઞાનમાર્ગ નિષેધતાં, તેહ ક્રિયાજડ આંહિ. ૪.

૫. બંધ મોક્ષ છે કલ્પના, ભાખે વાણીમાંહિ;
વર્તે મોહાવેશમાં, શુષ્કજ્ઞાની તે આંહિ. ૫.

૬. વૈરાગ્યાદિ સફળ તો, જો સહ આતમજ્ઞાન;
તેમજ આતમજ્ઞાનની, પ્રાપ્તિતણાં નિદાન. ૬.

૭. ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમાં, થાય ન તેને જ્ઞાન;
અટકે ત્યાગ વિરાગમાં, તો ભૂલે, નિજ ભાન. ૭.

૮. જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, તહાં સમજવું તેહ;
ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે, આત્માર્થી જન એહ. ૮.

૯. સેવે સદ્‌ગુરૂચરણને, ત્યાગી દઈ નિજપક્ષ;
પામે તે પરમાર્થને, નિજપદનો લે લક્ષ. ૯.

૧૦. આત્મજ્ઞાન સમદર્શિતા, વિચરે ઉદય પ્રયોગ;
અપૂર્વ વાણી, પરમશ્રુત, સદ્‌ગુરૂ લક્ષણ યોગ. ૧૦.

૧૧. પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરૂ સમ નહીં, પરોક્ષજીન ઉપકાર;
એવો લક્ષ થયા વિના, ઉગે ન આત્મવિચાર. ૧૧.

૧૨. સદ્‌ગુરૂના ઉપદેશ વણ, સમજાય ન જીનરૂપ;
સમજ્યાવણ ઉપકારશો ? સમજ્યે જીન સ્વરૂપ. ૧૨.

૧૩. આત્માદિ અસ્તિત્વના, જેહ નિરૂપક શાસ્ત્ર;
પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરૂયોગ નહીં, ત્યાં આધાર સુપાત્ર. ૧૩.

૧૪. અથવા સદ્‌ગુરુએ કહ્યાં, જે અવગાહન કાજ;
તે તે નિત્ય વિચારવાં, કરી મતાંતર ત્યાજ. ૧૪.

૧૫. રોકે જીવ સ્વચ્છંદ તો, પામે અવશ્ય મોક્ષ;
પામ્યા એમ અનંત છે, ભાખ્યું જિન નિર્દોષ, ૧૫.

૧૬. પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરૂ યોગથી, સ્વચ્છંદ તે રોકાય;
અન્ય ઉપાય કર્યા થકી, પ્રાયે બમણો થાય. ૧૬.

૧૭. સ્વચ્છંદ, મત આગ્રહ તજી, વર્તે સદ્‌ગુરૂ લક્ષ;
સમકિત તેને ભાખિયું, કારણ ગણી પ્રત્યક્ષ. ૧૭.

૧૮. માનાદિક શત્રુ મહા, નિજછંદે ન મરાય;
જાતાં સદ્‌ગુરૂ શરણમાં, અલ્પ પ્રયાસે જાય. ૧૮.

૧૯. જે સદ્‌ગુરુ ઉપદેશથી. પામ્યો કેવળજ્ઞાન;
ગુરૂ રહ્યા છદ્મસ્થ પણ, વિનય કરે ભગવાન. ૧૯.

૨૦. એવો માર્ગ વિનય તણો, ભાખ્યો શ્રી વીતરાગ;
મૂળ હેતુ એ માર્ગનો, સમજે કોઇ સુભાગ્ય. ૨૦.

૨૧. અસદ્‌ગુરૂએ વિનયનો, લાભ લહે જો કાંઇ;
મહામોહિનિય કર્મથી, બુડે ભવજળ માંહિ. ૨૧.

૨૨. હોય મુમુક્ષુ જીવ તે, સમજે એહ વિચાર;
હોય મતાર્થી જીવ તે, અવળો લે નિર્ધાર. ૨૨.

૨૩. હોય મતાર્થી તેહને, થાય ન આતમ લક્ષ;
તેહ મતાર્થી લક્ષણો, અહીં કહ્યાં નિર્પક્ષ. ૨૩.

મતાર્થીલક્ષણ.

૧. બાહ્યત્યાગ પણ જ્ઞાન નહીં, તે માને ગુરૂ સત્ય;
અથવા નિજકુળધર્મના, તે ગુરૂમાંજ મમત્વ. ૨૪.

૨. જે જિનદેહ પ્રમાણ ને, સમવસરણાદિ સિદ્ધિ;
વર્ણન સમજે જિનનું, રોકિ રહે નિજ બુદ્ધિ. ૨૫.

૩. પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરૂયોગમાં, વર્તે દૃષ્ટિ વિમુખ;
અસદ્‌ગુરૂને દઢ કરે, નિજમાનાર્થે મુખ્ય. ૨૬.

૪. દેવાદિ ગતિ ભંગમાં, જે સમજે શ્રુતજ્ઞાન;
માને નિજમતવેષનો, આગ્રહ મુકિત નિદાન. ૨૭.

૫. લહ્યું સ્વરૂપ ન વૃત્તિનું, ગ્રહ્યું વ્રત અભિમાન;
ગ્રહે નહીં પરમાર્થને, લેવા લૌકિક માન. ૨૮.

૬. અથવા નિશ્ચયનય ગ્રહે, માત્ર શબ્દની માંય;
લોપે સદ્‌વ્યવહારને, સાધન રહિત થાય. ૨૯.

૭. જ્ઞાનદશા પામ્યો નહીં, સાધનદશા ન કાંઇ;
પામે તેનો સંગ જે, તે બુડે ભવમાંહિ. ૩૦.

૮. એ પણ જીવ મતાર્થમાં, નિજમાનાદિ કાજ;
પામે નહીં પરમાર્થને, અન્ અધિકારીમાંજ. ૩૧.

૯. નહીં કષાય ઉપશાંતતા, નહીં અંતર્-વૈરાગ્ય;
સરળપણું ન મધ્યસ્થતા, એ મતાર્થી દુર્ભાગ્ય. ૩૨.

૧૦. લક્ષણ કહ્યાં મતાર્થીનાં, મતાર્થ જાવા કાજ.
હવે કહું આત્માર્થીનાં; આત્મ-અર્થ સુખકાજ. ૩૩.

આત્માર્થીલક્ષણ.

૧. આત્મજ્ઞાન ત્યાં મુનિપણું, તે સાચા ગુરૂ હોય;
બાકી કુળગુરૂકલ્પના, આત્માર્થી નહીં જોય. ૩૪.

૨. પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરૂપ્રાપ્તિનો, ગણે પરમ ઉપકાર;
ત્રણે યોગ એકત્વથી, વર્તે આજ્ઞાધાર. ૩૫.

૩. એક હોય ત્રણ કાળમાં, પરમારથનો પંથ;
પ્રેરે તે પરમાર્થને, તે વ્યવહાર સમંત, ૩૬

૪. એમ વિચારી અંતરે, શોધે સદ્ગુરૂ યોગ;
   કામ એક આત્માર્થનું, બીજો નહીં મનરોગ. ૩૭.

૫. કષાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ;
   ભવે ખેદ, પ્રાણીદયા, ત્યાં આત્માર્થ નિવાસ. ૩૮.

૬. દશા ન એવી જ્યાં સુધી, જીવ લહે નહીં જોગ;
   મોક્ષમાર્ગ પામે નહીં, મટે ન અંતર રોગ. ૩૯.

૭. આવે જ્યાં એવી દશા, સદ્ગુરૂબોધ સુહાય;
   તે બોધે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે સુખદાય. ૪૦

૮. જ્યાં પ્રગટે સુવિચારણા, ત્યાં પ્રગટે નિજજ્ઞાન;
   જે જ્ઞાને ક્ષય મોહ થઈ, પામે પદ નિર્વાણ. ૪૧.

૯. ઉપજે તે સુવિચારણા, મોક્ષમાર્ગ સમજાય,
   ગુરૂશિષ્ય સંવાદથી, ભાખું ષટ્પદ આંહિ. ૪૨.

ષટ્પદનામકથન.

૧. '[૧]આત્મા છે,' '[૨]તે નિત્ય છે,' '[૩]છે કર્ત્તા નિજકર્મ;'
   '[૪]છે ભોકતા,' વળી '[૫]મોક્ષ છે,' '[૬]મોક્ષ ઉપાય સુધર્મ'. ૪૩.

૨. ષટ્સ્થાનક સંક્ષેપમાં, ષટ્દર્શન પણ તેહ;
સમજાવા પરમાર્થને, કહ્યાં જ્ઞાનીએ એહ. ૪૪.

(૧) શંકા.—શિષ્ય ઉવાચ.

(આત્માના હોવાપણારૂપ પ્રથમ સ્થાનકની
(શિષ્ય શંકા કહે છેઃ—)

૧. નથી દૃષ્ટિમાં આવતો, નથી જણાતું રૂપ;
બીજો પણ અનુભવ નહીં, તેથી ન જીવસ્વરૂપ. ૪૫.

૨. અથવા દેહજ આતમા, અથવા ઇંદ્રિય પ્રાણ;
મિથ્યા જુદો માનવો, નહીં જુદું એંધાણ. ૪૬.

૩. વળી જો આત્મા હોય તો, જણાય તે નહીં કેમ?
જણાય જો તે હોય તો, ઘટ પટ આદિ જેમ. ૪૭.

૪. માટે છે નહીં આતમા, મિથ્યા મોક્ષ ઉપાય;
એ અંતર શંકાતણો, સમજાવો સદુપાય. ૪૮.

(૧) સમાધાન.-સદ્ગુરૂ ઉવાચ.

(‘આત્મા છે,’ એમ સદ્ગુરૂ સમાધાન કરે છેઃ—)

૧. ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહ સમાન;
પણ તે બન્ને ભિન્ન છે, પ્રગટ લક્ષણે ભાન, ૪૯.

૨. ભાસ્યો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહ સમાન;
પણ તે બન્ને ભિન્ન છે, જેમ અસિને મ્યાન. ૫૦.

૩. જે દ્રષ્ટા છે દૃષ્ટિનો, જે જાણે છે રૂપ,
અબાધ્ય અનુભવ જે રહે, તે છે જીવસ્વરૂપ. ૫૧.

૪. છે ઇંદ્રિય પ્રત્યેકને, નિજ નિજ વિષયનું જ્ઞાન;
પાંચ ઇંદ્રિના વિષયનું, પણ આત્માને ભાન. ૫૨.

૫. દેહ ન જાણે તેહને, જાણે ન ઇંદ્રિય પ્રાણ;
આત્માની સત્તાવડે, તેહ પ્રવર્તે જાણ. ૫૩.

૬. સર્વ અવસ્થાને વિષે, ન્યારો સદા જણાય;
પ્રગટ રૂપ ચૈતન્યમય. એ એંધાણે સદાય. ૫૪.

૭. ઘટ પટ આદિ જાણ તું, તેથી તેને માન;
જાણનાર તે માન નહીં, કહિયે કેવું જ્ઞાન ? ૫૫.

૮. પરમ બુદ્ધિ કૃષ દેહમાં, સ્થૂળદેહ મતિ અલ્પ;
દેહ હોય જો આત્મા, ઘટે ન આમ વિકલ્પ. ૫૬.

૯. જડ ચેતનનો ભિન્ન છે, કેવળ પ્રગટ સ્વભાવ;
એકપણું પામે નહીં, ત્રણે કાળ દ્વયભાવ. ૫૭.

૧૦. આત્માની શંકા કરે, આત્મા પોતે આપ;
શંકાનો કરનાર તે, અચરજ એહ અમાપ. ૫૮.

---

(૨). શંકા-શિષ્ય ઉવાચ.

(આત્મા નિત્ય નથી, એમ શિષ્ય કહે છે:—)

૧. આત્માના અસ્તિત્વના, આપે કહ્યા પ્રકાર;
સંભવ તેનો થાય છે, અંતર કર્યે વિચાર. ૫૯.

૨. બીજી શંકા થાય ત્યાં, આત્મા નહીં અવિનાશ;
દેહયોગથી ઉપજે, દેહવિયોગે નાશ. ૬૦.

૩. અથવા વસ્તુ ક્ષણિક છે, ક્ષણે ક્ષણે પલટાય;
એ અનુભવથી પણ નહીં, આત્મા નિત્ય જણાય ૬૧.

(૫). સમાધાન —સદ્ગુરુ ઉવાચ.

(‘આત્મા નિત્ય છે.’ એમ સમાધાન કરે છેઃ—)

૧. દેહ માત્ર સંયોગ છે, વળી જડ, રૂપી, દૃશ્ય;
ચેતનનાં ઉત્પત્તિ લય, કોના અનુભવ વશ્ય. ૬૨.

૨. જેના અનુભવ વશ્ય એ, ઉત્પન્ન લયનું જ્ઞાન;
તે તેથી જુદા વિના, થાય ન કેમે ભાન. ૬૩.

૩. જે સંયોગો દેખિયે, તે તે અનુભવ દૃશ્ય;
ઉપજે નહિ સંયોગથી, આત્મા નિત્ય પ્રત્યક્ષ ૬૪.

૪. જડથી ચેતન ઉપજે, ચેતનથી જડ થાય;
એવો અનુભવ કોઇને, ક્યારે કદી ન થાય; ૬૫.

૫. કોઈ સંયોગોથી નહીં, જેની ઉત્પત્તિ થાય.
નાશ ન તેનો કોઈમાં, તેથી ‘નિત્ય’ સદાય. ૬૬.

૬. ક્રોધાદિ તરતમ્યતા, સર્પાદિકની માંય;
પૂર્વ જન્મ સંસ્કાર તે, જીવનિત્યતા ત્યાંય. ૬૭.

૭. આત્મા દ્રવ્યે નિત્ય છે પર્યાયે પલટાય;
બાળાદિ વય ત્રણ્યનું, જ્ઞાન એકને થાય. ૬૮.

૮. અથવા જ્ઞાન ક્ષણિકનું, જે જાણી વદનાર;
વદનારો તે ક્ષણિક નહીં, કર અનુભવ નિર્ધાર. ૬૯.

૯. ક્યારે કોઈ વસ્તુનો, કેવળ હોય ન નાશ;
ચેતન પામે નાશ તો કેમાં ભળે? તપાસ. ૭૦.

(૩). શંકા.--શિષ્ય ઉવાચ.

(આત્મા કર્મનો કર્તા નથી, એમ શિષ્ય કહે છે:)

૧. કર્તા જીવ ન કર્મનો, કર્મજ કર્ત્તા કર્મ;
અથવા સહજ સ્વભાવ કાં, કર્મ જીવનો ધર્મ. ૭૧.

૨. આત્મા સદા અસંગને, કરે પ્રકૃતિ બંધ;
અથવા ઈશ્વર પ્રેરણા, તેથી જીવ અબંધ. ૭૨.

૩. માટે મોક્ષ-ઉપાયનો, કોઇ ન હેતુ જણાય;
કર્મતણું કર્ત્તાપણું, કાં નહીં કાં નહીં જાય? ૭૩.

(૩). સમાધાન.—સદ્ગુરૂ ઉવાચ.

(કર્મનું કર્ત્તાપણું આત્માને જે પ્રકારે છે તે પ્રકારે સમાધાન સદ્ગુરૂ કરે છેઃ—)

૧. હોય ન ચેતન પ્રેરણા, કોણ ગ્રહે તો કર્મ ?
જડસ્વભાવ નહીં પ્રેરણા, જુઓ વિચારી ધર્મ. ૭૪.

૨. જો ચેતન કરતું નથી, થતાં નથી તો કર્મ;
તેથી સહજ સ્વભાવ નહીં, તેમજ નહીં જીવધર્મ. ૭૫.

૩. કેવળ હોત અસંગ જો, ભાસત તને ન કેમ ?
અસંગ છે પરમાર્થથી, પણ નિજ ભાને તેમ. ૭૬.

૪. કર્ત્તા ઇશ્વર કો નહીં, ઇશ્વર શુદ્ધ સ્વભાવ;
અથવા પ્રેરક તે ગણ્યે, ઇશ્વર દોષ પ્રભાવ. ૭૭.

૫. ચેતન જો નિજભાનમાં, કર્ત્તા આપ સ્વભાવ,
વર્તે નહીં નિજભાનમાં, કર્ત્તા કર્મ પ્રભાવ. ૭૮.

———

(૪). શંકા.-શિષ્ય ઉવાચ.

(તે કર્મનું ભોક્તાપણું જીવને નહીં હોય?)

એમ શિષ્ય કહે છે:—

૧. જીવ કર્મ કર્ત્તા કહો, પણ ભોકતા નહીં સોય,
શું સમજે જડ કર્મ કે, ફળ પરિણામી હોય? ૭૯.

૨. ફળદાતા ઇશ્વર ગણ્યે, ભોકતાપણું સધાય;
એમ કહે ઇશ્વરતણું, ઇશ્વરપણું જ જાય. ૮૦.

૩. ઈશ્વર સિદ્ધ થયાવિના, જગત્‌નિયમ નહીં હોય;
પછી શુભાશુભ કર્મનાં ભોગ્યસ્થાન નહિં કોય. ૮૧.

(૪). સમાધાન.-સદ્‌ગુરૂ ઉવાચ.

(જીવને પોતાના કરેલાં કર્મનું ભોકતાપણું છે, એમ સદ્‌ગુરૂ સમાધાન કરે છે:—)

૧. ભાવકર્મ નિજકલ્પના, માટે ચેતનરૂપ;
જીવવીર્યની સ્ફુરણા, ગ્રહણ કરે જડધૂપ. ૮૨.

૨. ઝેર સુધા સમજે નહીં, જીવ ખાય ફળ થાય;
એમ શુભાશુભ કર્મનું, ભોક્તાપણું જણાય. ૮૩.

૩. એક રાંક ને એક નૃપ, એ આદિ જે ભેદ;
કારણવિના ન કાર્ય તે, એજ શુભાશુભ વેદ્ય. ૮૪.

૪. ફળદાતા ઈશ્વરતણી, એમાં નથી જરૂર;
કર્મ સ્વભાવે પરિણમે, થાય ભોગથી દૂર. ૮૫.

૫. તે તે ભોગ્ય વિશેષનાં, સ્થાનક દ્રવ્ય સ્વભાવ;
ગહન વાત છે શિષ્ય આ, કહી સંક્ષેપે સાવ. ૮૬.

(૫). શંકા-શિષ્ય ઉવાચ.

(જીવનો તે કર્મથી મોક્ષ નથી, એમ શિષ્ય કહે છે:—)

૧. કર્ત્તા, ભોક્તા જીવ હો, પણ તેનો નહીં મોક્ષ;
વીત્યો કાળ અનંત પણ, વર્તમાન છે દોષ. ૮૭.

૨. શુભ કરે ફળ ભોગવે, દેવાદિ ગતિમાંય;
અશુભ કરે નરકાદિ ફળ, કર્મ રહિત ન ક્યાંય. ૮૮.

(૫). સમાધાન.--સદ્ગુરૂ ઉવાચ.

(તે કર્મથી જીવનો મોક્ષ થઇ શકે છે, એમ સદ્ગુરૂ સમાધાન કરે છે:—)

૧. જેમ, શુભાશુભ કર્મપદ, જાણ્યાં સફળ પ્રમાણ;
તેમ નિવૃત્તિ સફળતા, માટે મોક્ષ સુજાણ. ૮૯.

૨ વિત્યો કાળ અનંત તે, કર્મ શુભાશુભ ભાવ;
તેહ શુભાશુભ છેદતાં ઉપજે મોક્ષ સ્વભાવ. ૯૦.

૩. દેહાદિ સંયોગનો, આત્યંતીક વિયોગ,
સિદ્ધ મોક્ષ શાશ્વત પદે, નિજ અનંત સુખભોગ. ૯૧.

(૬). શંકા.--શિષ્ય ઉવાચ.

(મોક્ષનો ઉપાય નથી, એમ શિષ્ય કહે છે:—)

૧. હોય કદાપિ મોક્ષપદ, નહીં અવિરોધ ઉપાય;
કર્મો કાળ અનંતના, શાથી છેદ્યાં જાય? ૯૨.

૨. અથવા મત દર્શન ઘણાં, કહે ઉપાય અનેક;
તેમાં મત સાચો કિયો? બને ન એહ વિવેક. ૯૩.

૩. કઇ જાતિમાં મોક્ષ છે ? કયા વેષમાં મોક્ષ ?
એનો નિશ્ચય ના બને, ઘણા ભેદ એ દોષ. ૯૪.

૪. તેથી એમ જણાય છે, મળે ન મોક્ષ-ઉપાય;
જીવાદિ જાણ્યાતણો, શો ઉપકારજ થાય ? ૯૫.

૫. પાંચે ઉત્તરથી થયું, સમાધાન સર્વાંગ;
સમજું મોક્ષ-ઉપાય તો, ઉદય ઉદય સદ્ભાગ્ય. ૯૬.

(૬). સમાધાન.-સદ્ગુરૂ ઉવાચ.

(મોક્ષનો ઉપાય છે એમ સદ્ગુરૂ સમાધાન કરે છે:—)

૧. પાંચે ઉત્તરની થઇ, આત્મા વિષે પ્રતીત;
થાશે મોક્ષોપાયની, સહજ પ્રતીત એ રીત. ૯૭.

૨. કર્મભાવ અજ્ઞાન છે, મોક્ષભાવ નિજવાસ;
અંધકાર અજ્ઞાન સમ, નાશે જ્ઞાનપ્રકાશ. ૯૮.

૩. જે જે કારણ બંધનાં, તેહ બંધનો પંથ;
તે કારણ છેદક દશા, મોક્ષપંથ ભવ અંત. ૯૯.

૪. રાગ, દ્વેષ, અજ્ઞાન એ, મુખ્ય કર્મની ગ્રંથ;
થાય નિવૃત્તિ જેહથી, તેજ મોક્ષનો પંથ. ૧૦૦.

૫. આત્મા સત્ ચૈતન્યમય, સર્વાભાસરહિત;
જેથી કેવળ પામીયે, મોક્ષપંથ તે રીત. ૧૦૧.

૬. કર્મ અનંત પ્રકારનાં તેમાં મુખ્યે આઠ;
તેમાં મુખ્યે મોહનીય, હણાય તે કહું પાઠ. ૧૦૨.

૭. કર્મ મોહનિય ભેદ બે, દર્શન[૧], ચારિત્ર[૨] નામ;
હણે બોધ[૧] વીતરાગતા[૨], અચુક ઉપાય આમ, ૧૦૩.

૮. કર્મબંધ ક્રોધાદિથી, હણે ક્ષમાદિક તેહ;
પ્રત્યક્ષ અનુભવ સર્વને, એમાં શો સંદેહ? ૧૦૪.

૯. છોડી મત દર્શનતણો, આગ્રહ તેમ વિકલ્પ;
કહ્યો માર્ગ આ સાધશે, જન્મ તેહના અલ્પ, ૧૦૫.

૧૦. ષટ્પદનાં ષડ્પ્રશ્ન તેં, પૂછ્યા કરી વિચાર;
તે પદની સર્વાંગતા, મોક્ષમાર્ગ નિરધાર. ૧૦૬.

૧૧. જાતિ વેષનો ભેદ નહીં, કહ્યો માર્ગ જો હોય,
સાધે તે મુક્તિ લહે, એમાં ભેદ ન કોય. ૧૦૭.

૧૨ કષાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ;
ભવે ખેદ અંતર દયા તે કહિયે જીજ્ઞાસ. ૧૦૮.

૧૩. તે જિજ્ઞાસુ જીવને, થાય સદગુરૂ બોધ;
તો પામે સમકિતને, વર્ત્તે અંતર શોધ. ૧૦૯.

૧૪. મત દર્શન આગ્રહ તજી, વર્ત્તે સદ્ગુરૂલક્ષ;
લહે શુધ્ધ સમકિતતે, જેમાં ભેદ ન પક્ષ. ૧૧૦.

૧૫. વર્તે નિજ સ્વભાવનો, અનુભવ લક્ષ પ્રતીત;
વૃત્તિ વહે નિજભાવમાં, પરમાર્થે સમકિત. ૧૧૧.

૧૬. વર્ધમાન સમકિત થઇ, ટાળે મિથ્યાભાસ;
ઉદય થાય ચારિત્રનો વીતરાગ પદ વાસ. ૧૧૨.

૧૭. કેવળ નિજ સ્વભાવનું, અખંડ વર્તે જ્ઞાન;
કહિયે કેવળજ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ. ૧૧૩.

૧૮. કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પણ, જાગ્રત થતાં સમાય,
તેમ વિભાવ અનાદિનો, જ્ઞાન થતાં દૂર થાય. ૧૧૪.

૧૯. છુટે દેહાધ્યાસ તો, નહીં કર્ત્તા તું કર્મ;
નહીં ભોક્તા તું તેહનો, એજ ધર્મનો મર્મ. ૧૧૫.

૨૦. એજ ધર્મથી મોક્ષ છે, તું છો મોક્ષસ્વરૂપ;
અનંત દર્શન જ્ઞાન તું, અવ્યાબાધ સ્વરૂપ. ૧૧૬.

૨૧. શુદ્ધ, બુદ્ધ, ચૈતન્યઘન, સ્વયંજ્યોતિ સુખધામ;
બીજું કહિયે કેટલું ? કર વિચાર તો પામ. ૧૧૭.

૨૨. નિશ્ચય સર્વે જ્ઞાનિનો, આવી અત્ર સમાય;
ધરી મૌનતા એમ કહી, સહજસમાધિમાંય. ૧૧૮.

શિષ્ય બોધબીજપ્રાપ્તિ કથન.

૧. સદ્‌ગુરૂના ઉપદેશથી, આવ્યું અપૂર્વ ભાન;
નિજપદ નિજમાંહી લહ્યું દૂર થયું અજ્ઞાન. ૧૧૯.

૨. ભાસ્યું નિજસ્વરૂપ તે, શુદ્ધ ચેતના રૂપ;
અજર, અમર, અવિનાશિને, દેહાતીત સ્વરૂપ. ૧૨૦.

૩. કર્ત્તા ભોક્તા કર્મનો, વિભાવ વર્ત્તે જ્યાંય;
વૃત્તિ વહી નિજભાવમાં, થયો અકર્ત્તા ત્યાંય. ૧૨૧.

૪. અથવા નિજપરિણામ જે, શુદ્ધ ચેતનારુપ;
કર્ત્તા ભોક્તા તેહનો, નિર્વિકલ્પ સ્વરુપ. ૧૨૨.

૫. મોક્ષ કહ્યો નિજશુદ્ધતા તે પામે તે પંથ;
સમજાવ્યો સંક્ષેપમાં, સકળ માર્ગ નિર્ગ્રંથ. ૧૨૩.

૬. અહો ! અહો ! શ્રી સદ્‌ગુરુ, કરુણાસિંધુ અપાર;
આ પામરપર પ્રભુ કર્યો, અહો ! અહો ! ઉપકાર. ૧૨૪.

૭. શું પ્રભુચરણ કને ધરું, આત્માથી સૌ હીન;
તે તો પ્રભુએ આપીયો, વર્તું ચરણાધીન. ૧૨૫.

૮. આ દેહાદિ આજથી વર્તો પ્રભુઆધીન;
દાસ, દાસ, હું દાસ છું, તેહ પ્રભુનો દીન. ૧૨૬.

૯. ષટ્ સ્થાનક સમજાવીને, ભીન્ન બતાવ્યો આપ;
મ્યાનથકી તરવારવત્, એ ઉપકાર અમાપ. ૧૨૭.

ઉપસંહાર.

૧. દર્શન ષટે શમાય છે, આ ષટ્ સ્થાનકમાંહિ;
વિચારતાં વિસ્તારથી, સંશય રહે ન કાંઇ. ૧૨૮.

૨. આત્મભ્રાંતિ સમ રોગ નહીં, સદ્‌ગુરુ વૈદ્ય સુજાણ
ગુરૂઆજ્ઞાસમ પથ્ય નહીં, ઔષધ વિચાર ધ્યાન. ૧૨૯.

૩. જો ઇચ્છો પરમાર્થ તો, કરો સત્ય પુરૂષાર્થ;
ભવસ્થિતિ આદિ નામ લઈ, છેદો નહીં આત્માર્થ. ૧૩૦

૪. નિશ્ચયવાણી સાંભળી, સાધન તજવાં નોય;
નિશ્ચય રાખી લક્ષમાં, સાધન કરવાં સોય. ૧૩૧.

૫. નય નિશ્ચય એકાંતથી, આમાં નથી કહેલ;
એકાંતે વ્યવહાર નહીં, બન્ને સાથ રહેલ ૧૩૨

૬. ગચ્છમતની જે કલ્પના, તે નહીં સદ્‌વ્યવહાર;
ભાન નહીં નિજરૂપનું, તે નિશ્ચય નહીં સાર. ૧૩૩.

૭. આગળ જ્ઞાની થઇ ગયા, વર્તમાનમાં હોય;
થાશે કાળ ભવિષ્યમાં, માર્ગભેદ નહિ કોય. ૧૩૪.

૮. સર્વ જીવ છે સિદ્ધસમ. જે સમજે તે થાય;
સદ્‌ગુરૂઆજ્ઞા જિનદશા, નિમિત્ત કારણ માંય. ૧૩૫.

૯. ઉપાદાનનું નામ લઇ, એ જે તજે નિમિત્ત;
પામે નહીં સિદ્ધત્વને, રહે ભ્રાંતિમાં સ્થિત. ૧૩૬.

૧૦. મુખથી જ્ઞાન કથે અને, અન્તરછુટયો ન મોહ,
તે પામર પ્રાણી કરે, માત્ર જ્ઞાનીનો દ્રોહ. ૧૩૭.

૧૧. દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ વૈરાગ્ય,
હોય મુમુક્ષુઘટ વિષે, એહ સદાય સુજાગ્ય. ૧૩૮.

૧૨. મોહભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રશાંત;
તે કહિયે જ્ઞાનીદશા, બાકી કહિએ ભ્રાંત. ૧૩૯.

૧૩. સકળ જગત્ તે એઠવત્, અથવા સ્વપ્નસમાન;
તે કહિયે જ્ઞાનીદશા, બાકી વાચાજ્ઞાન. ૧૪૦.

૧૪. સ્થાનક પાંચ વિચારીને, છઠે વર્ત્તે જેહ;
પામે સ્થાનક પાંચમું, એમાં નહીં સંદેહ. ૧૪૧.

૧૫. દેહ છતાં જેની દશા વર્ત્તે દેહાતીત;
તે જ્ઞાનીના ચરણમાં, હો વંદન અગણિત. ૧૪૨.

શ્રી સદ્ગુરૂ ચરણાર્પણ મસ્તુ.

સંવત ૧૯૫૨ ના આશ્વિન વદ ૧ ગુરૂવારે,

નડિયાદ.

આત્મસિદ્ધિ ગદ્યાકાર.

૧. જે આત્મસ્વરૂપ સમજ્યા વિના ભૂતકાળે હું અનંત દુઃખ પામ્યો, તે પદ જેણે સમજાવ્યું એટલે ભવિષ્યકાળે ઉત્પન્ન થવાયોગ્ય એવાં અનંત દુઃખ પામત તે મૂળ જેણે છેદ્યું એવા શ્રીસદ્‌ગુરૂ ભગવાન્‌ને નમસ્કાર કરૂં છું.

૨. આ વર્તમાનકાળમાં મોક્ષમાર્ગ ઘણો લોપ થઇ ગયો છે; જે મોક્ષમાર્ગ આત્માર્થિને વિચારવા (ગુરૂશિષ્યના સંવાદ રૂપે) અત્રે પ્રગટ કહીએ છીએ.

૩. કોઇ ક્રિયાને જ વળગી રહ્યા છે, અને કોઇ શુષ્ક જ્ઞાનને જ વળગી રહ્યા છે; એમ મોક્ષમાર્ગ માને છે. જે જોઇને દયા આવે છે.

૪ બાહ્યક્રિયામાંજ માત્ર રાચી રહ્યાં છે, અંતર કંઇ ભેદાયું નથી, સત્માર્ગને નિષેધ્યા કરે છે, તે અહીં ક્રિયા-જડ કહ્યાં છે.

૫, બંધ, મોક્ષ માત્ર કલ્પના છે, એવાં નિશ્ચયવાક્ય માત્ર વાણીમાં બોલે છે, અને તથારૂપ દશા થઇ નથી, મોહના પ્રભાવમાં વર્ત્તે છે, એ અહીં શુષ્ક જ્ઞાની કહ્યાં છે.

૬. વૈરાગ્યત્યાગાદિ જો સાથે આત્મજ્ઞાન હોય તો સફળ છે, અર્થાત્ મોક્ષની પ્રાપ્તિના હેતુ છે, અને જ્યાં આત્મજ્ઞાન ન હોય ત્યાં પણ જો તે આત્મજ્ઞાનને અર્થે કરવામાં આવતાં હોય, તો તે આત્મજ્ઞાનની પ્રાપ્તિના હેતુ છે.

૭. જેના ચિત્તમાં ત્યાગ અને વૈરાગ્યાદિ સાધનો ઉત્પન્ન થયાં ન હોય તેને જ્ઞાન ન થાય; અને જે ત્યાગ, વિરાગમાં જ અટકી રહી, આત્મજ્ઞાનની આકાંક્ષા ન રાખે, તે પોતાનું ભાન ભૂલે. અર્થાત્ અજ્ઞાનપૂર્વક ત્યાગવૈરાગ્યાદિ હોવાથી તે પૂજાસત્કારાદિથી પરાભવ પામે, અને આત્માર્થ ચૂકી જાય.

૮. જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, ત્યાં ત્યાં તે તે સમજે; અને ત્યાં ત્યાં તે તે આચરે એ, આત્માર્થી પુરૂષનાં લક્ષણો છે.

૯. પોતાના પક્ષને છોડી દઇ, જે સદ્ગુરૂના ચરણને સેવે તે પરમાર્થને પામે, અને આત્મસ્વરૂપનો લક્ષ તેને થાય.

૧૦. આત્મજ્ઞાનને વિષે જેમની સ્થિતિ છે, એટલે પરભાવની ઇચ્છાથી જે રહિત થયા છે, તથા શત્રુ, મિત્ર, હર્ષ, શોક, નમસ્કાર, તિરસ્કારાદિ ભાવપ્રત્યે જેને સમતા વર્તે છે; માત્ર પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલાં એવાં કર્મોના ઉદયને

લીધે જેમની વિચરવાઆદિ ક્રિયા છે; અજ્ઞાની કરતાં જેની વાણી પ્રત્યક્ષ જુદી પડે છે. અને ષટ્દર્શનના તાત્પર્યને જાણે છે, તે સદ્‌ગુરૂનાં ઉત્તમ લક્ષણો છે.

૧૧. જ્યાંસુધી જીવને પૂર્વકાળે થઇ ગએલા એવા જિનની વાતપર જ લક્ષ રહ્યા કરે, અને તેનો ઉપકાર કહ્યા કરે, અને જેથી પ્રત્યક્ષ આત્મભ્રાંતિનું સમાધાન થાય એવા સદ્‌ગુરૂનો સમાગમ પ્રાપ્ત થયો હોય તેમાં પરોક્ષજિનોનાં વચન કરતાં મોટો ઉપકાર શમાયો છે, તેમ જે ન જાણે તેને આત્મવિચાર ઉત્પન્ન ન થાય.

૧૨. સદ્‌ગુરૂના ઉપદેશવિના જિનનું સ્વરૂપ સમજાય નહીં, અને સ્વરૂપ સમજાયાવિના ઉપકાર શો થાય? જો સદ્‌ગુરૂ ઉપદેશે જિનનું સ્વરૂપ સમજે તો સમજનારનો આત્મા પરિણામે જિનની દશાને પામે.

૧૩. જે જિનાગમાદિ આત્માના હોવાપણાનાં તથા પરલોકાદિનાં હોવાપણાનો ઉપદેશ કરવાવાળાં શાસ્ત્રો છે. તેપણ જ્યાં પ્રત્યક્ષસદ્‌ગુરૂનો જોગ ન હોય ત્યાં, સુપાત્ર જીવને આધારરૂપ છે; પણ સદ્‌ગુરૂ સમાન તે ભ્રાંતિના છેદક કહી ન શકાય.

૧૪. અથવા જો સદ્ગુરૂએ તે શાસ્ત્રો વિચારવાની આજ્ઞા દીધી હોય, તો તે શાસ્ત્રો મતાંતર એટલે કુળ-ધર્મને સાર્થક કરવાનો હેતુ આદિ ભ્રાંતિ છોડીને માત્ર આત્માર્થે નિત્ય વિચારવાં.

૧૫. જીવ અનાદિ કાળથી પોતાના ડહાપણે અને પોતાની ઇચ્છાએ ચાલ્યો છે, એનું નામ 'સ્વચ્છંદ' છે. જો તે સ્વચ્છંદને રોકે તો જરૂર તે મોક્ષને પામે; અને એ રીતે ભૂતકાળે અનંત જીવ મોક્ષ પામ્યા છે, એમ રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાન એમાંનો એકકે દોષ જેને વિષે નથી એવા દોષરહિત વીતરાગે કહ્યું છે.

૧૬. પ્રત્યક્ષસદ્ગુરૂના યોગથી તે સ્વચ્છંદ રોકાય છે, બાકી પોતાની ઇચ્છાએ બીજા ઘણા ઉપાય કર્યા છતાં ઘણુંકરીને તે બમણો થાય છે.

૧૭. સ્વચ્છંદને તથા પોતાના મતના આગ્રહને તજીને જે સદ્ગુરૂના લક્ષે ચાલે તેને, પ્રત્યક્ષ કારણ ગણીને વીતરાગે 'સમક્તિ' કહ્યું છે.

૧૮. માન, અને પૂજાસત્કારાદિનો લોભ એ આદિ મહાશત્રુ છે, તે પોતાના ડહાપણે ચાલતાં નાશ પામે નહીં, અને સદ્ગુરૂના શરણમાં જતાં સહજ પ્રયત્નમાં જાય.

૧૯. જે સદ્‌ગુરૂ ઉપદેશથી કોઇ કેવળજ્ઞાનને પામ્યા, તે સદ્‌ગુરૂ હજુ છદ્મસ્થ રહ્યા હોય, તોપણ જે કેવળ-જ્ઞાનને પામ્યા છે એવા તે કેવળીભગવાન છદ્મસ્થ એવા પોતાના સદ્‌ગુરૂની વૈયાવચ્ચ કરે.

૨૦. એવો વિનયનો માર્ગ શ્રી જિને ઉપદેશ્યો છે. એ માર્ગનો મૂળહેતુ એટલે તેથી આત્માને શો ઉપકાર થાય છે તે, કોઇક સુભાગ્ય એટલે સુલભબોધી અથવા આરાધક જીવ હોય તે સમજે.

૨૧. આ વિનયમાર્ગ કહ્યો તેનો લાભ એટલે તે શિષ્યાદિની પાસે કરાવવાની ઇચ્છા કરીને જો કોઇ પણ અસદ્‌ગુરૂ પોતાને વિષે સદ્‌ગુરૂપણું સ્થાપે તો તે મહા-મોહિનીય કર્મ ઉપાર્જન કરીને ભવસમુદ્રમાં બૂડે.

૨૨. જે મોક્ષાર્થી જીવ હોય તે, આ વિનયમાર્ગાદિનો વિચાર સમજે, અને જે મતાર્થી હોય તે, તેનો અવળો નિર્ધાર લે, એટલે કાં પોતે તેવો વિનય શિષ્યાદિ પાસે કરાવે, અથવા અસદ્‌ગુરૂને વિષે પોતે સદ્‌ગુરૂની ભ્રાંતિ રાખી આ વિનયમાર્ગનો ઉપયોગ કરે.

૨૩. જે મતાર્થી જીવ હોય તેને આત્મજ્ઞાનનો લક્ષ

થાય નહીં; એવાં મતાર્થી જીવનાં અહીં નિષ્પક્ષપાતે લક્ષણો કહ્યાં છે:

૨૪. જેને માત્ર બાહ્યથી ત્યાગ દેખાય છે પણ આત્મજ્ઞાન નથી, અને ઉપલક્ષણથી અંતરંગ ત્યાગ નથી, તેવા ગુરૂને સાચા ગુરૂ માને, અથવા તો પોતાના કુળધર્મના ગમે તેવા ગુરૂ હોય તોપણ તેમાંજ મમત્વ રાખે.

૨૫. જે જિનના દેહાદિનું વર્ણન છે, તેને જિનનું વર્ણન સમજે છે, અને માત્ર પોતાના કુળધર્મના દેવ છે માટે મારાપણાના કલ્પિત રાગે સમવસરણાદિ મહાત્મ્ય કહ્યા કરે છે, અને તેમાં પોતાની બુદ્ધિને રોકી રહે છે: એટલે પરમાર્થહેતુસ્વરૂપ એવું જિનનું જે અંતરંગસ્વરૂપ જાણવાયોગ્ય છે. તે જાણતા નથી, તથા તે જાણવાનું પ્રયત્ન કરતા નથી. અને માત્ર સમવસરણાદિમાંજ જિનનું સ્વરૂપ કહીને મતાર્થમાં રહે છે.

૨૬. પ્રત્યક્ષસદ્દગુરૂનો કયારેક યોગ મળે તો દુરાગ્રહાદિછેદક તેની વાણી સાંભળીને તેનાથી અવળી રીતે ચાલે, અર્થાત્ તે હિતકારી વાણીને ગ્રહણ કરે નહીં, અને પોતે ખરેખરો દ્દઢ મુમુક્ષુ છે એવું માન મુખ્યપણે

મેળવવાને અર્થે અસદ્‌ગુરુસમીપે જઇને પોતે તેના પ્રત્યે પોતાનું વિશેષ દૃઢપણું જણાવે.

૨૭. દેવ નારકાદિ ગતિના, 'ભાંગા' આદિનાં સ્વરૂપ કોઇક વિશેષ પરમાર્થહેતુથી કહ્યા છે, તે હેતુને જાણ્યો નથી, અને તે ભંગજાળને શ્રુતજ્ઞાન જે સમજે છે, તથા પોતાના મતનો, વેષનો આગ્રહ રાખવામાં જ મુક્તિનો હેતુ માને છે.

૨૮. વૃત્તિનું સ્વરૂપ શું? તે પણ જે જાણતો નથી, અને 'હું વ્રતધારી છું' એવું અભિમાન ધારણ કર્યું છે. કવચિત્ પરમાર્થના ઉપદેશનો યોગ બને તોપણ લોકોમાં પોતાનું માન અને પૂજાસત્કારાદિ જતાં રહેશે, અથવા તે માનાદિ પછી પ્રાપ્ત નહીં થાય એમ જાણીને તે પર-માર્થને ગ્રહણ કરે નહીં.

૨૯. અથવા 'સમયસાર' કે 'યોગવાસિષ્ટ' જેવા ગ્રંથો વાંચી તે માત્ર નિશ્ચય નયને ગ્રહણ કરે! કેવી રીતે ગ્રહણ કરે? માત્ર કહેવારૂપે; અંતરંગમાં તથારૂપ ગુણની કશી સ્પર્શના નહીં, અને સદ્‌ગુરુ, સત્‌શાસ્ત્ર, તથા વૈરાગ્ય, વિવેકાદિ સાચા વ્યવહારને લોપે, તેમજ પોતાને જ્ઞાની માની લઇને સાધનરહિત વર્તે.

૩૦. તે જ્ઞાનદશા પામે નહીં, તેમ વૈરાગ્યાદિ સાધનદશા પણ તેને નથી, જેથી તેવા જીવનો સંગ બીજા જીવને થાય તે પણ ભવસાગરમાં ડુબે.

૩૧. એ જીવ પણ મતાર્થમાંજ વર્તે છે, કેમકે ઉપર કહ્યા જીવ તેને જેમ કુળધર્માદિથી મતાર્થતા છે, તેમ આને જ્ઞાની ગણાવવાના માનની ઇચ્છાથી પોતાના શુષ્કમતનો આગ્રહ છે, માટે તે પણ પરમાર્થને પામે નહીં, અને અન્‌અધિકારી એટલે જેને વિષે જ્ઞાન પરિણામ પામવા યોગ્ય નહીં એવા જીવોમાં તે પણ ગણાય.

૩૨. જેને ક્રોધ, માન, માયા, લોભરૂપ કષાય પાતળા પડયા નથી, તેમ જેને અંતર્‌વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો નથી, આત્મામાં ગુણ ગ્રહણ કરવારૂપ સરળપણું જેને રહ્યું નથી, તેમ સત્યાસત્યતુલના કરવાને જેને અપક્ષપાતદૃષ્ટિ નથી તે મતાર્થી જીવ દુર્ભાગ્ય એટલે જન્મ, જરા, મરણને છેદવાવાળા મોક્ષમાર્ગને પામવા યોગ્ય એવું તેનું ભાગ્ય ન સમજવું.

૩૩. એમ મતાર્થી જીવનાં લક્ષણ કહ્યાં, તે કહેવાનો હેતુ એ છે કે, કોઇ પણ જીવનો તે જાણીને મતાર્થ જાય, હવે આત્માર્થી જીવનાં લક્ષણ કહીએ છીએ; તે

લક્ષણ કેવાં છે? તો કે, આત્માને અવ્યાબાધ સુખની સામગ્રિના હેતુ છે.

૩૪. જ્યાં આત્મજ્ઞાન હોય ત્યાં મુનિપણું હોય, અર્થાત્ આત્મજ્ઞાન હોય ત્યાં મુનિપણું ન જ સંભવે. **"જં સંમતિ પાસહ તં મોણંતિ પાસહ"** (જ્યાં સમકિત એટલે આત્મજ્ઞાન છે, ત્યાં મુનિપણું જાણો) એમ "આચારાંગસૂત્રમાં" કહ્યું છે, એટલે જેમાં આત્મજ્ઞાન હોય તે સાચા ગુરૂ છે એમ જાણે છે, અને આત્મજ્ઞાનરહિત હોય તોપણ પોતાના કુળના ગુરૂને સદ્‌ગુરૂ માનવા એ માત્ર કલ્પના છે તેથી કંઇ ભવચ્છેદ ન થાય એમ આત્માર્થી જુએ છે.

૩૫. પ્રત્યક્ષસદ્‌ગુરૂની પ્રાપ્તિનો મોટો ઉપકાર જાણે, અર્થાત્ શાસ્ત્રાદિથી જે સમાધાન થઇ શકવાયોગ્ય નથી, અને જે દોષો સદ્‌ગુરૂની આજ્ઞા ધારણ કર્યાવિના જતા નથી તે સદ્‌ગુરૂયોગથી સમાધાન થાય, અને તે દોષો ટળે, માટે પ્રત્યક્ષ સદ્‌ગુરૂનો મોટો ઉપકાર જાણે, અને સદ્‌ગુરૂપ્રત્યે મન વચન કાયાની એકતાથી આજ્ઞાંકિતપણે વર્તે.

૩૬ ત્રણે કાળને વિષે પરમાર્થનો પંથ એટલે મોક્ષનો માર્ગ એક હોવો જોઇએ, અને જેથી તે પરમાર્થ સિધ્ધ

થાય .વહાર જીવે માન્ય રાખવો જોઇએ; બીજો નહીં.

૩૭. એમ અંતરમાં વિચારીને જે સદ્ગુરૂના યોગનો શોધ કરે, માત્ર એક આત્માર્થની ઇચ્છા રાખે, પણ માનપૂજાદિક સિધ્ધિરિધ્ધિની કશી ઇચ્છા રાખે નહીં;– એ રોગ જેના મનમાં નથી.

૩૮. જ્યાં કષાય પાતળા પડયા છે, માત્ર એક મોક્ષ-પદ શિવાય બીજા કોઇ પદની અભિલાષા નથી, સસાર પર જેને વૈરાગ્ય વત છે, અને પ્રાણીમાત્રપર જેને દયા છે, એવા જીવને વિષે આત્માર્થનો નિવાસ થાય.

૩૯. જયાંસુધી એવી જોગદશા જીવ પામે નહીં, ત્યાં સુધી તેને મોક્ષમાર્ગની પ્રાપ્તિ ન થાય, અને આત્મભ્રાંતિ રૂપ અનંત દુ:ખનો હેતુ એવો અંતર રોગ ન મટે.

૪૦. એવી દશા જ્યાં આવે ત્યાં સદ્ગુરૂનો બોધ શોભે, અર્થાત્ પરિણામ પામે, અને તે બોધના પરિણામથી સુખ-દાયક એવી સુવિચારદશા પ્રગટે.

૪૧. જ્યાં સુવિચારદશા પ્રગટે ત્યાં, આત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય, અને તે જ્ઞાનથી મોહનો ક્ષય કરી નિર્વાણુપદને પામે.

૪૨. જેથી તે સુવિચારદશા ઉત્પન્ન થાય, અને

મોક્ષમાર્ગ સમજવામાં આવે તે, છ પદરૂપે ગુરૂશિષ્યના સંવાદથી કરીને અહીં કહું છું.

૪૩. 'આત્મા છે,' 'તે આત્મા નિત્ય છે,' 'તે આત્મા પોતાના કર્મનો કર્ત્તા છે,' 'તે કર્મનો ભોકતા છે,' 'તેથી મોક્ષ થાય છે,' અને તે 'મોક્ષનો ઉપાય એવો સતધર્મ છે.'

૪૪. એ છ સ્થાનક અથવા છ પદ અહીં સંક્ષેપમાં કહ્યાં છે, અને વિચાર કરવાથી ષટ્દર્શન પણ તે જ છે. પરમાર્થ સમજવાને માટે જ્ઞાનીપુરૂષે એ છ પદો કહ્યાં છે.

૪૫ દૃષ્ટિમાં આવતો નથી, તેમ જેનું કંઇ રૂપ જણાતું નથી, તેમ સ્પર્શાદિ બીજા અનુભવથી પણ જણાવાપણું નથી, માટે જીવનું સ્વરૂપ નથી; અર્થાત્ જીવ નથી.

૪૬. અથવા દેહ જ છે તે આત્મા છે, અથવા ઇંદ્રિયો છે તે આત્મા છે, અથવા શ્વાસોચ્છ્વાસ છે ને આત્મા છે, અર્થાત્ એ સૌ એકના એક દેહરૂપે છે, માટે આત્માને જૂદો માનવો તે મિથ્યા છે, કેમકે તેનું કશું જૂદું એંધાણ એટલે ચિહ્ન નથી.

૪૭. અને જો આત્મા હોય તો તે જણાય શા માટે નહીં ? જો ઘટ, પટ, આદિ પદાર્થો છે તો જેમ જણાય છે, તેમ આત્મા હોય તો શા માટે ન જણાય ?

૪૮ માટે આત્મા છે નહીં, અને આત્મા નથી એટલે તેના મોક્ષના અર્થે ઉપાય કરવા તે ફોકટ છે, એ મારા અંતરની શંકાનો કંઇ પણ સદુપાય સમજાવો એટલે સમાધાન હોય તો કહો.

૪૯. દેહાધ્યાસથી એટલે અનાદિકાળથી અજ્ઞાનને લીધે દેહનો પરિચય છે, તેથી, આત્મા દેહ જેવો અર્થાત્ તને દેહ ભાસ્યો છે; પણ આત્મા અને દેહ બન્ને જૂદાં છે, કેમકે બેય જુદાં જુદાં લક્ષણથી પ્રગટ ભાનમાં આવે છે.

૫૦. અનાદિકાળના અજ્ઞાનને લીધે દેહના પરિચયથી દેહજ આત્મા ભાસ્યો છે, અથવા દેહ જેવો આત્મા ભાસ્યો છે, પણ જેમ તરવાર ને મ્યાન, મ્યાનરૂપ લાગતાં છતાં બન્ને જુદાં જુદાં છે. તેમ આત્મા અને દેહ બન્ને જુદાં જુદાં છે.

૫૧. તે આત્મા દૃષ્ટિ એટલે આંખથી ક્યાંથી દેખાય ? કેમકે ઉલટો તેનો તે જોનાર છે. સ્થૂલસૂક્ષ્માદિ રૂપને જે જાણે છે, અને સર્વને બાધ કરતાં કરતાં કોઇ પણ પ્રકારે

જેનો બાધ કરી શકાતો નથી એવો બાકી જે અનુભવ રહે છે તે, જીવનું સ્વરૂપ છે.

૫૨. કર્ણેંદ્રિયથી સાંભળ્યું તે તે કર્ણેંદ્રિય જાણે છે, પણ ચક્ષુ–ઇંદ્રિય તેને જાણતી નથી, અને ચક્ષુ–ઇંદ્રિયે દીઠેલું તે કર્ણેંદ્રિય જાણતી નથી. અર્થાત્ સૌ સૌ ઇંદ્રિયને પોતપોતાના વિષયનું જ્ઞાન છે, પણ બીજી ઇંદ્રિયોના વિષયનું જ્ઞાન નથી અને આત્માને તો પાંચે ઇંદ્રિયના વિષયનું જ્ઞાન છે. અર્થાત્ જે તે પાંચે ઇંદ્રિયોના ગ્રહણ કરેલા વિષયને જાણે છે તે, 'આત્મા' છે, અને આત્મા-વિના એકેક ઇંદ્રિય એકેક વિષયને ગ્રહણ કરે એમ કહ્યું તે પણ ઉપચારથી કહ્યું છે.

૫૩. દેહ તેને જાણતો નથી, ઇંદ્રિયો તેને જાણતી નથી, અને શ્વાસોચ્છ્વાસરૂપ પ્રાણ પણ તેને જાણતો નથી; તે સૌ એક આત્માની સત્તા પામીને પ્રવર્તે છે, નહીં તો જડપણે પડ્યા રહે છે, એમ જાણ.

૫૪. જાગ્રત, સ્વપ્ન, અને નિદ્રા એ અવસ્થામાં વર્તતો છતાં તે તે અવસ્થાઓથી જૂદો જે રહ્યા કરે છે, અને તે તે] અવસ્થા" વ્યતીત થયે પણ જેનું હોવાપણું છે, અને

તે તે અવસ્થાને જે જાણે છે, એવો પ્રગટસ્વરૂપ ચૈતન્યમય છે, અર્થાત્ જાણ્યા જ કરે છે એવો જેનો સ્વભાવ પ્રગટ છે, અને એ તેની નિશાની સદાય વર્તે છે; કોઈ દિવસ તે નિશાનીનો ભંગ થતો નથી.

૫૫. ઘટ, પટ આદિને તું પોતે જાણે છે, 'તે છે' એમ તું માને છે, અને જે તે ઘટ, પટ આદિનો જાણનાર છે તેને માનતો નથી; એ જ્ઞાન તે કેવું કહેવું?

૫૬. દુર્બળ દેહને વિષે પરમ બુદ્ધિ જોવામાં આવે છે, અને સ્થૂલ દેહને વિષે થોડી બુદ્ધિ પણ જોવામાં આવે છે; જો દેહ જ આત્મા હોય તો એવો વિકલ્પ એટલે વિરોધ થવાનો વખત ન આવે.

૫૭. કોઇ કાળે જેમાં જાણવાનો સ્વભાવ નથી તે જડ, અને સદાય જે જાણવાના સ્વભાવવાન છે, તે ચેતન, એવો બેયનો કેવળ જૂદો સ્વભાવ છે, અને તે કોઇ પણ પ્રકારે એકપણું પામવાયોગ્ય નથી. ત્રણે કાળ જડ જડ ભાવે, અને ચેતન ચેતન ભાવે રહે એવો બેયનો જુદો જુદો દ્વૈતભાવ પ્રસિદ્ધ જ અનુભવાય છે.

૫૮. આત્માની શંકા આત્મા આપે પોતે કરે છે. જે શંકાનો કરનાર છે, તે જ આત્મા છે. તે જણાતો નથી,

એ માપ ન થઇ શકે એવું આશ્ચર્ય છે.

૫૯. આત્માના હોવાપણા વિષે આપે જે જે પ્રકાર કહ્યા તેનો અંતર્માં વિચાર કરવાથી સંભવ થાય છે.

૬૦. પણ બીજી એમ શંકા થાય છે કે, આત્મા છે તોપણ તે અવિનાશ એટલે નિત્ય નથી. ત્રણે કાળ હોય એવો પદાર્થ નથી, માત્ર દેહના સંયોગથી ઉત્પન્ન થાય, અને વિયોગે નાશ પામે.

૬૧. અથવા વસ્તુ ક્ષણે ક્ષણે બદલાતી જોવામાં આવે છે, તેથી સર્વ વસ્તુ ક્ષણિક છે, અને અનુભવથી જોતાં પણ આત્મા નિત્ય જણાતો નથી

૬૨. દેહમાત્ર પરમાણુનો સંયોગ છે, અથવા સંયોગ કરી આત્માના સંબંધમાં છે. વળી તે દેહ જડ છે, રૂપી છે અને દૃશ્ય એટલે બીજા કોઇ દૃષ્ટાનો તે જાણવાનો વિષય છે; એટલે તે પોતે પોતાને જાણતો નથી, તો ચેતનનાં ઉત્પત્તિ અને નાશ તે કયાંથી જાણે? તે દેહના પરમાણુએ પરમાણુનો વિચાર કરતાં પણ તે જડજ છે, એમ સમજાય છે. તેથી તેમાંથી ચેતનઉત્પત્તિ થવા યોગ્ય નથી, અને ઉત્પત્તિ થવા યોગ્ય નથી તેથી ચેતન

તેમાં નાશ પણ પામવા યોગ્ય નથી. વળી તે દેહ રૂપી એટલે સ્થૂલાદિ પરિણામવાળો છે, અને ચેતન દ્રષ્ટા છે, ત્યારે તેના સંયોગથી ચેતનની ઉત્પતિ શી રીતે થાય? અને તેમાં લય પણ કેમ થાય? દેહમાંથી ચેતન ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેમાંજ નાશ પામે છે, એ વાત કોના અનુભવને વશ રહી? અર્થાત્ એમ કોણે જાણ્યું? કેમકે જાણનાર એવા ચેતનની ઉત્પત્તિ દેહથી પ્રથમ છે નહીં, અને નાશ તો તેથી પહેલાં છે ત્યારે એ અનુભવ થયો કોને?

૬૩. જેના અનુભવમાં એ ઉત્પત્તિ અને નાશનું જ્ઞાન વર્તે તે ભાન તેથી જૂદા વિના કોઇ પ્રકારે પણ સભવતું નથી, અર્થાત્ ચેતનનાં ઉત્પત્તિ લય થાય છે. એવો કોઇને પણ અનુભવ થવા યોગ્ય છે નહીં.

૬૪. જે જે સંયોગો દેખીએ છીએ તે તે અનુભવ સ્વરૂપ એવા આત્માના દૃસ્ય એટલે તેને આત્મા જાણે છે, અને તે સંયોગનું સ્વરૂપ વિચારતાં એવો કોઇ પણ સંયોગ સમજાતો નથી, કે જેથી આત્મા ઉત્પન્ન થાય છે, માટે આત્મા સંયોગથી નહીં ઉત્પન્ન થયેલો એવો છે; અર્થાત્ અસંયોગી છે, સ્વાભાવિક પદાર્થ છે, માટે તે પ્રત્યક્ષ 'નિત્ય' સમજાય છે.

૬૫. જડથી ચેતન ઉપજે, અને ચેતનથી જડ ઉત્પન્ન થાય એવો કોઈને કયારે–કદી-પણ અનુભવ થાય નહીં.

૬૬. જેની ઉત્પત્તિ કોઇ પણ સંયોગોથી થાય નહીં, તેનો નાશ પણ કોઇને વિષે થાય નહીં માટે આત્મ ત્રિકાળ 'નિત્ય' છે.

૬૭. ક્રોધાદિ પ્રકૃતિઓનું બિશેષપણું સર્પ વગેરે પ્રાણીમાં જન્મથી જ જોવામાં આવે છે, વર્ત્તમાન દેહે તો તે અભ્યાસ કર્યો નથી; જન્મની સાથે જ તે છે. એટલે એ પૂર્વજન્મનોજ સંસ્કાર છે. જે પૂર્વજન્મ જીવની નિત્યતા સિદ્ધ કરે છે.

૬૮. આત્મા વસ્તુપણે નિત્ય છે. સમયે સમયે જ્ઞાનાદિ પરિણામના પલટવાથી તેના પર્યાયનું પલટવાપણું છે. (કંઇ સમુદ્ર પલટાતો નથી, માત્ર મોજા પલટાય છે, તેની પેઠે.) જેમ બાલ, યુવાન અને વૃદ્ધ એ ત્રણ અવસ્થા છે. તે આત્માને વિભાવથી પર્યાય છે; અને બાળ અવ-સ્થા વર્ત્તતાં આત્મા બાળક જણાતો, તે બાળ અવસ્થા છોડી, જ્યારે યુવાવસ્થા ગ્રહણ કરી ત્યારે યુવાન જણાયો, અને યુવાવસ્થા તજી વૃદ્ધાવસ્થા ગ્રહણ કરી ત્યારે વૃદ્ધ જણાયો. એ ત્રણે અવસ્થાનો ભેદ થયો તે પર્યાયભેદ છે; પણ તે ત્રણે અવસ્થામાં આત્મદ્રવ્યનો ભેદ થયો નહીં, અર્થાત્

અવસ્થાઓ બદલાઇ પણ આત્મા બદલાયો નથી. આત્મા એ ત્રણે અવસ્થાને જાણે છે, અને તે ત્રણે અવસ્થાની તેનેજ સ્મૃતિ છે. ત્રણે અવસ્થામાં આત્મા એક હોય તો એમ બને; પણ જો ક્ષણે ક્ષણે આત્મા બદલાતો હોય તો તેવો અનુભવ બને જ નહીં.

૬૯. વળી અમુક પદાર્થ ક્ષણિક છે, એમ જે જાણે છે, અને ક્ષણિકપણું કહે છે તે કહેનાર અર્થાત્ જાણનાર ક્ષણિક હોય નહીં, કેમકે પ્રથમ ક્ષણે અનુભવ થયો તેને બીજે ક્ષણે તે અનુભવ કહી શકાય, તે બીજે ક્ષણે પોતે ન હોય તો કયાંથી કહે? માટે એ અનુભવથી પણ આત્માના અક્ષણિકપણાનો નિશ્ચય કર.

૭૦. વળી કોઈ પણ વસ્તુનો કોઈ પણ કાળે કેવળ તો નાશ થાયજ નહીં; માત્ર અવસ્થાંતર થાય. માટે ચેતનનો પણ કેવળ નાશ થાય નહીં; અને અવસ્થાંતરરૂપ નાશ થતો હોય તો તે કેમાં ભળે, અથવા કેવા પ્રકારનું અવસ્થાંતર પામે તે તપાસ. અર્થાત ઘટાદિ પદાર્થ ફુટી જાય છે. એટલે લોકો એમ કહે છે કે ઘડો, નાશ પામ્યો છે, કંઇ માટીપણું નાશ પામ્યું નથી. તે છિન્નભિન્ન થઇ જઇ સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ ભૂકો થાય, તોપણ પરમાણુ સમૂહરૂપે રહે, પણ કેવળ નાશ ન થાય; અને તેમાંનુ એક પરમાણુ પણ ઘટે નહીં, કેમકે અનુભવથી

જોતાં અવસ્થાંતર થઇ શકે, પણ પદાર્થનો સમૂળગો નાશ થાય એમ ભાસીજ શકવા યોગ્ય નથી, એટલે જો તું ચેતનનો નાશ કહે, તો પણ કેવળ નાશ તો કહીજ શકાય નહીં; અવસ્થાંતરરૂપ નાશ કહેવાય જેમ ઘટ ફુટી જઇ ક્રમે કરી પરમાણુસમૂહરૂપે સ્થિતિમાં રહે, તેમ ચેતનનો અવસ્થાંતરરૂપ નાશ તારે કહેવો હોય તો તે શી સ્થિતિમાં રહે, અથવા ઘટના પરમાણુઓ જેમ પરમાણુસમૂહમાં ભળ્યા તેમ ચેતન કઇ વસ્તુમાં ભળવા યોગ્ય છે તે તપાસ; અર્થાત્ એ પ્રકારે તું અનુભવ કરી જોઇશ તો કોઇમાં નહીં ભળી શકવાયોગ્ય, અથવા પર-સ્વરૂપે અવસ્થાંતર નહીં પામવાયોગ્ય એવું ચેતન એટલે આત્મા તને ભાસ્યમાન થશે.

૭૧. જીવ કર્મનો કર્ત્તા નથી, કર્મના કર્ત્તા કર્મ છે, અથવા અનાયાસે તે થયા કરે છે. એમ નહીં, ને જીવ જ તેનો કર્ત્તા છે એમ કહો તો પછી તે જીવનો ધર્મ જ છે, અર્થાત્ ધર્મ હોવાથી ક્યારે નિવૃત ન થાય.

૭૨. અથવા એમ નહીં, તો આત્મા સદા અસંગ છે, અને સત્વાદિ ગુણવાળી પ્રકૃતિ કર્મનો બંધ કરે છે; તેમ નહીં, તો જીવને કર્મ કરવાની પ્રેરણા ઇશ્વર કરે છે, તેથી ઈશ્વરેચ્છારૂપ હોવાથી જીવ તે કર્મથી 'અબંધ છે.'

૭૩. માટે જીવ કોઇ રીતે કર્મનો કર્ત્તા થઇ શકતો નથી, અને મોક્ષનો ઉપાય કરવાનો કોઇ હેતુ જણાતો નથી; કાં જીવને કર્મનું કર્ત્તાપણું નથી અને જો કર્ત્તાપણું હોય તો કોઇ રીતે તે તેનો સ્વભાવ મટવાયોગ્ય નથી.

૭૪. ચેતન એટલે આત્માની પ્રેરણારૂપ પ્રવૃત્તિ ન હોય, તો કર્મને કોણ ગ્રહણ કરે? જડનો સ્વભાવ પ્રેરણા નથી. જડ અને ચેતન બેયના ધર્મ વિચારી જુઓ.

૭૫. આત્મા જો કર્મ કરતો નથી, તો તે થતાં નથી; તેથી સહજ સ્વભાવે એટલે અનાયાસે તે થાય એમ કહેવું ઘટતું નથી; તેમજ તે જીવનો ધર્મ પણ નહીં, કેમકે સ્વભાવનો નાશ થાય નહીં, અને આત્મા ન કરે તો કર્મ થાય નહિ, એટલે એ ભાવ ટળી શકે છે, માટે તે આત્માનો સ્વાભાવિક ધર્મ નહીં.

૭૬. કેવળ જો અસંગ હોત, અર્થાત્ ક્યારે પણ તેને કર્મનું કરવાપણું ન હોત, તો તને પોતાને તે આત્મા પ્રથમથી કેમ ન ભાસત? પરમાર્થથી તે આત્મા અસંગ છે, પણ તે તો જ્યારે સ્વરૂપનું ભાન થાય ત્યારે થાય.

૭૭. જગતનો અથવા જીવોનાં કર્મનો ઇશ્વર કર્તા કોઇ છે નહીં; શુદ્ધ આત્મસ્વભાવ જેનો થયો છે તે ઇશ્વર

છે, અને તેને જો પ્રેરક એટલે કર્મકર્ત્તા ગણીએ તો તેને દોષનો પ્રભાવ થયો ગણાવો જોઇએ; માટે ઇશ્વરની પ્રેરણા જીવના કર્મ કરવામાં પણ કહેવાય નહીં.

૭૮. આત્મા જો પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્યાદિ સ્વભાવમાં વર્ત્તે તો તે પોતાના તે જ સ્વભાવનો કર્ત્તા છે, અર્થાત્ તે જ સ્વરૂપમાં પરિણમિત છે, અને તે શુધ્ધ ચૈતન્યાદિ સ્વભાવના ભાનમાં વર્ત્તતો ન હોય ત્યારે કર્મભાવનો કર્તા છે.

૭૯. જીવને કર્મનો કર્ત્તા કહીએ તોપણ તે કર્મનો ભોકતા જીવ નહીં ઠરે, કેમકે જડ એવાં કર્મ શું સમજે કે તે ફળ દેવામાં પરિણામી થાય ? અર્થાત્ ફળદાતા થાય ?

૮૦. ફળદાતા ઇશ્વર ગણીએ તો ભોકતાપણું સાધી શકીએ, અર્થાત્ જીવને ઇશ્વર કર્મ ભોગવાવે તેથી જીવ કર્મનો ભોકતા સિદ્ધ થાય, પણ પરને ફળદેવા આદિ પ્રવૃત્તિવાળો ઇશ્વર ગણીએ તો તેનું ઇશ્વરપણું જ રહેતું નથી, એમ પણ પાછો વિરોધ આવે છે.

૮૧, તેવો ફળદાતા ઇશ્વર સિદ્ધ થતો નથી એટલે જગતનો નિયમ પણ કોઈ રહે નહીં, અને શુભાશુભ

કર્મ ભોગવવાનાં કોઈ સ્થાનક પણ ઠરે નહીં, એટલે જીવને કર્મનું ભોકતૃત્વ કયાં રહ્યું ?

૮૨. ભાવકર્મ જીવને પોતાથી ભ્રાંતિ છે માટે તે ચેતનરૂપ છે અને તે ભ્રાંતિને અનુયાયી થઇ જીવવીર્ય સ્ફુરાયમાન થાય છે, તેથી જડ એવાં દ્રવ્યકર્મની વર્ગણા તે ગ્રહણ કરે છે.

૮૩. ઝેર અને અમૃત પોતે જાણતાં નથી કે અમારે આ જીવને ફળ આપવું છે, તોપણ જે જીવ ખાય છે, તેને તે ફળ થાય છે; એમ શુભાશુભ કર્મ આ જીવને આ ફળ આપવું છે એમ જાણતાં નથી. તોપણ ગ્રહણ કરનાર જીવ, ઝેર અમૃતના પરિણામની રીતે ફળ પામે છે.

૮૪. એક રાંક છે, અને એક રાજા છે, એ આદિ શબ્દથી નીચપણું. ઉંચપણુ, કુરૂપપણું, સુરૂપપણું એમ ઘણું વિચિત્રપણું છે; અને એવો જે ભેદ રહે છે–તે સર્વને સમાનતા નથી તે જ શુભાશુભ કર્મનું ભોકતાપણું છે, એમ સિદ્ધ કરે છે, કેમકે કારણુ વિના કાર્યની ઉત્પતિ થતી નથી.

૮૫. ફળદાતાઇશ્વરની એમાં કંઇ જરૂર નથી. ઝેર અને અમૃતની રીતે શુભાશુભ કર્મ સ્વભાવે પરિણમે છે;

અને નિઃસત્વ થયેથી ઝેર અને અમૃત ફળ દેતાં જેમ નિવૃત્ત થાય છે, તેમ શુભાશુભ કર્મને ભોગવવાથી તે નિઃસત્વ થયે નિવૃત્ત થાય છે.

૮૬. ઉત્કૃષ્ટ શુભ અધ્યવસાય તે ઉત્કૃષ્ટ શુભગતિ છે, અને ઉત્કૃષ્ટ અશુભ અધ્યવસાય તે ઉત્કૃષ્ટ અશુભગતિ છે. શુભાશુભ અધ્યવસાય મિશ્રગતિ છે; અને તે જીવ પરિણામ તે જ મુખ્યપણે તો ગતિ છે. તથાપિ ઉત્કૃષ્ટ શુભ દ્રવ્યનું ઉર્ધ્વગમન ઉત્કૃષ્ટ અશુભ દ્રવ્યનું અધોગમન, શુભાશુભની મધ્યસ્થિતિ, એમ દ્રવ્યનો વિશેષ સ્વભાવ છે. અને તે આદિ હેતુથી તે તે ભોગ્ય સ્થાનક હોવા યોગ્ય છે. હે શિષ્ય ! જડ ચેતનના સ્વભાવ સંયોગાદિ સૂક્ષ્મસ્વરૂપનો અત્રે ઘણો વિચાર સમાય છે, માટે આ વાત ગહન છે. તો પણ તેને સાવ સંક્ષેપમાં કહી છે.

૮૭. કર્તા, ભોક્તા જીવ હો પણ તેથી તેનો મોક્ષ થવા યોગ્ય નથી, કેમકે અનંત કાળ થયો તોપણ કર્મ કરવારૂપી દોષ હજુ તેને વિષે વર્તમાનજ છે.

૮૮. શુભ કર્મ કરે તો તેથી દેવાદિ ગતિમાં તેનું શુભ ફળ ભોગવે, અને અશુભ કર્મ કરે તો નરકાદિ

ગતિને વિષે તેનું અશુભ ફળ ભોગવે; પણ જીવ કર્મ રહિત કોઇ સ્થળે હોય નહીં.

૮૯. જેમ શુભાશુભ કર્મપદ તે જીવના કરવાથી તે થતાં જાણ્યાં, અને તેથી તેનું ભોકતાપણુ જાણ્યું તેમ નહીં કરવાથી અથવા તે કર્મનિવૃતિ કરવાથી તે નિવૃત્તિ પણ થવા યોગ્ય છે; માટે તે નિવૃત્તિનુ પણ સફળપણું છે; અર્થાત્ જેમ તે શુભાશુભ કર્મ અફળ જતાં નથી, તેમ તેની નિવૃત્તિ પણ અફળ જવાયોગ્ય નથી; માટે તે નિવૃત્તિરૂપ મોક્ષ છે એમ હે વિચક્ષણ! તું વિચાર.

૯૦. કર્મસહિત અનંતકાળ વિત્યો તે તે શુભાશુભ કર્મપ્રત્યેની જીવનીઆસકિતને લીધે વીત્યો, પણ તેના પર ઉદાસીન થવાથી તે કર્મફળ છેદાય, અને તેથી મોક્ષ-સ્વભાવ પ્રગટ થાય,

૯૧. દેહાદિ સંયોગનો અનુક્રમે વિયોગ તો થયા કરે છે, પણ તે પાછો ગ્રહણ ન થાય તે રીતે વિયોગ કરવામાં આવે, તો સિદ્ધસ્વરૂપ મોક્ષસ્વભાવ પ્રગટે, અને શાશ્વતપદે અનંત આત્માનંદ ભોગવાય.

૯૨. મોક્ષપદ કદાપિ હોય તોપણ તે પ્રાપ્ત થવાનો કોઇ અવિરોધ એટલે યથાતથ્ય પ્રતીત થાય એવો ઉપાય

જણાતો નથી, કેમકે અનંત કાળનાં કર્મો છે તે આવા અલ્પાયુષ્યવાળા મનુષ્યદેહથી કેમ છેદ્યાં જાય ?

૯૩. અથવા કદાપિ મનુષ્યદેહના અલ્પાયુષ્ય વગેરેની શંકા છોડી દઇએ, તોપણ મત અને દર્શન ઘણાં છે, અને તે મોક્ષના અનેક ઉપાયો કહે છે. અર્થાત્ કોઇ કંઈ કહે છે, અને કોઇ કંઇ કહે છે, તેમાં કયો મત સાચો એ વિવેક બની શકે એવો નથી.

૯૪. બ્રાહ્મણાદિ કઇ જાતિમાં મોક્ષ છે, અથવા કયા વેષમાં મોક્ષ છે, એનો નિશ્ચય પણ ન બની શકે એવો છે, કેમકે તેવા ઘણા ભેદો છે, અને એ દોષે પણ મોક્ષનો ઉપાય પ્રાપ્ત થવાયોગ્ય દેખાતો નથી

૯૫. તેથી એમ જણાય છે કે, મોક્ષનો ઉપાય પ્રાપ્ત થઈ શકે એવું નથી, માટે જીવાદિનું સ્વરૂપ જાણવાથી પણ શું ઉપકાર થાય ? અર્થાત્ જે પદને અર્થે જાણવાં જોઇએ તે પદનો ઉપાય પ્રાપ્ત થવો અશક્ય દેખાય છે.

૯૬. આપે પાંચે ઉત્તર કહ્યા તેથી સર્વાંગ એટલે બધી રીતે મારી શંકાનું સમાધાન થયું છે; પણ જો મોક્ષનો ઉપાય સમજું તો સદ્‌ભાગ્યનો ઉદય–ઉદય–

થાય. અત્ર 'ઉદય' 'ઉદય' બે વાર શબ્દ છે તે પાંચ ઉત્તરના સમાધાનથી થયેલી મોક્ષપદની જિજ્ઞાસાનું તીવ્રપણું દર્શાવે છે.

૯૭. પાંચે ઉત્તરની તારા આત્માને વિષે પ્રતીતિ થઇ છે, તો મોક્ષના ઉપાયની પણ એજ રીતે તને સહજમાં પ્રતીતિ થશે. અત્રે 'થશે' અને 'સહજ' એ બે શબ્દ સદ્‌ગુરૂએ કહ્યા છે તે જેને પાંચ પદની શંકા નિવૃત્ત થઇ છે તેને મોક્ષોપાય સમજાવો કંઇ કઠણજ નથી એમ દર્શાવવા, તથા શિષ્યનું વિશેષ જિજ્ઞાસુપણું જાણી અવશ્ય તેને મોક્ષોપાય પરિણમશે એમ ભાસવાથી (તે વચન) કહ્યાં છે; એમ સદ્‌ગુરૂનાં વચનનો આશય છે.

૯૮. કર્મભાવ છે તે જીવનું અજ્ઞાન છે અને મોક્ષભાવ છે તે જીવના પોતાના સ્વરૂપને વિષે સ્થિતિ થવી તે છે. અજ્ઞાનનો સ્વભાવ અંધકાર જેવો છે. તેથી જેમ પ્રકાશ થતાં ઘણા કાળનો અંધકાર છતાં નાશ પામે છે, તેમ જ્ઞાનપ્રકાશ થતાં અજ્ઞાન પણ નાશ પામે છે.

૯૯. જે જે કારણો કર્મબંધનાં છે, તે તે કર્મબંધનો માર્ગ છે; અને તે તે કારણોને છેદે એવી જે દશા છે તે મોક્ષનો માર્ગ છે; ભવનો અંત છે.

૧૦૦. રાગ, દ્વેષ અને અજ્ઞાન એનું એકત્વ એ કર્મની મુખ્ય ગાંઠ છે; અર્થાત્ એ વિના કર્મનો બંધ ન થાય; તેની જેથી નિવૃત્તિ થાય તેજ મોક્ષનો માર્ગ છે.

૧૦૧. 'સત્' એટલે 'અવિનાશી' અને 'ચૈતન્યમય' એટલે 'સર્વભાવને પ્રકાશવારૂપ સ્વભાવમય' 'અન્ય સર્વ વિભાવ અને દેહાદિ સંયોગના આભાસથી રહિત એવો,' 'કેવળ' એટલે 'શુદ્ધ આત્મા' પામિયે તેમ પ્રવર્ત્તાય તે મોક્ષમાર્ગ છે.

૧૦૨. કર્મ અનંત પ્રકારનાં છે, પણ તેના મુખ્ય જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ પ્રકાર થાય છે. તેમાં પણ મુખ્ય મોહનીયકર્મ છે. તે મોહનીયકર્મ હણાય તેનો પાઠ કહું છું.

૧૦૩. તે મોહનીયકર્મ બે ભેદે છે;-એક 'દર્શનમોહનીય' એટલે 'પરમાર્થને વિષે અપરમાર્થબુદ્ધિ અને અપરમાર્થને વિષે પરમાર્થબુદ્ધિરૂપ;' બીજી 'ચારિત્રમોહનીય' 'તથારૂપ પરમાર્થને પરમાર્થ જાણીને આત્મસ્વભાવમાં જે સ્થિરતા થાય, તે સ્થિરતાને રોધક એવા પૂર્વસંસ્કારરૂપ કષાય અને નોકષાય' તે ચારિત્રમોહનીય. દર્શનમોહનીયને આત્મબોધ, અને ચારિત્રમોહનીયને વીતરાગપણું નાશ કરે

છે. આમ તેના અચૂક ઉપાય છે, કેમકે મિથ્યાબોધ તે દર્શનમોહનીય છે; તેનો પ્રતિપક્ષ સત્યાત્મબોધ છે; અને ચારિત્ર-મોહનીય રાગાદિક પરિણામરૂપ છે. તેનો પ્રતિપક્ષ વીતરાગભાવ છે. એટલે અંધકાર જેમ પ્રકાશ થવાથી નાશ પામે છે–તે તેનો અચૂક ઉપાય છે–તેમ બોધ અને વીતરાગતા અનુક્રમે દર્શન-મોહનીય અને ચારિત્રમોહનીયરૂપ અંધકાર ટાળવામાં પ્રકાશ-સ્વરૂપ છે; માટે તે તેનો અચૂક ઉપાય છે.

૧૦૪. ક્રોધાદિ ભાવથી કર્મબંધ થાય છે, અને ક્ષમાદિક ભાવથી તે હણાય છે; અર્થાત્ ક્ષમા રાખવાથી ક્રોધ રોકી શકાય છે, સરળતાથી માયા રોકી શકાય છે, સંતોષથી લોભ રોકી શકાય છે; એમ રતિ અરતિ આદિના પ્રતિપક્ષથી તે તે દોષો રોકી શકાય છે, તે જ કર્મબંધનો નિરોધ છે; અને તે જ તેની નિવૃત્તિ છે. વળી સર્વને આ વાતનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે, અથવા સર્વને પ્રત્યક્ષ અનુભવ થઇ શકે એવું છે. ક્રોધાદિ રોકયાં રોકાય છે, અને જે કર્મબંધને રોકે છે, તે અકર્મદશાનો માર્ગ છે. એ માર્ગ પરલોકે નહીં, પણ અત્રે અનુભવમાં આવે છે, તો એમાં સંદેહ શો કરવો?

૧૦૫. આ મારો મત છે, માટે મારે વળગી જ રહેવું, અથવા આ મારૂં દર્શન છે, માટે ગમે તેમ મારે તે સિદ્ધ કરવું

એવો આગ્રહ અથવા એવા વિકલ્પને છોડીને આ જે માર્ગ કહ્યો છે. તે સાધશે, તેના અલ્પ જન્મ જાણવા. અહીં 'જન્મ' શબ્દ બહુવચનમાં વાપર્યો છે, તે એટલું જ દર્શાવવાને કે ક્વચિત્ તે સાધન અધૂરાં રહ્યાં તેથી, અથવા જઘન્ય કે મધ્યમ પરિણામની ધારાથી આરાધન થયાં, હોય તેથી સર્વ કર્મ ક્ષય થઇ ન શકવાથી બીજો જન્મ થવાનો સંભવ છે; પણ તે બહુ નહીં; બહુ જ અલ્પ. "સમકિત આવ્યા પછી જો વમે નહીં, તો ઘણામાં ઘણા પંદર ભવ થાય, એમ જિને કહ્યું છે," અને "જે ઉત્કૃષ્ટપણે આરાધે તેનો તે ભવે પણ મોક્ષ થાય;" અત્રે તે વાતનો વિરોધ નથી.

૧૦૬. હે શિષ્ય ! તેં છ પદનાં છ પ્રશ્નો વિચાર કરીને પૂછયાં છે, અને તે પદની સર્વાંગતામાં મોક્ષ માર્ગ છે, એમ નિશ્ચય કર. અર્થાત્ એમાંનું કોઇ પણ પદ એકાંતે, કે અવિચારથી ઉત્થાપતાં મોક્ષમાર્ગ સિદ્ધ થતો નથી.

૧૦૭. જે મોક્ષનો માર્ગ કહ્યો તે હોય તો ગમે તે જાતિ કે વેષથી મોક્ષ થાય; એમાં કંઇ ભેદ નથી. જે સાધે તે મુક્તિપદ પામે; અને તે મોક્ષમાં પણ બીજા કશા પ્રકારનો ઉંચનીચત્વાદિ ભેદ નથી. અથવા આ વચન કહ્યાં તેમાં બીજો કંઇ ભેદ એટલે ફેર નથી.

૧૦૮. ક્રોધાદિ કષાય જેના પાતળા પડયા છે, માત્ર આત્માને વિષે મોક્ષ થવા સિવાય બીજી કોઈ ઇચ્છા નથી, અને સંસારના ભોગપ્રત્યે ઉદાસીનતા વર્ત્તે છે; તેમ જ પ્રાણી પર અંતરથી દયા વર્ત્તે છે, તે જીવને મોક્ષમાર્ગનો જિજ્ઞાસુ કહીએ. અર્થાત્ તે માર્ગ પામવાયોગ્ય કહીએ.

૧૦૯. તે જિજ્ઞાસુ જીવને જો સદ્ગુરુનો ઉપદેશ પ્રાપ્ત થાય તો તે સમકિતને પામે, અને અંતરની શોધમાં વર્ત્તે.

૧૧૦. મત અને દર્શનનો આગ્રહ છોડી દઇ જે સદ્ ગુરુને લક્ષે વર્તે, તે શુધ્ધ સમકિતને પામે, કે જેમાં ભેદ તથા પક્ષ નથી.

૧૧૧. આત્મસ્વભાવનો જ્યાં અનુભવ, લક્ષ, અને પ્રતીત વર્ત્તે છે, તથા વૃત્તિ આત્માના સ્વભાવમાં વહે છે, ત્યાં પરમાર્થે સમકિત છે.

૧૧૨. તે સમકિત વધતી જતી ધારાથી હાસ્ય શોકાદિ જે કંઈ આત્માને વિષે મિથ્યાભાસ ભાસ્યા છે તેને ટાળે, અને સ્વભાવ સમાધિરૂપ ચારિત્રનો ઉદય થાય, જેથી સર્વ રાગદ્વેષના ક્ષયરૂપ વીતરાગપદમાં સ્થિતિ થાય.

૧૧૩. સર્વ આભાસરહિત આત્મસ્વભાવનું જ્યાં અખંડ એટલે ક્યારે પણ ખંડિત ન થાય, મંદ ન થાય, નાશ ન પામે એવું જ્ઞાન વર્તે તેને કેવળજ્ઞાન કહીએ છીએ. જે કેવળજ્ઞાન પામ્યાથી ઉત્કૃષ્ટ જીવન્મુક્તદશારૂપ નિર્વાણ, દેહ છતાં જ અત્રે અનુભવાય છે.

૧૧૪. કરોડો વર્ષનું સ્વપ્ન હોય તોપણ જાગ્રત થતાં તરત તે શમાય છે, તેમ અનાદિનો વિભાવ છે તે આત્મજ્ઞાન થતાં દૂર થાય છે.

૧૧૫. હે શિષ્ય! દેહમાં જે આત્મતા મનાઈ છે, અને તેને લીધે સ્ત્રી પુત્રાદિ સર્વમાં અહંમમત્વપણું વર્ત્તે છે, તે આત્મતા જો આત્મામાં જ મનાય, અને તે દેહાધ્યાસ એટલે દેહમાં આત્મબુદ્ધિ તથા આત્મામાં દેહબુદ્ધિ છે તે છૂટે, તો તું કર્મનો કર્ત્તા પણ નથી, અને ભોક્તા પણ નથી, અને એજ ધર્મનો મર્મ છે.

૧૧૬. એજ ધર્મથી મોક્ષ છે, અને તુંજ મોક્ષસ્વરૂપ છો; અર્થાત્ શુદ્ધ આત્મપદ એજ મોક્ષ છે. તું અનંત જ્ઞાન દર્શન તથા અવ્યાબાધ સુખસ્વરૂપ છો.

૧૧૭. તું દેહાદિક સર્વ પદાર્થથી જુદો છે, કોઇમાં આત્મદ્રવ્ય ભળતું નથી, કોઇ તેમાં ભળતું નથી, દ્રવ્યે

દ્રવ્ય પરમાર્થથી સદાય ભિન્ન છે; માટે તું શુદ્ધ છો, બોધસ્વરૂપ છો, ચૈતન્યપ્રદેશાત્મક છો, સ્વયંજ્યોતિ છો એટલે કોઇ પણ તને પ્રકાશતું નથી, સ્વભાવે જ તું પ્રકાશ· સ્વરૂપ છો, અને અવ્યાબાધ સુખનું ધામ છો. બીજું કેટલું કહીએ? અથવા ઘણું શું કહેવું? ટુંકામાં એટલુંજ કહીએ છીએ, જો વિચાર કર તો તે પદને પામીશ.

૧૧૮. સર્વે જ્ઞાનીઓનો નિશ્ચય અત્રે આવીને શમાય છે; એમ કહીને સદ્‌ગુરૂ મૌનતા ધરીને સહજસમાધિમાં સ્થિત થયા, અર્થાત્ વાણીયોગની અપ્રવૃત્તિ કરી.

૧૧૯. શિષ્યને સદ્‌ગુરૂના ઉપદેશથી અપૂર્વ એટલે પૂર્વે કોઈ દિવસ નહીં આવેલું એવું ભાન આવ્યું, અને તેને પોતાનું સ્વરૂપ પોતાને વિષે યથાતથ્ય ભાસ્યું, અને દેહાત્મબુદ્ધિરૂપ અજ્ઞાન દૂર થયું.

૧૨૦. પોતાનું સ્વરૂપ શુધ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ, અજર, અમર, અવિનાશી અને દેહથી સ્પષ્ટ જુદું ભાસ્યું.

૧૨૧. જ્યાં વિભાવ એટલે મિથ્યાત્વ વર્તે છે, ત્યાં મુખ્ય નયથી કર્મનું કર્ત્તાપણું અને ભોક્તાપણું છે. આત્મસ્વભાવમાં વૃત્તિ વહી તેથી અકર્ત્તા થયો.

૧૨૨. અથવા આત્મપરિણામ જે શુધ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ છે, તેનો નિર્વિકલ્પસ્વરૂપે કર્ત્તા, ભોક્તા થયો.

૧૨૩. આત્માનું શુદ્ધપદ છે તે મોક્ષ છે, અને જેથી તે પમાય તે તેનો માર્ગ છે; શ્રી સદ્‌ગુરૂએ કૃપા કરીને નિર્ગ્રંથનો સર્વ માર્ગ સમજાવ્યો.

૧૨૪. અહો ! અહો ! કરૂણાના અપાર–સમુદ્રસ્વરૂપ આત્મલક્ષ્મીએ યુકત સદ્‌ગુરૂ, આપ પ્રભુએ આ પામર જીવ પર આશ્ચર્યકારક એવો ઉપકાર કર્યો.

૧૨૫ હું પ્રભુના ચરણ આગળ શું ધરૂં ? (સદ્‌ગુરૂ તો પરમ નિષ્કામ છે, એક નિષ્કામ–કરૂણાથી માત્ર ઉપ- દેશના દાતા છે, પણ શિષ્યધર્મે શિષ્યે આ વચન કહ્યું છે.) જે જે જગતમાં પદાર્થ છે, તે સૌ આત્માની અપેક્ષાએ નિર્મૂલ્ય જેવા છે, તે આત્મા તો જેણે આપ્યો તેના ચરણ સમીપે હું બીજું શું ધરૂં ? એક પ્રભુના ચરણનેઆધીન વર્તું, એટલું માત્ર ઉપચારથી કરવાને હું સમર્થ છું.

૧૨૬. આ દેહ આદિ, શબ્દથી જે કંઇ મારૂં ગણાય છે, તે આજથી કરીને સદ્‌ગુરૂ પ્રભુને આધીન વર્તો, હું તેહ પ્રભુનો દાસ છું, દાસ છું દીન દાસ છું.

૧૨૭. છએ સ્થાનક સમજાવીને હે સદ્‌ગુરૂ દેવ ! આપે દેહાદિથી આત્માને, જેમ મ્યાનથી તરવાર જુદી કાઢીને બતાવીએ તેમ સ્પષ્ટ જૂદો બતાવ્યો; આપે મપાઇ શકે નહીં એવો ઉપકાર કર્યો.

૧૨૮. છએ દર્શન આ છ સ્થાનકમાં શમાય છે. વિશેષકરીને વિચારવાથી કોઇ પણ પ્રકારનો સંશય રહે નહીં.

૧૨૯. આત્માને પોતાના સ્વરૂપનું ભાન નહીં એવો બીજો કોઈ રોગ નથી. સદ્‌ગુરૂ જેવા તેના કોઇ સાચા અથવા નિપુણ વૈદ્ય નથી, સદ્‌ગુરૂ આજ્ઞાએ ચાલવા સમાન બીજું કોઇ પથ્ય નથી, અને વિચાર તથા નિદિધ્યાસન જેવું કોઈ તેનું ઔષધ નથી.

૧૩૦. જો પરમાર્થને ઇચ્છતા હો તો સાચો પુરૂષાર્થ કરો, અને ભવસ્થિતિ આદિનું નામ લઇને આત્માર્થને છેદો નહીં.

૧૩૧. આત્મા અબંધ છે, અસંગ છે, સિધ્ધ છે, એવી નિશ્ચયમુખ્ય વાણી સાંભળીને સાધન તજવાં યોગ્ય નથી, પણ તથા રૂપ નિશ્ચય લક્ષમાં રાખી સાધન કરીને તે નિશ્ચયસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવું.

૧૩૨. અત્રે એકાંતે નિશ્ચયનય કહ્યો નથી અથવા એકાંતે વ્યવહારનય કહ્યો નથી; બેય જ્યાં જ્યાં જેમ ઘટે તેમ સાથે રહ્યાં છે.

૧૩૩. ગચ્છ, મતની કલ્પના છે તે સદ્‌વ્યવહાર નથી. પણ આત્માર્થીના લક્ષણમાં કહી તે દશા, અને મોક્ષોપાય-માં જિજ્ઞાસુનાં લક્ષણ આદિ કહ્યાં તે સદ્‌વ્યવહાર છે; જે અત્રે તો સંક્ષેપમાં કહેલ છે. પોતાના સ્વરૂપનું ભાન નથી, અર્થાત્ જેમ દેહ અનુભવમાં આવે છે, તેવો આત્માનો અનુભવ થયો નથી, દેહાધ્યાસ વર્તે છે. અને જે વૈરાગ્યાદિ સાધન પામ્યાવિના નિશ્ચય પોકાર્યા કરે છે, તે નિશ્ચય સારભૂત નથી.

૧૩૪. ભૂતકાળમાં જે જ્ઞાનીપુરૂષો થઇ ગયા છે, વર્તમાનકાળમાં જે છે, અને ભવિષ્યકાળમાં થશે, તેને કોઇને માર્ગનો ભેદ નથી, અર્થાત્ પરમાર્થે તે સૌનો એક માર્ગ છે: અને તેને પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય વ્યવ-હાર પણ તે જ પરમાર્થે સાધકરૂપે દેશ કાળાદિને લીધે ભેદ કહ્યો હોય છતાં એક ફળ ઉત્પન્ન કરનાર હોવાથી તેમાં પણ પરમાર્થે ભેદ નથી.

૧૩૫. સર્વ જીવને વિષે સિદ્ધ સમાન સત્તા છે, પણ તે તો જે સમજે તેને પ્રગટ થાય, તે પ્રગટ થવામાં સદ્‌ગુરૂની આજ્ઞાથી પ્રવર્ત્તવું, તથા સદ્‌ગુરૂએ ઉપદેશેલી એવી જિનદશાનો વિચાર કરવો તે બેય નિમિત્ત કારણ છે.

૧૩૬. સદ્‌ગુરૂઆજ્ઞા આદિ તે આત્મસાધનનાં નિમિત્ત કારણ છે, અને આત્માના જ્ઞાન દર્શનાદિ ઉપાદાન કારણ છે; એમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે; તેથી ઉપાદાનનું નામ લઇ જે કોઇ તે નિમિત્તને તજશે તે સિદ્ધપણાને નહીં પામે અને ભ્રાંતિમાં વર્ત્યા કરશે, કેમકે સાચા નિમિત્તના નિષેધાર્થે તે ઉપાદાનની વ્યાખ્યા શાસ્ત્રમાં કહી નથી, પણ ઉપાદાન અજાગ્રત રાખવાથી તારૂં સાચા નિમિત્ત મળ્યા છતાં કામ નહીં થાય, માટે સાચા નિમિત્ત મળ્યે તે નિમિત્તને અવલંબીને ઉપાદાન સન્મુખ કરવું, અને પુરૂષાર્થરહિત ન થવું; એવો શાસ્ત્રકારે કહેલી તે વ્યાખ્યાનો પરમાર્થ છે.

૧૩૭. મુખથી નિશ્ચય મુખ્ય વચનો કહે છે; પણ અંતરથી પોતાને જ મોહ છૂટયો નથી, એવા પામર પ્રાણી માત્ર જ્ઞાની કહેવરાવવાની કામનાએ સાચા જ્ઞાની પુરૂષનો દ્રોહ કરે છે.

૧૩૮. દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ અને વૈરાગ્ય એ ગુણો મુમુક્ષુના ઘટમાં સદાય સુજાગ્ય એટલે જાગ્રત હોય, અર્થાત્ એ ગુણોવિના તો મુમુક્ષુપણું ન હોય.

૧૩૯. મોહભાવનો જ્યાં ક્ષય થયો હોય, અથવા જ્યાં મોહદશા બહુ ક્ષીણ થઇ હોય, ત્યાં જ્ઞાનીની દશા કહીએ, અને બાકી તો જેણે પોતામાં જ્ઞાન માની લીધું છે, તેને ભ્રાંતિ કહીએ.

૧૪૦. સમસ્ત જગત્ જેણે એંઠ જેવું જાણ્યું છે. અથવા સ્વપ્ન જેવું જગત્ જેને જ્ઞાનમાં વર્તે છે, તે જ્ઞાનીની દશા છે, બાકી માત્ર વાચાજ્ઞાન એટલે કહેવા માત્ર જ્ઞાન છે.

૧૪૧. પાંચે સ્થાનકને વિચારીને જે છઠ્ઠે સ્થાનકે વર્તે, એટલે તે મોક્ષના જે ઉપાય કહ્યા છે તેમાં પ્રવર્ત્તે તે પાંચમું સ્થાનક એટલે મોક્ષપદ તેને પામે.

૧૪૨. પૂર્વપ્રારબ્ધયોગથી જેને દેહ વર્તે છે, પણ તે દેહથી અતીત એટલે દેહાદિની કલ્પનારહિત આત્મામય

જેની દશા વર્તે છે, તે જ્ઞાનીપુરૂષના ચરણુકમળમાં અગ-ણિત વાર વંદન હો !

સં. ૧૯૫૨ ના આશ્વિન વદ ૧ ગુરૂવારે નડિયાદ.

ક્ષમાપના.

હે ભગવન્ !। હું બહુ ભૂલી ગયો,।
મેં તમારાં। અમૂલ્ય વચનને।
લક્ષમાં લીધાં નહીં.।

મેં તમારાં કહેલાં। અનુપમ તત્વનો।
વિચાર કર્યો નહીં.।

તમારાં પ્રણીત કરેલાં।
ઉત્તમ શીળને। સેવ્યું નહીં.।

તમારાં કહેલાં। દયા, શાંતિ,।
ક્ષમા। અને પવિત્રતા।
મેં ઓળખ્યાં નહીં.।

હે ભગવન્ !। હું ભૂલ્યો,।
આથડયો,। રઝળ્યો।
અને અનંત સંસારની।
વિટમ્બણામાં પડયો છું,।

હું પાપી છું। હું બહુ મદોન્મત।
અને કર્મ રજથી કરીને। મલીન છું.।

પરમાત્મા !। તમારાં કહેલાં। તત્ત્વ વિના।
મારો મોક્ષ નથી.।

હું નિરંતર। પ્રપંચમાં પડ્યો છું.।
અજ્ઞાનથી અંધ। થયો છું.।

મારામાં। વિવેકશક્તિ નથી,
અને હું મૂઢ છું,। હું નિરાશ્રિત છું,। અનાથ છું.।

નિરાગી પરમાત્મા !। હવે હું તમારું,।
તમારા ધર્મનું। અને તમારા મુનિનું। શરણ ગ્રહું છું.।

મારા અપરાધ। ક્ષય થઇ।
હું તે સર્વ। પાપથી મુક્ત થઉં,।
એ મારી। અભિલાષા છે.।

આગળ કરેલાં। પાપોનો હું હવે।
પશ્ચાત્તાપ કરું છું.

જેમ જેમ। હું સૂક્ષ્મ વિચારથી। ઉંડો ઉતરું છું,।
તેમ તેમ। તમારા તત્ત્વના। ચમત્કારો।
મારા સ્વરૂપનો। પ્રકાશ કરે છે.।

તમે નિરાગી,। નિર્વિકારી,। સતચિદાનંદ સ્વરૂપ,।
સહજાનંદી। અનંતજ્ઞાની,।
અનંતદર્શી અને ત્રૈલોકય પ્રકાશક છો.।

હું માત્ર મારા। હિતને અર્થે।
તમારી સાક્ષીએ। ક્ષમા ચાહુ છું.।

એક પળ પણ। તમારાં કહેલાં।
તત્વની। શંકા ન થાય;।
તમારા કહેલા। રસ્તામાં। અહોરાત્ર। હું રહું;।
એજ મારી। આકાંક્ષા અને વૃત્તિ। થાઓ.

હે સર્વજ્ઞ ભગવન્!। તમને હું। વિશેષ શું કહું.।
તમારાથી। કાંઈ અજાણ્યું નથી.।
માત્ર પશ્ચાત્તાપથી। હું કર્મજન્ય।
પાપની ક્ષમા ઇચ્છું છું.।

ૐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

— —

શુદ્ધિપત્રક.

(શરૂઆતમાંજ અશુદ્ધ સુધારી વાંચવાથી લાભકારી અને ઉપકારી થશે.)

પાને	લીટી	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૮	૫	કત્તવ્ય	કર્ત્તવ્ય
૧૨	૩	પુરી	કરી
૨૪	૭	સૃષ્ટ	સૃષ્ટિ
૩૨	૧૧	સુચિત	ઉચિત્ત
૪૧	૯	દ્વપ	દ્વેષ
૪૧	૧૨	સવને	સર્વને
૫૨	૧૫	એક	એ
૫૩	૯	દુલભ	દુર્લભ
૬૨	૧૧	દશન	દર્શન
૭૭	૧૩	સમતિ	સમિતિ
૯૩	૩	અસભવ	અસંભવ
૯૩	૮	ગુણુનાધ	ગુણુનિધિ
૧૦૨	૧૮	આગ્નસ્પશનું	અગ્નિસ્પર્શનું

પાને.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૦૪	૧૩	મમત્વ	મમત્વ–ભાવ
૧૦૫	૧૧	સવ	સર્વ
૧૨૨	૨	મુાન	મુનિ
૧૨૭	૧૦	અસી	એસી
૧૩૩	૧	બહુ	સહુ
૧૩૫	૩	આગલસ	આગલસે
૧૩૯	૨	નિત્પપણે	નિત્યપણે
૧૪૦	૩	કુહે	કહે છે
૧૪૩	૧૬	યોગપ્રવત્તના	યોગપ્રવર્ત્તના
૧૪૪	૧૯	સયમમય	સંયમમય
૧૪૫	૧	વત	વર્ત્તે
૧૪૬	૧૧	વત્ત	વર્ત્તે
૧૪૯	૩	લિગ	લિંગ
૧૫૭	૧૬	૧૮૫૬	૧૯૫૬
૧૬૨	૧૩	અત્માદિ	આત્માદિ
૧૬૩	૧૨	મા નો	માર્ગનો
૧૯૧	૪	આાત્મજ્ઞાન હોય	આત્માજ્ઞાન ન હોય
૧૯૨	૭	સસાર	સંસાર
૧૯૨	૮	વત	વર્ત્તે